

Korespondencja dyplomatyczna Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622-1627

TADEUSZ FITYCH

Po stu latach od nie udokumentowanego otwarcia polskiej nuncjatury, a po prawie siedemdziesięciu jej funkcjonowania jako stałej, rezydencjalnej placówki dyplomatycznej nad Wisłą (w Krakowie tylko do roku 1596), trzydziestym pierwszym z kolei nuncjuszem papieskim w Polsce (licząc w tym 10-ciu *nuncjuszy mniejszych*), został biskup diecezji Nola w południowych Włoszech Giovanni Battista Lancellotti. Do chwili obecnej był on praktycznie nie znany zarówno polskiej jak i europejskiej literaturze¹. Poniżej pragniemy zaprezentować, nie odnotowany w dotychczasowej historiografii fakt efektywnej pracy nuncjusza Lancellottiego jako korespondenta.

I. OSOBA NUNCJUSZA

Lancellotti Giovanni Battista (*1575 †1655), prałat papieski, urzędnik watykański czynny m.in. jako abrewiator apostolski i referendarz obydwu Sygnatur; *kano-nik bazyliki św. Piotra na Watykanie*; gubernator i wicelegat w czterech największych prowincjach Państwa Kościelnego (Rimini, Faenzy, Romanii, Benewentu, Ankony i Kampanii Rzymskiej); biskup diecezji Nola w metropolii Neapolu, opat komendatoryjny benedyktyńskiego opactwa św. Piotra w Pedemonte k/Caserty, *prelato assistente in capella* i *decano del Regno*, nuncjusz apostolski w Polsce (zob. fot. 1).

¹ Zob. m.in. P. Schmidt, *100 Jahre Forschung zur päpstlichen Politik und Diplomatie (1500-1800). Ein wissenschaftliches Panorama*, w: *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiatursberichterstattung*, (wyd.) A. Koller, (Sonderdruck aus: Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom Bd. 87), Tübingen 1988, s. 395-412; także *Bibliographie zur päpstlichen Politik und Diplomatie (1500-1800)*, s. 413-414, część I. *Aktenpublikationen* (A. Koller), s. 415-435 i część II.

Wywodził się z włoskiej rodziny, której początki odnajdujemy we wczesnym średniowieczu w Portugalii, choć już po roku 1442² jej przedstawiciele (m.in. Federico Lancellotti) osiedlili się w Rzymie (dalsi zamieszkali w Bolonii i Neapolu oraz w Awinionie i Brukseli)³. W wieku XVII nobilitacja tej rodziny patrycjusz rzymskich wyrażała się tytułem *marchese*⁴, a po roku 1726 również *principi di Lauro* (związanym z posiadłością ziemską wraz z gotyckim zamkiem Lauro, usytuowaną w Królestwie Neapolu (zob. *tabele n. 1 i 2*)⁵).

W roku 1570 jego ojciec Paolo Lancellotti poślubił Giulię Delfini (†22 III 1591), skoligaconą z późniejszym papieżem Pawłem V (*Camillo Borghese, rzymianinem*)⁶. Małżeństwo to miało dziesięcioro dzieci (zob. *tabela n. 1*). Giovanni Battista urodził się w Rzymie, w niedzielne popołudnie 20 listopada 1575 r. i został ochrzczony w kościele św. Szymona⁷ (w centrum miasta pomiędzy piazza Navona a Tybrem). Był szóstym z kolei dzieckiem, ale żyjącym najdłużej, bo aż 80 lat. Mając niespełna osiemnaście lat nie skorzystał z możliwości kształcenia się w Rzymie, i w roku 1591 wyjechał (najprawdopodobniej razem z braćmi Orazio i Octavio)⁸ na studia prawnicze do Perugii (k. Bolonii), gdzie już dnia 13 listopada 1591 r. wpisał się do metryki tamtejszego uniwersytetu⁹. Fakt ten staje się bardziej zrozumiały, gdy

² Tę datę przybycia Lancellottich do Rzymu, prawdopodobnie za Teodorem Amaydenem, podaje V. S p r e t i w: *Enciclopedia Storico-Nobiliare Italiana*, t. 4, Milano 1931 s. 32. Datę o wiek późniejszą, a więc przypadającą w połowie XVI stulecia, podaje *Dizionario Enciclopedico Italiano*, t. 6, Roma (b.r.w.) k. 273.

³ Zob. T. F i t y c h, *Krąg rodzinny Giovanniego Battisty Lancellottiego – 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce*, (artykuł złożony do druku).

⁴ Zob. T. F i t y c h, *Herb rodziny Lancellottich oraz jej przedstawiciela Jana Chrzyciela Lancellotti – nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622-1627)*, „Saeculum Christianum” I (1994), n. 1, s. 161-172.

⁵ Zob. T. F i t y c h, *Osobowość i prestiż pralata Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622-1627)*, (złożono do druku).

⁶ Potwierdzają to cenne studia prozopograficzne opublikowane przez Ch. Webera, zob. *Beiträge zur Kirchen und Kulturgeschichte*, wyd. Tenże, Bd. 2 : *Senatus Divinus – Verborgene Strukturen im Kardinalskollegium der frühen Neuzeit (1500-1800)*, Frankfurt a. Main 1996 s. 439 (Tafel XVII u. 50).

⁷ *Joannes Baptista natus fuit die Dominico 20 XI 1575 hora 12 3/4 qui fuit baptizatus die ... in ecclesia St. Simonei*, zob. Zamek Lauro k/Noli, Archiwum Prywatne Lancellottich (dalej cyt. Lauro, APL): *Notizie genealogiche 1570-1682* f. lr; por. także *Cenni storici e biografici della Famiglia Lancellotti scritti da Giuseppina Massimo principessa Lancellotti, vedova del principe Ottavio Maria Lancellotti (1789-1852)*, s. p. Dzieci Lancellottich były chrzczone od 1-go (Porzia) do 6-ciu dni po urodzeniu (Francesco) i najczęściej w kościele „S. Laurentio in Damaso”. Zob. L a u r o, APL, *Notizie genealogiche 1570-1632* f. lr.

⁸ Zob. L a u r o, APL, Inwentarz 1728 f.55r; tamże karta z nowożytnym zapisem nie odnalezionego oryginału zawierającego przywilej mieszczañstwa w Perugii dla: ... *Orazio, Giovanni ed Ottavio fratelli Lancellotti, figli di Paolo, il 29 marzo 1593...* Regest tego dokumentu znajduje się w Archiwum Państwowym w Perugii.

⁹ Ostatnia kwerenda pozwoliła ustalić, iż w dniu 13 XI 1591 r. zarówno Orazio jak i Giovanni Battista Lancellotti rozpoczęli studia w uniwersytecie w Perugii. W księdze immatrykulowanych

zauważymy, że w drugiej połowie XVI wieku na uniwersytecie w Perugii aktywnym i słynnym był ceniony do dzisiaj klasyk prawa, profesor Giovanni Paolo Lancellotti (*1522 †1590)¹⁰. Po powrocie do Rzymu Giovanni Battista rozpoczął karierę kościelną pracując w urzędach watykańskich¹¹. Na jego prestiżowy angaż kurialny i *szybką karierę* decydujący wpływ wywarła pozycja rodziny osiadłej przed półtora wiekiem w Rzymie oraz watykańskie stanowiska jego dwu najbliższych krewnych – wuja, kardynała Scipione (*1527 †1598), i brata Orazio (*8 XII 1571 †9 XII 1620), zamianowanego przez Pawła V kardynałem w roku 1611 (zob. *tabela n. 1*)¹². W Kurii Rzymskiej Giovanni Battista pracował nie dłużej niż pięć lub siedem lat. W tym to czasie otrzymał beneficjum i godność *kanonika bazyliki św. Piotra na Watykanie* (przed 15 VI 1605)¹³, a spośród trzydziestu znanych wówczas kurialnych urzędów¹⁴ sprawował dwa należące do najbardziej prestiżowych prałatur: abrewiatora apostolskiego¹⁵ i referendarza obydwu Sygnatur¹⁶, jak również zastąpił swego brata na urzędzie audytora Roty Rzymskiej¹⁷.

znajdujemy zapis: *Ego Horacius Lancelottus Romanus die 13 Novembris 1591, Ego Iohannes Baptista Lancelottus Romanus die 13 Novembris 1591*. Zob. Perugia, Arch.Univ. di Perugia Matr. Scholalarium ab an. 1540 ad an. 1651, f. 59.

¹⁰ Po roku 1562 uniwersytet dotowany przez Kościół (sumę ok. 5951 skudów) posiadał fakultety: prawa (w w. XVI wykładano tam m.in. prawo karne), medycyny, filozofii, teologii, literatury i arytmetyki. W skład rady fakultetu prawa już przed rokiem 1568 wchodził słynny profesor Giovanni Paolo Lancellotti, który w tym czasie specjalizował się m.in. w prawie feudalnym, a po roku 1581 w znacznym stopniu przyczynił się do reformy statutów. Zob. O. S e a v a l c a n i, *Cenni storici della università di Perugia*, Perugia 1910 s. 42-45, 52-53.

¹¹ Zdobyte przekazy źródłowe świadczą o szlachetnej formacji, roztropności i pobożności nuncjusza Lancellottiego, podkreślają jego erudycję, znajomość greki i łaciny oraz fakt ukończenia szkoły wyższej.

¹² Zob. T. F i t y c h, *Pół wieku służby Kościołowi Giovanniego Battisty Lancellottiego – nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622-1627)*, (złożono do druku).

¹³ Zob. Biblioteca Vaticana (dalej cyt. BV), Urb.Lat. 1073 f. 327r i tamże, Barb.Lat. 1082 f. 598r. oraz L a u r o, APL, Elogium b.syg. f. 4r. W cennej publikacji, zawierającej efekty rozległych badań prozopograficznych, Ch. W e b e r podaje datę 28 I 1598, zob. oprac. T e n z e, *Legati e governatori dello Stato Pontificio (1550-1800)*, Roma 1994 (Pubblicazioni degli Archivi di Stato – Sussidi 7) s. 729.

¹⁴ Zob. artykuł *Cancellaria della S. Romana Chiesa*, w: G. M o r o n i, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, t. 7, Venezia 1842 s. 180n.

¹⁵ Sygnalizuje to H. B i a u d e t, *Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*, Helsinki 1910 s. 270; zob. także artykuł *Abbreviatori apostolici*, w: G. M o r o n i, *dz. cyt.*, s. 181.

¹⁶ Jednym z pierwszych odnalezionych przekazów na ten temat jest pergaminowy oryginał brewe papieskiego z nominacją Lancellottiego na gubernatora Rimini, wystawiony w Rzymie 17 VI 1605, a przechowywany w Lauro, APL, Pergamene fasc. 25 nr 11; następnie regest nominacji papieskiej na gubernatora Faenzy, wystawionej w Rzymie 21 VIII 1606, zachowany w Rzymie w Archivio Vaticano (dalej cyt. AV), Sec. Brev. 410 f. 226rv i 229v; podaje to także B. K a t t e r b a c h, *Referendarii utriusque Signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati Signaturae supplicationem a Martino V ad Leonem XIII*, Watykan 1931 p. 249 i *Enciclopedia Cattolica* (dalej *ECat*), Città del Vaticano, t. 4 k. 260.

¹⁷ Zob. Ch. W e b e r (oprac.), *Legati e governatori*, s. 729.

Wraz z objęciem Stolicy Apostolskiej przez papieża Pawła V (1605-1621) rozpoczęła się błyskawiczna dziesięcioletnia kariera w Państwie Kościelnym niespełna trzydziestoletniego wówczas Lancellottiego (zob. *mapa n. 1*). Paweł V wielokrotnie mianował go gubernatorem i wicelegatem¹⁸ w czterech największych i najbardziej znaczących – poza rzymską, tzw. *Patrimonium Petri* – prowincjach Państwa Kościelnego. Był on kolejno (zob. *mapa n. 1*): już od 15 czerwca 1605 r. gubernatorem Rimini¹⁹ w Romanii, gubernatorem Faenzy²⁰ przez niespełna trzy miesiące, a od 7 listopada 1606 r. przez okres trzech lat wicelegatem Romanii²¹. Następnie (od 9 października 1609 r. do ok. 23 października 1610 r.) pełnił urząd wicegubernatora Benewentu²², (od jesieni 1610 r.) gubernatora Ankony w prowincji Marka i (od 14 grudnia 1613 r.) gubernatora Kampanii Rzymskiej²³, gdzie

¹⁸ Tamże, s. 729.

¹⁹ Wiadomość tę podaje m.in. awizo: *Roma, 1605, 15 VI. Mercoledì [...] governatore Rimini, Lancellotto il Canonico di S. Pietro*, por. BV, Urb. Lat 1073 f. 327r i 349r; ponadto brewe papieskie zawierające facultates w zakresie rozstrzygania spraw kryminalnych, którego oryginał wystawiony w Rzymie 17 VI 1605 znajduje się w Lauro, APL, Pergamene fasc. 25 nr 11 [w inwentarzu APL z 1728 roku na f. 3v posiadał on sygn.: Arm. B, parte prima, Mazzo c, n.11] podaje: ...*Magistro G.B. Lancellotto in utraque nostrae signaturae referendario civitatis nostrae Riminensis Gubernatori (...)*; wreszcie zachowała się minuta korespondencji Pietro Aldobrandini kardynała Rawenny (w okresie 13 IX 1604 – a. 10 II 1621) do *Mons. Lancellotti governatore di Rimini*, 1 III 1606 zob. BV, Ottob. Lat. 3252 f. 423r.

²⁰ Z datą: Rzym 11 VIII 1606 znajdujemy oryginał dokumentu Sekretariatu Stanu z poleceniem dostarczenia G. B. Lancellottiemu brewe z nominacją na gubernatora miasta Faenza por. AV, Sec. Brev. 410 f. 227r i 228v oraz awizo zawarte w BV, Urb. Lat 1074 f. 434v ...*Mons. Lancellotto Faenza ... Governatore*; natomiast z datą 12 VIII 1606 w Rzymie wystawiono Lancellottiemu brewe nominacyjne na gubernatora miasta Faenzy, por. AV, Sec. Brev. 410 f. 226rv i 229v.

²¹ Minuta brewe z nominacją na wicelegata Romanii z datą: Rzym, 7 XI 1606 zob. AV, Sec. Brev. 413 f. 130r; ponadto odnalezione zostały oryginały korespondencji G. B. Lancellottiego do kard. Scipione Borghese pisanej z Rawenny 13, 24 i 26 I 1608, zob. AV, F. B o r g h e s e III 43AB f. 231r i 313v; 288r i 295v; 307r oraz oryginały późniejszych jego listów wysłanych z Rawenny do tegoż adresata z dnia 25 III 1608 roku (AV, F. B o r g h e s e III 41B f. 80r i 90v) i z 16 IV 1608 roku (AV, F. Borghese III 132B f. 57r i 64v). G. R e m o n d i n i w swej słynnej pracy *Della Nolana Ecclesiastica storia* prawdopodobnie inspirowany treścią inskrypcji z płyty nagrobnej, jaka zamyka grobowiec biskupa G. B. Lancellottiego w katedrze w Noli, twierdzi, iż był on także wicelegatem Bolonii. Niestety nie udało się potwierdzić tej wiadomości. Negatywny wynik dała kwerenda przeprowadzona zarówno w Archivio di Stato jak też w Biblioteca Comunale dell' Archignnasio w Bolonii. Ponadto jego nazwisko jako wicelegata Bolonii nie widnieje w wykazie sporządzonym przez M. P a s q u a l e i M. F e r r e t t i, *Cronotassi critica dei legati, vicelegati e governatori di Bologna dal sec. XVI al XVIII*, w: *Atti e Memorie della Deputazione di Storia Patria per le Province di Romagna, N.S.*, t. 23, Bologna 1972 s. 117-301.

²² Regesty nominacji na wicegubernatora Benewentu z datą 17 X 1609 i 28 XII 1609 zob. Lauro, APL, Inventario 1728 f. 55r i 1833 f. 3v. W okresie od 10 IV 1607 do 4 IV 1616 na stolicy biskupiej Benewentu zasiadał kardynał Pompeius Arigoni. Zob. B. G a m s, *Series Episcoporum Ecclesiae catholicae*, Ratisbonae 1873 s. 673.

²³ Awizo o tej nominacji – zob. BV, Barb. Lat 883 f. 336v. Pierwszą źródłową syntezę tego etapu kariery G. B. Lancellottiego opublikował T. F i t y c h, *Kariera kurialna i dyplomatyczna do roku*

1 grudnia 1614 r. zastała go wiadomość o nominacji biskupiej dla prestiżowej diecezji Nola²⁴, będącej sufraganią Neapolu²⁵.

Na mocy listu apostolskiego Pawła V, wystawionego w formie bulli w dniu 26 stycznia 1615 r., 15 marca Giovanni Battista Lancellotti został konsekrowany na biskupa, a w Niedzielę Palmową 9 kwietnia zainaugurował uroczystym ingressem swoje biskupie zarządzanie i duszpasterzowanie²⁶. Jeszcze w tym samym roku przeprowadził wizytację duszpasterską całej diecezji²⁷ (11 dalszych wizytacji zrealizował w latach 1626-1655)²⁸, a następnie również i synod²⁹ (zob. fot. 7a i 7b).

W okresie 25 XI 1622 – 25 VI 1627 na podstawie decyzji papieża Grzegorza XV biskup Lancellotti pełnił misję nuncjusza apostolskiego w Polsce³⁰. Od 27 kwietnia 1623 r. przebywał w Warszawie jako ósmy z kolei poseł papieski³¹, któremu przyszło rezydować w nowej, od roku 1596, stolicy Rzeczypospolitej (zob. mapa

1614 Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622-1627, w: Słowo nieskowane, Księga Jubileuszowa dla ks. Jana Kruciny, red. A. Nowicki, J. Tyrawa, Wrocław 1998 s. 661-672.

²⁴ Por. 1614 – Gio. B. Lancellotti, Romano, che fu eletto da Paolo V, vescovo di Nola zob. BV, Borg. Lat 884 f. 336v.

²⁵ Zob. *ECat*, t. 8, k. 1912-1916.

²⁶ O takiej dacie objęcia diecezji pisze G. Remondini, *Della Nolana Ecclesiastica storia*, t. 3, Napoli 1757 s. 291. Trzy lata później, podczas uroczystości Wszystkich Świętych, papież odbarzył go wysokiej rangi prałaturą: *prelato assistente in capella* – prałata otrzymującego miejsce przy tronie papieskim, analogiczne do miejsc zajmowanych przez ambasadorów w kaplicach papieskich.

²⁷ Akta z tej wizytacji przeprowadzonej od 2 V do 17 VII 1615 r. na podstawie bulli z 28 IV 1615 r., przy współpracy oddelegowanego wizytatora – zob. Nola, Archivio Diocesano (dalej cyt. Nola, AD), Sancte visite, lib. 8, f. 7-210r.

²⁸ Po dwóch wizytacjach przeprowadzonych w czasie nieobecności biskupa Lancellottiego w latach 1626 i 1627, następnych dziewięć, pomimo pogarszającego się zdrowia, zostało przeprowadzonych z jego inicjatywy. Odbyły się one w latach 1630, 1640, 1644, 1645, 1647, 1648, 1649, 1654, 1655. Zob. Nola, AD, Sancte visite lib. 9-10, 11, 12, 13, 14, 16, 17.

²⁹ Źródłowe dane na temat wizytacji zaczerpnięto m.in. z relacji *ad limina* z r. 1618; G. Remondini, *dz. cyt.*, s. 292. Natomiast próbę syntetycznego obrazu stanu duszpasterstwa diecezji Nola na początku i końcu biskupiego posługiwania Lancellottiego, wraz z wstępną oceną, zawierają przyczynki T. Fitycha, *Bibliografia i dzieje diecezji Nola do XVII wieku; Diecezja Nola pod administracją biskupa Giovanniego Battisty Lancellottiego w latach 1615-1655* oraz *Giovanni Battista Lancellotti biskup Noli w latach 1615-1655* (mapy, reprodukcje, zestawienia statystyczne (artykuły złożone do druku).

³⁰ Zob. T. Fitych, *Półroczna podróż do Warszawy Giovanniego Battisty Lancellottiego, nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622-1627* (złożono do druku); Tenże, *Personel i organizacja nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego posła papieskiego w Polsce w latach 1622-1627* oraz *Podstawowe źródła do badań nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego w Polsce (1622-1627)* jak też *Całościowe zestawienie źródeł nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego posła papieskiego w Polsce w latach 1622-1627* (artykuły złożone do druku).

³¹ Zob. T. Fitych, *Instrukcja początkowa Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce*, (złożono do druku); Tenże, *Obecność nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego na sejmach polskich*, „Saeculum Christianum” 5(1998), nr 2, s. 145-194; *Początki misji dyplomatycznej Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622-1627)*, „Roczniki Teologiczne” 46(1999) z. 4, s. 79-118.

n. 7 i ryc. n. 11)³². Za staranność, szybkość realizacji powierzonych mu zadań³³ jak i prezentowany przezeń styl pracy dyplomatycznej³⁴ wielokrotnie spotkał się z listownym uznaniem ze strony papieża i kardynała Francesco Barberiniego, sekretarza Stanu³⁵. Ponadto w latach 1623-1631 król Zygmunt III Waza usilnie, choć bezowocnie, zabiegał o jego promocję kardynalską³⁶.

W roku 1627 biskup Lancellotti powrócił do diecezji Nola i mimo wyraźnie pogarszającego się od 1634 r. stanu zdrowia dożył sędziwego wieku 80 lat³⁷. Zmarł 23 lipca 1655 r. w Noli w opinii świętości, a jego ciało zostało złożone w krypcie tamtejszej katedry (*zob. fot. n. 10a*).

II. NADAWCY I ODBIORCY KORESPONDENCJI NUNCJUSZA

Podjmując swą misję w Polsce Giovanni Battista Lancellotti, ze względu na wysoką pozycję społeczną swojego urzędu i częste przebywanie w otoczeniu kró-

³² Zob. T. Fitych, *Pierwszy miesiąc służby nuncjusza apostolskiego w Warszawie Giovanniego Battisty Lancellottiego (1622-1627)*, (złożono do druku). Szerszy kontekst społeczno-historyczny w którym przyszło Lancellottiemu realizować swą misję dyplomatyczną przybliży przyczynek W. Tygielskiego, *Geograficamente distinti ma spiritualmente vicini. La realtà politica e sociale polacca del XVI e del XVII secolo agli occhi dei nunzi apostolici*, w: Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturreichsforschung, (wyd.) A. Koller, (Sonderdruck aus: Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom Bd. 87), Tübingen 1988, s. 226-235.

³³ Zob. T. Fitych, *Problematyka kościelna w korespondencji i dokumentach Giovanniego Battisty Lancellottiego posła papieskiego w Polsce w latach 1622-1627*, (złożono do druku); *tenże*, *Obecność nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego na sejmach*, „Saeculum Christianum” 5(1998), nr 2, s. 145-194. Jednym z momentów wskazujących na bardzo poważne potraktowanie swej misji była szybka podróż z Rzymu do Warszawy odbyta w warunkach zimowych. Pełniejszy kontekst podróży dyplomatów papieskich na tej trasie zaprezentował H. D. Wojtyśka, w przyczynku – *Da Roma a Cracovia. I viaggi degli inviati pontifici in Polonia nei sec. XVI-XVIII*, w: *Viaggio in Italia e viaggio in Polonia*, a cura di Danuta Qurini-Popławska, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” MCXXVII, Prace Historyczne, z. 110, s. 85-107.

³⁴ Zob. T. Fitych, *Osobowość i prestiż pralata Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622-1627)*, (złożono do druku); *tenże*, *Dwie polskie podróże Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622-1627 oraz Charakterystyka biskupów polskich w okresie nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego i Onorato Viscontiego (lata 1622-1636)* (artykuły złożone do druku).

³⁵ Zob. T. Fitych, *Acta Nuntiaturae Polonae* (dalej cyt. *ANP*), t. 22, vol. 1, (złożono do druku, dalej zawarte tam dokumenty cytują – N, a w przypadku aneksów A, B i C – aneks A.) N. 49 z 13 V 1623; N. 117 z 4 XI 1623; N. 118 z 4 XI 1623; N. 151 z 6 I 1624; N. 175 z 17 II 1624; N. 217 z 27 IV 1624 i N. 255A z 25 VI 1624.

³⁶ Zob. T. Fitych, *Rekomendacje Zygmunta III Wazy w sprawie kardynalatu Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622-1627*, „Nasza Przeszłość” (1999) t. 91, (w druku).

³⁷ Zob. T. Fitych, *Giovanni Battista Lancellotti 1575-1655 szkicowa prezentacja działalności kościelnej (wybrane dokumenty, mapy, reprodukcje)* (złożono do druku).

la³⁸ i jego rodziny³⁹, musiał się liczyć zarówno z rywalizacją miejscowego episkopatu, jak też z możliwością powstawania napięć o charakterze prestiżowo-ambicjonalnym, jakie zwykle miały miejsce pomiędzy nuncjuszami a prymasami. Co więcej, zarówno wśród szlachty (zwłaszcza od czasu rokосу Zebrzydowskiego) jak i podczas debat sejmowych zauważalne było ogólne antycudzoziemskie nastawienie⁴⁰. Ponadto, jeśli pod uwagę weźmiemy takie wyznaczniki, jak: trudno przewidywalne zachowanie przedstawicieli magnaterii i elit polskiego społeczeństwa; usytuowanie poselstwa przy dworze królewskim⁴¹ (zob. *mapa n. 7*); wysoko kwalifikowany personel nuncjatury złożony wyłącznie z cudzoziemców (zob. *tabela n. 3*), a więc istnienie bariery językowej w postaci nieznamomości języka polskiego, to możemy mieć wrażenie wręcz znaczącego odcięcia się nuncjusza od szeroko pojętego społeczeństwa, w którym miał on funkcjonować, bądź też niebezpieczeństwa zamknięcia się tylko w wąskim kręgu dygnitarzy dworskich⁴².

Dotychczas dostępne kategorie źródeł nie pozwalają na odpowiedź, czy sam nuncjusz Lancellotti był na tyle krytyczny, iż odczuwał potrzebę wychodzenia poza swoiście hermetyczny krąg dworski, zarówno w celu weryfikowania otrzymywanych wiadomości, jak też pełniejszego poznania faktycznego położenia⁴³, kultury, mentalności oraz dążeń i zagrożeń polskiego społeczeństwa i Kościoła żyjącego na tych ziemiach. Z drugiej strony nie sposób nie postawić sobie pytania: w jakim

³⁸ Postawą otwartości, tolerancji i bezpośrednie kontakty z innowiercami króla Zygmunta III dokumentuje opracowanie Jana S e r e d y k i, *Sir Tomasz Roe o polityce wyznaniowej Zygmunta III*, „Sprawozdania Opolskiego Tow. Przyjaciół Nauk”. Seria A, nr 18, 1981 [druk:] 1983, s. 41-44.

³⁹ Założenia polityki wewnętrznej i zagranicznej króla Zygmunta III Wazy kształtowały się pod wpływem najbliższego otoczenia, głównie jezuitów – szermierzy kontrreformacji. Jego polityka od pierwszych lat nastawiona była na przezwyciężenie w Rzeczypospolitej reformacji i przywrócenie dawnej dominacji katolicyzmu. W nietolerancji wobec różnowierców umacniał króla zarówno sam prymas Stanisław Karnkowski, jak i jezuita. W efekcie król, walcząc z protestantyzmem, popierał katolików przy nominacjach na urzędy senatorskie i w rozdawnictwie stanowisk i dóbr materialnych. W tym okresie cechą charakterystyczną kontrreformacji polskiej było dążenie do umacniania władzy monarszej. Wprowadzenia ustroju zbliżonego do absolutyzmu pragnął cały niemal dwór, szereg biskupów i magnatów.

⁴⁰ Zob. m.in. *Pisma polityczne z czasów rokосу Zebrzydowskiego 1606-1608*, wyd. Jan C z u b e k, t. 1-3, Kraków 1918 oraz T. R o m a n i u k, *Rola i znaczenie szlachty różnowierczej na sejmiku lubelskim w latach 1575-1648*, w: *Studia z dziejów epoki Renesansu*, red. Henryk Zins, Warszawa 1979, s. 267-283; W. Ś l a d k o w s k i, *Skład społeczny, wyznaniowy i ideologia sejmiku lubelskiego w latach 1572-1648*, „Annales Univ. Mariae Curie-Skłodowska” Sec. F: Nauki Filozoficzne i Humanistyczne, t. 12, 1957, s. 129-156.

⁴¹ Zob. J. L i l e y k o, *Zamek Warszawski, rezydencja królewska i siedziba władz Rzeczypospolitej 1569-1763*, Wrocław 1984 oraz t e n ż e, *Życie codzienne w Warszawie za Wazów*, Warszawa 1984.

⁴² Zob. *Dyplomaci w dawnych czasach: relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia*, red. Adam Przyboś, Roman Żelewski, Kraków 1959.

⁴³ Przybliżają je m.in. prace tego typu: Ambroise J o b e r t, *Od Lutra do Mohyły: Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517-1648*, Warszawa 1994.

stopniu – przy tak nielicznym składzie osobowym (rozszerzonym tylko o niewielki krąg informatorów) oraz przy ówczesnych środkach wymiany informacji, ograniczonych w zasadzie do uciążliwych i niebezpiecznych podróży, zgromadzeń liturgicznych, sejmowych i osobistych kontaktów oraz poczty (której sieć nie była zbyt rozbudowana, a szybkość często się zmieniała w zależności od odległości i pory roku, wahając się od jednego do pięciu tygodni) – można mówić o realności wykonania tak bardzo rozległej, wieloaspektowej i w związku z tym niezwykle wymagającej misji?

Na obecnym, początkowym etapie badań nie sposób dokonać też ostatecznego wartościowania i pełnej oceny misji dyplomatycznej nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego. Możemy jedynie zauważyć, że gdyby czas trwania tej misji⁴⁴ liczyć od momentu nominacji aż do chwili odwołania, to wyrażałby się on liczbą 1672 dni, co oznacza cztery i pół roku (*zob. tabela n. 12*). Natomiast liczony od momentu oficjalnej audiencji u króla w Warszawie, okres pracy dyplomatycznej Lancellottiego wyniósłby 1518 dni (tzn. 3 lata i 2 miesiące), przy czym podjęte w trakcie pełnienia oficjalnej służby podróże po Polsce zabrały nuncjuszowi 6,5 miesiąca (ok. 203 dni). Tak więc na koniec możemy stwierdzić, iż w warszawskiej rezydencji Lancellotti spędził 3 lata i 7 miesięcy, czyli 1315 dni.

Stało się obowiązującą normą, iż po zakończonej misji i powrocie do Rzymu nuncjusze składali swe sprawozdania końcowe (od drugiej połowy XVI w. w formie pisemnej)⁴⁵. Dotyczyły one sposobu realizacji zleconych im zadań dyplomatycznych i służyły zarówno jako swego rodzaju *vademecum* przy rozwiązywaniu spraw polskich w Kurii Rzymskiej, jak też jako istotny punkt wyjścia w procesie przygotowywania instrukcji dla kolejnych nuncjuszów⁴⁶. Nie miały one charakteru tajnego, a sporządzano je w zróżnicowanej formie (niekiedy przy udziale osób należących do świty nuncjusza). Nic dziwnego, że relacje tego typu są źródłami najwyższej rangi⁴⁷. Niestety, pomimo sumiennosci, staranności oraz szybkiej realizacji zadań dyplomatycznych powierzanych Lancellottiemu przez dykasteria Kurii Rzymskiej, wypada nam zaliczyć go do tych pięciu, w gronie dziesięciu posłów papieskich przebywających w pierwszej połowie XVII wieku w Warszawie, których relacji końcowych nie udało się odnaleźć.

⁴⁴ Odnośnie rozwoju norm dotyczących czasu trwania nuncjatur – *zob. H. D. Wojtyńska, Papieństwo – Polska, s. 223-225.*

⁴⁵ *Zob. H. D. Wojtyńska, ANP t. 1, s. 38-39.*

⁴⁶ Ich wybór w przekładzie na język polski opublikował Erazm Rykaczewski – *zob. Relacje nuncjuszów apostolskich o Polsce, t. 2, Poznań 1864.*

⁴⁷ Wojciech Tygielski w swej pracy *Z Rzymu do Rzeczypospolitej* prezentuje doniosłość relacji końcowej Onorato Viscontiego (AV, Misc.Arm. II 115, k. 237r-355v), wydobywając z niej obszerną i wnikliwą charakterystyką wielu przedstawicieli polskiego episkopatu. *Zob. tamże, s. 262-266.*

1. SEKRETARIAT PAPIESKI

Okres Soboru Trydenckiego to zarówno czas umacniania reformy wewnątrz Kościoła Katolickiego i stawiania tamy reformacji protestanckiej, jak też czas upolityczniania się papieżstwa, co w znacznym stopniu przyczyniło się do przekształcenia *tajnego sekretariatu Jego Świątobliwości* i uformowania Sekretariatu Stanu⁴⁸ (zob. tabela n. 7). Pojęcie *segreteria di stato di sua santità* było użyte po raz pierwszy w 1605 r.⁴⁹, czyli na początku pontyfikatu Pawła V (1605-1621). Na długie lata Sekretariat Stanu został podporządkowany papieskim nepotom⁵⁰. Jego zwierzchnikami byli krewni kolejnych papieży: kardynał Scipione Cafarelli Borghese – krewny Pawła V, kardynał Ludovico Ludovisi – krewny Grzegorza XV i kardynał Francesco Barberini (†1679)⁵¹ – bratanek Urbana VIII (zob. tabela n. 8).

Zgodnie z wytworzoną praktyką kurialną wszystkie listy i pisma nuncjatur adresowano do kardynała nepota⁵². Z kolei tenże kardynał lub podległy mu *secretarius domesticus in capite*, którym w latach 1623-1628 był szwagier Urbana VIII Lorenzo Magalotti, każdego dnia referował papieżowi sprawy bieżące i uzgadniał aktualne wytyczne polityki i dyplomacji papieskiej, realizowanej poprzez stałe kontakty z posłami monarchów przebywającymi w Rzymie oraz z wszystkimi nuncjuszami.

Sekretarz Lorenzo Magalotti był odpowiedzialny za pierwszy z dwóch Sekretariatów Brewiów, którego zadaniem było przygotowywanie korespondencji papieża wysyłanej do książąt i władców świeckich. On też jako *secretarius domesticus* nadzorował pisma napływające z różnych dykasteriów rzymskich, rozdzielał je pomiędzy swych podwładnych w celu przygotowania regestów, a po stosownych konsultacjach przygotowywał odpowiedź. Do najważniejszych jego współpracowników należał sekretarz Lorenzo Azzolini, a także Pietro Benessa, który obok dystrybucji poczty miał za zadanie przygotowywanie konceptów odpowiedzi oraz pisanie

⁴⁸ Zob. J. S e m m l e r, *Das päpstliche Staatssekretariat in den Pontifikaten Pauls V und Gregors XV 1605-1623*, Freiburg im Breisgau 1969; „Secrétaire d'État”, DHP, 1555-1557; Ch. W e b e r (wyd.), *Beiträge zur Kirchen und Kulturgeschichte*, t. 2 : Senatus Divinus, s. 288.

⁴⁹ Zob. A. K r a u s, *Secretarius und Sekretariat. Der Ursprung der Institution des Staatssekretariats und ihr Einfluss auf die Entwicklung moderner Regierungsformen in Europa*, RQAKG 55(1960), s. 75.

⁵⁰ Zob. W. R e i n h a r d, *Papstfinanz und Nepotismus unter Paul V (1605-1621)*, Stuttgart 1974.

⁵¹ Francesco Barberini (*1597 †1679), najstarszy bratanek Urbana VIII, sekretarz Stanu za jego pontyfikatu (1623-1644); 2 X 1623 mianowany kardynałem tt. św. Onufrego, a od 20 XI 1623 św. Agaty; w pełnieniu funkcji legata we Francji (1625) i Hiszpanii (1626) zastąpił go kardynał Antonio Barberini.

⁵² Zob. H. R a a b, *Nuntiaturrechnungen*, LfTK, t. 7 Freiburg 1962, k. 1071-1072.

oryginalnych listów⁵³. Natomiast w kręgu współpracujących z nim pisarzy znaleźli się między innymi: Zanobi Casani, Camillo Gramineo i Giovanni Battista Muti⁵⁴.

Kardynałowi Francesco Barberiniemu bezpośrednio podporządkowany był Sekretariat Szyfrów, mający osobnego przełożonego, mianowanego przez samego papieża⁵⁵. Przez ręce kardynała nepota przechodziła również całość korespondencji wysyłanej do nuncjuszy, którą podpisywał on osobiście. W latach 1623-1627 przesłał on nuncjuszowi Lancellottiemu w Warszawie 335 listów, a otrzymał od nuncjusza Polski 406 depez (zob. tabela nr 4 i nr 6). Trzeba w tym miejscu podkreślić fakt szybkości udzielanych odpowiedzi. Otóż dla ogromnej większości listów nuncjusza, które posiadają zachowane noty kancelaryjne, możemy stwierdzić, iż odpowiedź ta była przygotowywana w stosunkowo krótkim czasie od 3 do 7, a rzadziej – 10 dni.

Listy kardynała sekretarza Stanu Francesco Barberiniego, wysyłane do audytora Francesco Cirioliego i nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego, należy traktować jako konkretną aplikację początkowej instrukcji poselskiej, ustawicznie aktualizowanej poprzez liczne instrukcje szczegółowe. W formie przesłanej korespondencji z jednej strony stanowią one zbiór wskazań dotyczących postępowania nuncjusza w sprawach bieżących, a z drugiej – możemy je traktować jako fundamentalne źródło informacji o głównych kierunkach polityki wobec Polski. Ze względu na dyplomatyczny charakter korespondencji miała ona formę zarówno listu szyfrowanego (*in cifra*) – (zob. fot. 4fa-fc), jak też listu poufnego (z wiadomością przeznaczoną wyłącznie dla nuncjusza), a wreszcie – najczęściej stosowaną postać listu zwyczajnego *lettera d'ufficio*, wysyłanego regularnie co tydzień za pośrednictwem poczty weneckiej⁵⁶ (zob. fot. 3 i 4a-4e). Jeśli spojrzymy na zachowane źródła odsłaniające proces wymiany korespondencji ze Stolicą Apostolską, to w perspektywie ich formy źródłownawczej będziemy mieli tu do czynienia zarówno z listami oryginalnymi, tzn. w całości napisanymi ręką nadawcy albo tylko przezeń firmowanymi, jak też z minutą (zob. fot. 4d), czyli konceptem listu, przygotowanym przez sekretarza a skorygowanym przez nadawcę, a wreszcie – z listami *registratae*, tzn. przepisnymi – z minut opatrzonych poprawkami – do księgi (registrum) w chronologicznym porządku ich ekspedycji⁵⁷ (zob. fot. 4b i 4c).

⁵³ Zob. A. Kraus, dz. cyt., s. 78n.

⁵⁴ Zob. A. Kraus, *Das Archiv Magalottis, Staatssekretärs Urbans VIII. von 1623 bis 1628, w: Hundert Jahre Deutsches Priesterkolleg beim Campo Santo Teutonico 1876-1976. Beiträge zu seiner Geschichte*. Hrsg. von E. Gatz, [35. Supplementheft der Römischen Quartalschrift], Rom-Freiburg-Wien 1977, s. 87-89.

⁵⁵ Jednym z sekretarzy, który rozszyfrowywał napływającą korespondencję, był Antonio Feragalli. Zob. A. Kraus, dz. cyt., s. 150.

⁵⁶ Zob. H. D. Wojtyska, ANP t. 1, s. 30-32.

⁵⁷ W praktyce kancelaryjnej używano wówczas dwóch odrębnych rejestrów: jednego dla korespondencji wysyłanej, a drugiego dla korespondencji otrzymywanej. Zob. tamże, s. 32-33.

2. DWAJ INTERNUNCJUSZE

Ukształtowana z końcem XVI wieku forma urzędu internuncjusza była efektem ewolucji wcześniejszych form dyplomacji świeckiej⁵⁸. Ostateczne ustalenie nomenklatury poselskiej nastąpiło w pierwszej połowie XVI wieku. Zakres kompetencji związany z tytułem legata, nuncjusza i internuncjusza sprecyzował papież Grzegorz XIII (1572-1585). W praktyce po odwołaniu nuncjusza (jak też w przypadku jego urlopu zdrowotnego), a więc w sytuacji długotrwałego wakansu Stolica Apostolska mianowała internuncjusza, który posiadał uprawnienia równe uprawnieniom nuncjusza⁵⁹. Pomimo tego w ważniejszych i długoterminowych sprawach ostateczną decyzję pozostawiał on nowemu nuncjuszowi. Normalnym biegiem rzeczy internuncjuszami byli mianowani audytorzy (w zasadzie nigdy nie byli oni biskupami), którzy podobnie jak i nuncjusze mieli włoski rodowód. Internuncjusz kierował nuncjaturą w okresie od wyjazdu jednego nuncjusza do przyjazdu jego następcy, co bardzo często trwało około trzech miesięcy. W Polsce, tymczasowość urzędu internuncjusza i jego niższa ranga⁶⁰, w konsekwencji często prowadziła do prestiżowych i jurysdykcyjnych napięć, a nawet do konfliktów pomiędzy prymasem Polski (który w czasie nieobecności nuncjusza jako *legatus natus* zwyczajowo przejmował jego prerogatywy), a episkopatem.

Po opuszczeniu polskiej nuncjatury na początku listopada 1622 r. przez zamianowanego kardynałem Cosimo de Torresa, internuncjuszem – na mocy brewe Grzegorza XV z 3 grudnia 1622 r. – został Antonio Francesco Cirioli⁶¹, doktor obojga praw wywodzący się z Bolonii, od roku 1621 audytor nuncjatury Cosimo de Torresa. Objęty urząd internuncjusza w Warszawie Cirioli pełnił aż przez dwadzieścia trzy tygodnie, tj. od 19 listopada 1622 r. do 29 kwietnia 1623 r. dane biograficzne n. tr. Francesco Antonio Cirioli (L. Pastor; przyczynki na temat Torresa; prace o sejmach z lat 1620-1623)⁶². W tym czasie Sekretariat Stanu, korespondując z inter-

⁵⁸ Zob. G. H. Bolsover, *The Meaning and History of the Term „internuntio”*, BIHR 12 (1934-35), s. 145-151; Cz. Nanke, *Historia dyplomacji. Rozwój form dyplomatycznych*, Kraków 1947; A. Przyboś, R. Żelewski (red.), *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI-XVIII stulecia*, Kraków 1959; S. E. Nahlik, *Narodziny nowożytnej dyplomacji*, Wrocław 1971.

⁵⁹ Zob. J. Czaja, *Instytucjonalne formy działania dyplomacji watykańskiej*, „Sprawy międzynarodowe” 29(1976) z. 1, s. 92-104; P. Blet SJ, *Histoire de représentation diplomatique du Saint Siège des origines à l'aube du XIX siècle*, Città del Vaticano 1982; M. Olivieri, *Natura e Funzioni dei legati pontifici nella storia e nel contesto ecclesiastico del Vaticano II*, Città del Vaticano 1982; J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 144-145.

⁶⁰ W Polsce po internuncjuszu A. M. Grazianim (1573-1574) i J. Woreńskim (1591), w XVII w. urząd ten pełnili: C. Baroffi (1612-1613), J. Frantanelli (1621), A. F. Cirioli (1622-1623), C. Bardini (1630), C. Sarteschi (1670), C. Grappi (1671), F. Tucci (1675), F. Bonesana (1689-1690) oraz F. Bentini (1696).

⁶¹ Zob. VMPL, vol. 3, 368.

⁶² Zob. T. Fitych, *Korespondencja internuncjusza audytora Antonio Francisco Cirioli z Sekretariatem Stanu w okresie od 26 XI 1622 do IV 1623* (złożono do druku).

nuncjuszem, ważniejsze listy posyłał równocześnie na adres nowego nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego⁶³.

W latach 1624-1625 książę Władysław IV podróżował *incognito* po Europie Zachodniej⁶⁴. W tym czasie drugim polskim internuncjuszem był Carlo Magalotti⁶⁵. W listopadzie 1624 r. został on upoważniony do uroczystego przyjęcia królewicza Władysława w Rzymie. Najprawdopodobniej Magalotti pełnił wówczas funkcję audytora, a z pewnością referendarza Sygnatury Apostolskiej, bowiem nuncjusz Lancellotti we wrześniu 1623 r. za jego pośrednictwem wysyłał swe prośby o dyspensy małżeńskie⁶⁶. Był on krewnym wspomnianego wyżej Lorenzo Magalottiego (*1584 †1637)⁶⁷, pochodzącego – jak i papież Urban VIII – z Florencji. Lorenzo Magalotti, pełniąc funkcję określaną mianem *secretarius domesticus*, był współpracownikiem kardynała Francesco Barberiniego w Sekretariacie Stanu w latach 1623-1628 jako odpowiedzialny za Sekretariat Brewiów do książąt. W roku 1624 obdarzony został godnością kardynalską.

3. INSTYTUCJE RZYMSKIE

Obok sześciu Kongregacji zajmujących się sprawami administracyjnymi już w 1588 r. istniało dalszych dziewięć, pozostających na służbie papieża w pełnieniu jego misji jedności na rzecz Kościoła Powszechnego (zob. tabela nr 7 i 8)⁶⁸. Praktycznie z dniem 6 stycznia, a na mocy bulli *Divinae providentiae arcano* od dnia 22 czerwca 1622 r., można mówić o utworzeniu przez papieża Grzegorza XV Kon-

⁶³ Zbiór oryginałów listów A. F. Cirioliego do Sekretariatu Stanu wysłanych w okresie od 12 XI 1622 do 29 IV 1623 znajdujemy w BV, Barb.Lat. 6582 f. 1-109; natomiast regesty listów Sekretariatu Stanu do A. F. Cirioliego, pisanych od 5 XI 1622 do 16 III 1623, są przechowywane w BV, Barb.Lat. 6621 f. 70v-80r. Dla pełniejszego obrazu spraw nuncjatury Lancellottiego w okresie sejmu zwyczajnego, zwołanego na styczeń 1623 r., w aneksie „B” opublikowano najważniejszą korespondencję internuncjusza.

⁶⁴ Diariusz podróży królewicza Władysława IV w dniach od 17 III 1624 do 11 V 1625 – zob. Berlin, Königlischebibliothek, rkps 16. Zob. także N. 146 z datą 29 XII 1623.

⁶⁵ Jego brewe uwierzytelniające opublikował A. Th e i n e r – zob. VMPL, vol. 3, 374.

⁶⁶ Zob. N. C. 12 i 13 – Reg.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 35r, na f. 35v minuta, na f. 36v obwoluta adresowa ze śladem pieczęci: *Alla Santità di N. o Signore Papa Urbano Ottavo; a Monisignor Magalotti; Per Scrivasi conf. alla domanda 10 Settembre 1623. Il Vescovo di Nola Nuntio in Polonia.*

⁶⁷ Lorenzo Magalotti (*1584 †1637), florentczyk, brat małżonki Carlo Barberiniego, doktor obojga praw, referendarz obu Sygnatur, wicelegat Bolonii, gubernator Montalto w r. 1616 i Ascoli w r. 1620, sekretarz Konsulty w 1621 r., sekretarz Sekretariatu brewiów do książąt w l. 1623-1628. Dnia 7 X 1624 r. zamianowany kardynałem, w r. 1627 legat w Ferrarze, Bolonii i Romanii, a w 1628 r. arcybiskup Bolonii. Zob. A. K r a u s, *Die Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats im Zeitalter der katholischen Reform und der Gegenreformation als Aufgabe der Forschung*, RQ 84(1989) Heft 2 [Festschrift zum einhundertjährigen Bestehen der Römischen Quartalschrift und des Römischen Instituts der GörresGesellschaft Band], s. 9-20, 74-76.

⁶⁸ N. D e l R e, *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*, Roma 1952²; L. Pásztor, *La Curia Romana. Problemi e ricerche per la sua storia nell'età moderna e contemporanea*, Roma 1969; E. S z t a f r o w s k i, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1981.

gregacji Propagandy Wiary. W ten sposób powstał wreszcie najwyższy organ centralny mający na celu szerzenie rzymskiej, katolickiej wiary. Zmierzano ku temu poprzez umacnianie jedności Kościołów protestanckich i prawosławnych z Rzymem⁶⁹ oraz organizowanie i wspieranie misji wśród niechrześcijan⁷⁰. Ta najmłodsza z istniejących kongregacji miała wśród swych członków 13 kardynałów, 2 prałatów kurialnych, jednego zakonniką – karmelitę – oraz sekretarza. Na czele Kongregacji stali kardynałowie prefekci (zob. tabela n. 8). W latach 1622-1627 funkcję tę pełnili Anton Maria Sauli (22 VI 1622 – XI 1622) i Ludovico Ludovisi (1622 – 18 XI 1632), a długoletnim i wielce zasłużonym sekretarzem był Francesco Ingoli, były współpracownik kardynała Orazio Lancellottiego jako audytor Kongregacji Soboru w latach 1617-1620⁷¹. To po części tłumaczy też fakt intensywnej wymiany korespondencji urzędowej pomiędzy tymi dwoma prałatami. Ponadto już na trzecim posiedzeniu Kongregacji Propagandy Wiary w dniu 8 marca 1622 r. każdemu z kardynałów powierzono pieczę nad jedną z prowincji, na jakie podzielono wszystkie kraje, w których poszczególni nuncjusze pełnili misję dyplomatyczną. Nad prowincją polską, obejmującą trzy kraje: Polskę, Litwę, Szwecję i księstwo Smoleńskie, z ramienia Kongregacji pieczę sprawował kardynał Ottavio Bandino⁷².

Tryb pracy kardynałów precyzowała bulla erekcyjna Kongregacji. Mieli oni gromadzić się raz w miesiącu w obecności papieża, a dwukrotnie we własnym gronie, aby móc kolegiально rozpatrywać aktualne problemy związane z rozkrzewianiem wiary⁷³. Natomiast dla spraw, które wymagały szczególnie wnikliwego

⁶⁹ Zob. G. Petrowicz, *L'unione degli Armeni di Polonia con la Santa Sede (1626-1686)*, Roma 1950; H. E. Wyczański, *Rzymskie wydawnictwo źródeł do dziejów Cerkwi Unickiej w Polsce*, „Studia Theologica Varsaviensia” 19(1981) n. 2, s. 317-321.

⁷⁰ Zadania Kongregacji erygowanej w 1622 r. szeroko omówił J. Metzler – zob. *Foundation*, w: SCPF Memoria Rerum, t. 1/1, s. 79-111.

⁷¹ Kardynał Orazio Lancellotti (*8 XII 1571 †9 XII 1620), starszy brat nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego, był od r. 1616 prefektem Kongregacji Soboru i od tego czasu inspirował papieża do powołania Kongregacji Propagandy Wiary. Zanim ona została erygowana, już w roku 1617 na swego audytora wybrał Francesca Ingoli, przyszłego wybitnego sekretarza tej kongregacji. Zob. także, N. Kowalsky, *Serie dei Cardinali Prefetti e dei Segretari della Sacra Congregazione «de Propaganda Fide»*, (Editiones Urbaniane), Romae 1962.

⁷² Zob. J. Olšr, *La congregazione ed i paesi assegnati al nunzio di Polonia (Polonia, Svezia, Russia)*, w SCPF Memoria Rerum, t. 1/2 s. 201-225. Ottavio Bandini (†1629), abp Firmino, od r. 1596 kard. tt. S. Sabinae, od r. 1622 protektor prowincji „Polonia” w Kongregacji Propagandy Wiary.

⁷³ Genezą powstania Kongregacji Propagandy Wiary, jej strukturę organizacyjną, tryb działania i inwentarz tamtejszego archiwum prezentują poniższe opracowania: E. Šmurlo, *La Russia e l'Italia. Collezione di materiali e ricerche storiche sulle relazioni fra la Russia e l'Italia*, t. 4, Leningrado 1927, s. I-II, 1-47; N. Kowalsky, *Inventario dell'Archivio storico della S. Congregazione „de Propaganda Fide”*, Schönbeck-Beckenried 1961, 1983², s. 1-40 [nadbitka z „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft” 17(1961) s. 9-23, 109-117, 191-200]; T. Zdziech, *Archiwum historyczne Kongregacji Rozkrzewiania Wiary*, „Informationes – Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych” 3(1984), s. 5-50; Marko Jalo v, *Spiski Kongregacije za Propagandu Vere 1622-1644*, vol. 1, Beograd 1986, s. IX-XVI.

przebadania, papież powoływał spośród członków Kongregacji specjalne komisje, tzw. *congregationes particulares*. W czasie pełnienia przez Lancellottiego misji nuncjusza w Polsce Kongregacja Propagandy Wiary przesłała mu 90 listów (zob. *tabela nr 4 i n. 6*)⁷⁴. W gronie adresatów listów nuncjusza najczęściej spotykamy osobę sekretarza tej Kongregacji, Francesco Ingolio oraz kardynałów: Ludovisiego, Bandiniego i Onofrio⁷⁵.

Wśród instytucji i kongregacji rzymskich, z którymi nuncjusz Lancellotti utrzymywał intensywną korespondencję urzędową, wymienić należy Kongregację Obrzędów (zob. *tabela nr 7*). Powstała ona na mocy decyzji papieża Sykstusa V w r. 1588 i była wyrazem reformy, zainicjowanej na Soborze Trydenckim na rzecz kolegiального zarządzania Kościołem. Kongregacja ta miała więc w duchu konstytucji *Immensa Aeterni Dei* czuwać nad czystością liturgii rzymskiej, rozwijając działalność w dwu kierunkach: na rzecz obrzędów, świąt lokalnych, ceremonii i ksiąg liturgicznych oraz na rzecz spraw beatyfikacyjno-kanonizacyjnych⁷⁶. Na czele Kongregacji Obrzędów, której kolegium liczyło dziewięciu członków, stał kardynał prefekt, będący równocześnie dziekanem Kolegium Kardynalskiego, a więc biskupem Ostii (zob. *tabela n. 8*). To również on przewodniczył obradom (choć nie zawsze) i koordynował prace wszystkich współpracowników Kongregacji, jakimi byli: promotor wiary, dwaj mistrzowie ceremonii, konsultorzy (asesor, referendarz i trzej najstarsi nominacją audytorzy Roty Rzymskiej) oraz notariusz i sekretarz. Wymianę korespondencji tej Kongregacji z Giovannim Battistą Lancellottim odsłaniają trzy zachowane listy⁷⁷.

Kolejną rzymską kongregacją, która w interesującym nas okresie misji nuncjusza Lancellottiego rozpatrywała wiele spraw pochodzących z terenu Polski, była Kongregacja Soboru (zob. *tabela nr 7*). Została ona erygowana po zakończeniu Soboru Trydenckiego w r. 1564 i należała do najważniejszych dykasterii⁷⁸, miała bowiem za zadanie wcielanie w życie soborowych postanowień, zmierzających do pełnej reformy Kościoła⁷⁹. Zakres jej kompetencji obejmował między innymi: prze-

⁷⁴ Zob. T. Fitych, *Problematyka męczeństwa Jozafata Kuncewicza w aktach nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego w okresie 1623-1625*, (artykuł przygotowywany do druku).

⁷⁵ Zob. T. Fitych, *Pierwsze w historii Kongregacji Propagandy Wiary relacje powizytacyjne na temat stanu kolegiów papieskich w Polsce*, (złożono do druku).

⁷⁶ Obszerny rys historyczny i pełny obraz celów Kongregacji przedstawił Wiktor Gramatowski – zob. tenże, *Polonika liturgiczne*, s. 33-60.

⁷⁷ Zob. N. 38 z datą 8 IV 1623; N. 598 z datą 2 III 1626 i N. 849 z dnia 9 VI 1627. Regesty i teksty dwóch listów opublikował Wiktor Gramatowski – zob. tamże, s. 213, 225-226, 302-305.

⁷⁸ Zob. F. Romita, *Le origini della S.C. del Concilio*, w: *La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto Centenario dalla Fondazione (1564-1964) – Studi e ricerche*, przedmowa abp P. Plazzini, Città del Vaticano 1964, s. 13-50.

⁷⁹ Zob. G. Varsányi, *De competentia et procedura S.C. Concilii* w: *La Sacra Congregazione*, s. 51-161; Ch. Lefebvre, *La S. Congrégation du Concile et le Tribunal de la S. Rote Romaine à la fin du XVI siècle*, tamże, s. 163-177.

bieg wizytacji biskupich przedkładany w relacjach *ad limina*⁸⁰, rezydencje biskupów, ograniczenie nadmiernego kumulowania beneficjów, poziom życia zakonników z zachowywaniem klauzury, erekcję seminariów diecezjalnych, chrześcijańską formację kolegów papieskich, itp.⁸¹ W tym czasie prefektami Kongregacji byli kolejno kardynałowie (zob. tabela n. 8): Roberto Ubaldini od stycznia 1621 do maja 1623, Cosimo de Torres w latach 1623-1626, Bonifacio Bevilacqua od roku 1626 do 7 kwietnia 1627 i Fabrizio Verospi od roku 1627 do 27 stycznia 1639⁸². Natomiast sekretarzami byli: Prospero Fagnani w latach 1613-1626 i Francesco Paolucci de' Calboli w okresie od r. 1626 do r. 1657⁸³.

Wymiana korespondencji Sekretariatu Stanu z nuncjuszem Lancellottim, liczne awiza jego listów i akta Kongregacji Soboru z lat 1623-1627 w znacznym procencie dotyczyły palącego problemu kumulacji beneficjów⁸⁴ oraz uposażeń biskupów prze-

⁸⁰ Od kilkudziesięciu lat spotykamy się ze znacznym wzrostem zainteresowania tego typu źródłami dotyczącymi Kościoła w Polsce. Są one niezwykle cenne dla uzyskania pełniejszego obrazu życia religijnego w okresie nuncjatury G. B. Lancellottiego, który równocześnie odsłania sposób wartościowania polskich biskupów. Zob. W. Müller, *Relacje biskupów plockich (1596-1786)* „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych Towarzystwa Naukowego KUL” 1967, n. 15, s. 130-132; tenże, *Diecezja krakowska w relacjach biskupów z XVII-XVIII w.*, „Roczniki Humanistyczne” 13(1955) z. 2, s. 5-149; *Relacje o stanie diecezji krakowskiej 1615-1765*, wyd. W. Müller, Towarzystwo Naukowe KUL: Materiały źródłowe do Dziejów Kościoła w Polsce, t. 7, Lublin 1978, 199 s. (opublikował on relację bpa M. Szyszkowskiego z 20 IX 1625 i odpowiedź Kongregacji z 6 XII 1625 – tamże s. 43-51); J. O b ł ą k, *Życie kościelne na Warmii w świetle Relatio status biskupa Waclawa Leszczyńskiego z r. 1657*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 6(1959) z. 3, s. 5-31; *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, vol. 1-2: *Dioecesis Vilnensis et Samogitiae, pluribus adlaborantibus in unum* redegit P. R a b i k a u s k a s SI, Romae 1971-1978; A. S z o r c, *Relacje biskupów warmińskich XVII i XVIII wieku do Rzymu o stanie diecezji*, „Studia Warmińskie” 5(1968) s. 201-239.

⁸¹ Szerokie spektrum typowej działalności Kongregacji dokumentują jej zbiory archiwalne. Zob. F. C h i a p p a f r e d d o, *L'archivio della S.C. del Concilio*, w: *La Sacra Congregazione*, s. 395-422; H. C r o v e l l a, *De libro visitationum sacrorum liminum*, tamże, s. 423-446; A. P a r i s e l l a, «*Liber Litterarum*» *Sacrae Congregationis Concilli*, tamże s. 447-476; F. R o m i t a, *La continuazione del Thesaurus Resolutionum S. Congregationis Concilii*, tamże s. 477-480; G. O n c l i n, *Principia generalia de fidelium associationibus*, tamże, s. 481-522; P. C i p r o t t i, *De praesumenda beneficiarii morte secundum quamdam S.C. Concilii resolutionem*, tamże, s. 557-562; R. C r e y t e n s, *La giurisprudenza della S.C. del Concilio nella questione della clausura delle monache (1564-1576)*, tamże, s. 563-597.

⁸² Zob. N. D e l R e, *I Cardinali Prefetti della S.C. del Concilio dalle origini ad oggi (1564-1964)*, w: *La Sacra Congregazione*, s. 271-274.

⁸³ Zob. S. T r o m p, *De primis secretariis S. Congregationis Concilii*, „Gregorianum” 40(1959), s. 523-531; oraz *Appendice I. Elenco dei Segretari della S. Congregazione del Concilio* w: *La Sacra Congregazione*, s. 377-378.

⁸⁴ Problem kumulacji beneficjów zarejestrowany w korespondencji nuncjusza Lancellottiego zostanie omówiony poniżej, przy okazji prezentowania udzielanych dyspens. Zagadnienie to w ramach rozprawy doktorskiej opracował Krzysztof N i t k i e w i c z, *La pratica della Sacra Congregazione del Concilio circa il cumulo di benefici in Polonia (1564-1752)*, Pontificia Universitas

noszonych na inną stolicę biskupią. Analiza zachowanych przekazów w świetle najnowszych opracowań pozwala dostrzec pewne prawidłowości. Otóż Kongregacja Soboru, mając na uwadze strategiczną pozycję Rzeczypospolitej w polityce papieskiej, stosowała wyjątkowo rozszerzoną i tolerancyjną interpretację wskazań i norm Soboru Trydenckiego⁸⁵. W praktyce przejawiało się to akceptowaniem próśb o dyspensę papieską w kwestii beneficjów inkompatybilnych. Decyzję negatywną Kongregacja wydawała jedynie w ewidentnych przypadkach nadużyć i szkody duszpasterskiej. W normalnych przypadkach jej interwencje nie uwzględniały sankcji karnych, a miały jedynie charakter pouczający i perswazyjny⁸⁶.

Jeśli idzie o uposażenie przenoszonych biskupów, to odnalezione źródła dokumentują cały proces przygotowywania w Kongregacji Soboru dekretu, który papież podpisał 23 XII 1624 roku. Otóż król Zygmunt III, wobec skandali i napięć związanych z machinacjami finansowymi dotyczącymi przenoszonych biskupów, za pośrednictwem nuncjusza Lancellottiego zwrócił się do papieża Urbana VIII z prośbą o definitywne ustalenie, kto i od kiedy ma prawo do uposażeń finansowych związanych z aktualną i nowo obejmowaną diecezją⁸⁷. Sprawę podjęła Kongregacja Soboru, która otrzymała sugestię papieża dotyczącą sentencji końcowej. Podczas sesji plenarnej w dniu 10 lutego 1624 sekretarz tej Kongregacji, wybitny prawnik Prospero Fagnani (†1678) relacjonował problem i zaproponował jego rozwiązanie, które jednak z obawy przed rozczarowaniem króla Zygmunta III nie zostało przyjęte przez członków tego zgromadzenia. Wobec powyższego zwrócono się w liście z 10 lutego 1624 do nuncjusza w Warszawie. Miał on po konsultacji z biskupami zaproponować takie rozwiązanie, które byłoby zgodne z obowiązującym prawem, a równocześnie satysfakcjonowało także króla⁸⁸. Po otrzymaniu odpowiedzi⁸⁹ przygotowano propozycję dekretu końcowego, który został przyjęty podczas kolejnego posiedzenia plenarnego Kongregacji Soboru w dniu 21 września 1624⁹⁰. Papież zarządził jeszcze wprowadzenie kilku zmian⁹¹ i po zamknięciu akceptującej je deba-

Gregoriana, Romae 1991, 148 s. Szczególnie aktualne będą opracowania źródłowe zawarte w rozdz. 2 (*L'introduzione dei decreti conciliari sul divieto del cumulo di benefici in Polonia*) i rozdz. 4 (*La sollecitudine della disciplina beneficiale*).

⁸⁵ Zob. W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo partykularne w Polsce przedrozbiorowej na tle powszechnego prawodawstwa kościelnego*, w: *Księga Tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, t. 1, Lublin 1969, s. 423-505; Tenże, *Ze studiów nad synodami polskimi*, Lublin 1982.

⁸⁶ Zob. K. Nitkiewicz, *La pratica*, s. 43-102.

⁸⁷ Zob. A.NC 21 (z datą ok. XII 1623); AV, Congr.Concilli, Positiones 177 f. 151rv.

⁸⁸ Zob. N. 175 – (AV, Lib. XI litt.Congr.Concillii (1618-1626) f. 159rv); A.NC 22 (AV, Congr.Concillii, Positiones 177 f. 152r)

⁸⁹ Zob. A.NC 23 – (AV, Congr.Concilli, Positiones 177 f. 155r).

⁹⁰ Treść tego dekretu odsłaniają znalezione rękopisy – zob. A.NC 24. (AV, Congr.Concilli, Positiones 177 f. 158rv i 164r).

⁹¹ Zob. A.NC 24 (AV, Congr.Concilli, Positiones 177 f. 156rv).

ty na forum Kongregacji Soboru⁹², została wypracowana zmodyfikowana forma dekretu, którą papież zaaprobował w dniu 23 grudnia 1624 roku⁹³.

W latach 1625-1627 wymianę korespondencji z nuncjuszem Lancellottim prowadziła Kongregacja Św. Oficjum⁹⁴, która w roku 1626 stała się wyjątkowo bogatą⁹⁵. Giovanni Battista Lancellotti był również w kontakcie korespondencyjnym z Rotą Rzymską⁹⁶ i Kamerą Apostolską⁹⁷ (zob. tabela n. 7a).

4. POLSKI PROTEKTORAT NARODOWY W RZYMIE

Celem polskiego protektoratu narodowego przy papieżu w Rzymie było reprezentowanie i obrona interesów książąt i królów przez wysoko postawionych kardynałów kurialnych w trzech zasadniczych dziedzinach: politycznej, polityczno-kościelnej i beneficjalnej⁹⁸. Na temat genezy tej instytucji, która funkcjonowała aż do początków XIX w., istnieją dwie różne opinie. Pierwszą reprezentował Josef Wodka, który twierdził, że wzorem tu była instytucja protektoratu zakonów, jaki istniał przy Kurii Rzymskiej od początków XIII w.⁹⁹ Odmienny pogląd głosił Johann Vincke, który uważał, że protektorat narodowy powstawał w dobie niewoli awiniońskiej,

⁹² W międzyczasie Kongregacja nadal korespondowała z nuncjuszem – zob. N. 339 z dnia 9 XI 1624, (S. Congr. Conc., lib. XI, lit. Congr. Conc. (1618-1626), f. 204r-v).

⁹³ Zob. A. NC 24. (AV, Congr. Concilii, Positiones 177 f. 154r) oraz Congr. Concilii, Lib. decret. 12 f. 234r-235r.

Dekret stanowił, że w przypadku wakansu na stolicy biskupiej następcą, zgodnie z polskim zwyczajem, ma prawo do uposażenia związanego z biskupstwem, na które otrzymał nominację, przez okres czterech miesięcy. Jeżeli po upływie tego czasu biskupstwo nie zostało formalnie objęte, kapituła katedralna winna była się zatroszczyć o to, aby odtąd wszystkie wpływy przeznaczano na potrzeby lokalnego Kościoła (fabrica ecclesiae).

⁹⁴ Powstała ona z powołanej w r. 1542 Rzymskiej Inkwizycji – zob. *Inquisition (époque moderne)*, DHP, 907-912, tamże, *Saint-Office (Congrégation du)*, 1515-1517 oraz „Inquisition”, LThK³, Bd. 5, 527-532. Zob. także N. 419 (z 22 III 1625) i N. 788 (z 13 II 1627).

⁹⁵ Zob. N. 586 (z 14 II 1626), N. 611 (z 23 II 1626), N. 627 (z 18 IV 1626), N. 650 (z 23 V 1626), N. 698 (z 8 VIII 1626) i N. 730 (z 13 X 1626).

⁹⁶ Nadawcą tego listu z 23 VI 1623 był nuncjusz Lancellotti – zob. N. 70. Natomiast Carlo Magalotti swoje dwa brewia zaadresował do papieża Urbana VIII – zob. Aneks N. C. 12 i 13 (z 10 IX 1623).

⁹⁷ Jej genezę, strukturę i sposób funkcjonowania przybliżają prace N. de l Re, *La Curia Romana*, s. 265-275 oraz *Camere Apostolique*, w: DHP, 326-331 i *Apostolische Kammer*, w: LThK³, Bd. 1, 870. Natomiast korespondencję tego dykasterium adresowaną do nuncjusza z dnia 2 III 1624 – zob. N. 190.

⁹⁸ Zob. *Cardinal protecteur*, w: DHP, 284-286; J. W o d k a, *Protektorat von Kardinalen über Fürsten und Länder*, w: LThK, Bd. 8, 814.

⁹⁹ Zob. J. W o d k a, *Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie*, Innsbruck-Leipzig 1938, s. 23-33.

rodząc się z urzędu prokuratorów, którzy dopilnowywali interesów swoich królów i książąt w kurii awiniońskiej i rzymskiej w XIV i XV w. Co do konkretnej praktyki, Wodka twierdzi, że wszyscy protektorzy otrzymywali od władców akty nominacyjne w formie listów uwierzytelniających, które na początku swej misji wręczali papieżowi, co jednak w opinii Henryka Wojtyski nie znalazło potwierdzenia w przypadku protektorów Polski¹⁰⁰. Niebawem wielość zadań i przeciążenie protektora dały początek instytucji wiceprotektora, chociaż nie jest do końca wyjaśnione, czy był on wyznaczany przez protektora czy też samego króla. Podobnie trudno jest dziś precyzyjnie ustalić status prawny i obowiązki protektorów i wiceprotektorów. W pewnym stopniu przybliżył je Henryk Wojtyska, analizując praktykę polskich protektorów w okresie Soboru Trydenckiego¹⁰¹.

W okresie misji nuncjusza Lancellottiego w Warszawie urząd protektora Rzeczypospolitej do czerwca 1623 pełnił kardynał Alessandro Peretti, zwany także Montalto (†1623). Wiceprotektorem był w tym czasie (od września 1622 r.), kardynał Cosimo de Torres (†1642)¹⁰², który po 25 sierpnia 1623 r. został protektorem Polski¹⁰³. Fragment realizowanych przez nich zadań przybliża zachowana korespondencja¹⁰⁴ pomiędzy królem Zygmuntem III i kardynałem Peretti (list z 6 maja 1623 r.) oraz kardynałem Cosimo de Torrese jako wiceprotektorem (5 listów)¹⁰⁵ i protektorem (66 listów). W tym tak liczonym zbiorze listów znalazły się listy rekomendujące królewiczów na biskupstwa warmińskie i wrocławskie, listy polecające Antonio Stozza na wizytatora reformatów oraz polecające kandydatów na obsadę wielu stolic biskupich, a wreszcie – aż osiem listów króla (12% całego tego zbioru), postulującego promocję kardynalską nuncjusza Lancellottiego.

5. AGENCI POLSCY W RZYMIE

Do dzisiaj nie został do końca wyświetlony problem genezy i misji dyplomatów polskich przebywających w XIV i XV w. w Rzymie, pomimo że od połowy XVI w. określano ich już mianem agentów (i podniesiono do godności sekretarzy królewskich), a w 1560 r. otwarto dalszą agencurę w Neapolu (do roku 1623 funkcję tę

¹⁰⁰ H. D. Wojtyska poświęcił temu zagadnieniu wiele uwagi – zob. tenże, *Papiestwo – Polska*, s. 241-272.

¹⁰¹ Zob. tamże, s. 250-256.

¹⁰² Zob. Or.: BV, Capp. 252A f. 1.

¹⁰³ Zob. Or.: BV, Capp. 252A f. 11r.

¹⁰⁴ Oryginały powyższych 72 listów dla okresu od 10 XI 1622 do 15 IV 1627 zachowane zostały w BV, Capp. 252A f. 1-194v.

¹⁰⁵ W tej liczbie znalazły się cztery listy króla poświęcone beneficjom i list z dnia 25 sierpnia 1623 z kondolencjami z powodu śmierci kard. Montalto, protektora Polski.

pełnił Stanisław Mąkowski)¹⁰⁶. W międzyczasie dyplomaci ci często łączyli urząd stałego prokuratora królewskiego z penitencjarią języka słowiańskiego w bazylice św. Piotra. Zdaniem Henryka Wojtyski, w latach 1548-1563, rozwijając się z funkcji licznych prokuratorów narodowych w jeden urząd generalnego agenta królewskiego przy Stolicy Apostolskiej, wykrystalizował się kolejny urząd dyplomatyczny, mianowicie agentura¹⁰⁷. Natomiast Henryk Wisner twierdzi, że Rzeczpospolita poza swymi granicami nie miała własnych stałych przedstawicielstw; istniały jedynie stałe agentury w Rzymie, Neapolu i Madrycie, bardziej królewskie niż Rzeczypospolitej. Głównym celem ich działalności była sprawa sum neapolitańskich¹⁰⁸. Zdaniem Wisnera temu celowi były podporządkowane misje w Rzymie Pawła Uchańskiego – (1588 r.), Piotra Dunina (1580 r.), Stanisława Fogelwedera, Franciszka Guzmana, Stanisława Kłodzińskiego, Stanisława Makowskiego, Macieja Tylewskiego i po części Stanisława Reszki (lata 1583-1584 i 1588 r.)¹⁰⁹. Z kolei w przeświadczeniu Kazimierza Papée agentami królewskimi w Rzymie w latach 1622-1624 byli Bartłomiej Powsiński i Remigiusz Koniecpolski¹¹⁰. Pierwszy z nich to od 1600 r. opat komendatoryjny u cystersów w Jędrzejowie. Natomiast Remigiusz Koniecpolski (*ok.1592 †1640) był synem Aleksandra, wojewody sieradzkiego i Anny Sroczyckiej, a bratem Stanisława, hetmana wielkiego koronnego. Po ukończonych studiach na uniwersytecie w Bolonii (rozpoczętych wraz z braćmi Janem i Krzysztofem w roku 1617) został sekretarzem królewskim i opatem jędrzejowskim, a od roku 1623 pełnił funkcję królewskiego agenta (internuncjusza) Zygmunta III, wysłanego z misją do Ojca św. w sprawie udzielenia Polsce pomocy w wojnie ze Szwecją¹¹¹. Po uzyskaniu prekonizacji na biskupstwo chełmskie 17 V 1627 r., rządził w diecezji jedynie za pośrednictwem delegata¹¹².

¹⁰⁶ Nuncjusz Lancellotti w korespondencji z Warszawy w dniu 5 II 1624 przekazywał awizo o śmierci polskiego agenta Adama Mąkowskiego (†1623) – internuncjusza w Neapolu – zob. N. 165; korespondencja w sprawie agentury w Neapolu z datą 23 III 1624 – zob. N. 198.

¹⁰⁷ Zob. H. D. Wojtyska, *Papiestwo – Polska*, s. 425.

¹⁰⁸ Zob. H. Wisner, *Dyplomacja polska w latach 1572-1648 w: Historia dyplomacji polskiej*, t. 2: 1572-1795, s. 141-142. Taki właśnie cel misji internuncjuszków królewskich poświadczają akta nuncjatury G. B. Lancellottiego. Zob. N. 198 z datą 23 III 1624.

¹⁰⁹ Zob. *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera (z lat 1568-1588)*, oprac. Ambrozja K a l i n o w s k a, „Studia Warmińskie”, t. 20, cz. 3, Olsztyn 1991, s. 245-526.

¹¹⁰ Zob. K. P a p é e, *L'ambassade de Pologne près le Saint Siège au cours des siècles*, „Antemurale” t. 3, s. 5-24.

¹¹¹ Awizo w tej sprawie z datą 16 II 1624 – zob. N. 172, a z kolei o powrocie Koniecpolskiego po misji zakończonej w Rzymie, Warszawa 10 i 17 V 1624 – N. 227 i 230.

¹¹² Zob. K. N i e s i e c k i, *Herbarz Polski*, t. 5, s. 200; L. P o d h o r o d e c k i, *Stanisław Koniecpolski ok. 1592-1646*, Warszawa 1978, s. 15, 49; *Złota Księga Szlachty Polskiej*, red. T. Ż y c h l i Ń s k i, t. 19, Poznań 1897, s. 35; HC Vol. 4, p. 147; P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła*, s. 106. Zob. także N. 86, 89, 91, 95.

6. NUNCJUSZE APOSTOLSCY

Sekretariat Stanu, realizując politykę papieską, zbierał informacje i koordynował pracę nuncjatur. Świadczy o tym polecenie nakazujące stosowanie dwóch odrębnych kluczy szyfrowych, jakie obowiązywało nuncjusza z chwilą otrzymania instrukcji początkowej¹¹³ – (zob. fot. 4fc). Potwierdzeniem faktu posiadania kluczy szyfrowych przez Lancellottiego są dwa szyfrowane listy wysłane do kardynała Barberiniego 18 kwietnia 1624 r., które zostały przezeń potwierdzone 15 czerwca¹¹⁴, a na które swą zaszyfrowaną odpowiedź przesłał 20 lipca sekretarz Stanu¹¹⁵. Po upływie prawie dwóch lat od rozpoczęcia misji nuncjusza Lancellottiego, 26 października 1624 r., kardynał Barberini zakazał posługiwania się dotychczasowymi szyframi, po czym po dwóch tygodniach, 9 listopada, ów zakaz odwołał, przesyłając dwa nowe szyfry, ale wyłącznie dla celów korespondencji ze Stolicą Apostolską i nuncjuszami¹¹⁶. W przypadku konieczności jakiegokolwiek korespondencji innego typu polecał stosować własny szyfr. Po zmianie klucza szyfrowego Giovanni Battista Lancellotti korzystał z niego dwukrotnie w roku 1625¹¹⁷ (zob. fot. 4fa i fb) i aż ośmiokrotnie w roku 1626¹¹⁸, a tylko raz w ostatnim półroczu swej misji w roku 1627¹¹⁹.

Dla pogłębionego zrozumienia ogólnoeuropejskiej sytuacji politycznej nuncjusz Lancellotti potrzebował odpowiednich wiadomości. Stąd to najszerszy krąg jego informatorów, i to najbardziej kompetentnych, stanowili równorzędni mu – gdy idzie o urząd – posłowie papiescy rezydujący w innych krajach europejskich. Potwierdzają to pierwsze listy Lancellottiego, jakie wysłał on z Warszawy do kardynała Barberiniego. Komunikował w nich, że zwrócił się do nuncjusza niemieckiego¹²⁰ i wiedeńskiego¹²¹ z prośbą, aby informowali go o rozwoju sytuacji tak na europejskich dworach jak i w Porcie Tureckiej (Konstantynopolu). Prosił też sekretarza Stanu o rekomendację u nuncjusza weneckiego na rzecz świadczenia mu podobnych usług¹²². Późniejsze akta nuncjatury Lancellottiego dokumentują już konkret-

¹¹³ Polecenie takie zawierała już zmodyfikowana instrukcja Cosimo de Torresa z dnia 30 czerwca 1621 r., która to poprzedzała zasadniczą instrukcję z dnia 14 grudnia 1622 r. Zob. N. 12 i 13.

¹¹⁴ Zob. N. 251 z datą 15 VI 1624.

¹¹⁵ Zob. N. 271 z datą 20 VII 1624 – Reg.: Nuz.Pol. 174A f. 26v.

¹¹⁶ Zob. N. 336 – Reg.: AV, Nunz. Pol. 174A, f. 32r.

¹¹⁷ Zob. N. 409 i 425 z datą 9 III i 1 IV 1625.

¹¹⁸ Zob. N. 573 (z 20 I 1626), N. 594 (z 2 III 1626), N. 607 (z 17 III 1626), N. 678 (z 4 VII 1626), N. 688 (z 19 VII 1626), N. 696 (z 2 VIII 1626), N. 732 (z 15 X 1626), N. 768 (z 31 XII 1616). Kardynał F. Barberini odpowiedział dwukrotnie 2 V 1626 – zob. N. 639 i 640.

¹¹⁹ Zob. N. 786 z datą 6 II 1627. Szyfrowane listy Lancellottiego z okresu 20 I 1626 – 17 III 1627, które były adresowane do Sekretariatu Stanu, znajdują się w: AV, Nunz. Pol. 40 f. 5r – 48v.

¹²⁰ Pietro Francesco Montoro, nuncjusz w Kolonii w latach 1621-1624.

¹²¹ Carlo Caraffa (*1584 †1644), nuncjusz apostolski w Wiedniu w latach 1621-1628.

¹²² Zob. N. 60 z datą 16 VI 1623 i N. 80 z datą 28 VII 1623.

ną wymianę awiz, zwłaszcza z nuncjuszem w Wenecji i Wiedniu, a także w Lucernie¹²³. Niestety dotychczasowe krytyczne edycje odnalezionych akt tych nuncjatur nie uwidaczniają ani awiz, ani wymiany korespondencji z nuncjuszem Lancellottim. W wymianie awiz pomiędzy nuncjuszami pośredniczył kardynał Barberini. Między innymi komunikował on o postawie Giovanniego Battisty Pamphiliego, nuncjusza neapolitańskiego¹²⁴, wobec interesujących króla Zygmunta III sum neapolitańskich¹²⁵, jak też na podstawie awiza nuncjusza wiedeńskiego donosił o uwięzieniu arcybiskupa Splitu Marc' Antonio de Dominis (†1624), który po nawiązaniu kontaktów z heretykami zrezygnował z pełnienia posługi biskupiej¹²⁶. Kardynał Barberini przekazał biskupowi Noli wiadomość o zamianowaniu nowego nuncjusza Kolonii w osobie Piera Luigiego Caraffy (†1655)¹²⁷.

7. RESPONDENCI NA OBSZARZE NUNCJATURY

Odrębny zbiór korespondencji nuncjusza stanowią listy pisane do króla, jego rodziny oraz do dygnitarzy polskich, zarówno świeckich jak i duchownych. Od końca XVI w. dla tej kategorii listów prowadzono nawet oddzielną księgę registrów. Pomimo, iż awiza przekazywane w listach nuncjusza dotyczą całej rodziny królewskiej oraz wielu biskupów Kościoła Katolickiego obu rytów, jak też wielu dygnitarzy, urzędników państwowych i przedstawicieli rodzin magnackich i szlacheckich, to odnaleziona korespondencja ujawnia znacznie mniejszy krąg respondentów¹²⁸. Znajdujemy wśród nich, obok króla Zygmunta III¹²⁹ i Pawła Piaseckiego – jednego z jego najbardziej zaufanych sekretarzy i zarazem od 1624 r. opata mogińskiego¹³⁰ – także Stanisława Łubieńskiego, wicekanclerza Rzeczypospolitej w latach 1624-

¹²³ Zob. N. 80 (z 28 VII 1623), N. 146 (z 29 XII 1623), N. 178 (z 17 II 1624), N. 251 i 252 oraz 377 (z 1 II 1625).

¹²⁴ Giovanni Battista Pamphili, nuncjusz w Neapolu w latach 1621-1625.

¹²⁵ Zob. N. 198 z datą 23 III 1624.

¹²⁶ Był on arcybiskupem Splitu w latach 1602-1616. Zob. N. 216 z datą 20 IV 1624.

¹²⁷ Pełnił on misję nuncjusza w Kolonii w latach 1624-1627. Zob. N. 228 z datą 11 V 1624.

¹²⁸ Zob. T. F i t y c h, *Polacy jako przedmiot korespondencji G. B. Lancellottiego z Watykanem w latach 1622-1625* (złożono do druku).

¹²⁹ Nuncjusz przesłał swoją korespondencję z Warszawy w dniach 18 III i 27 IV 1624 r. – zob. N. 199.

¹³⁰ Nuncjusz Lancellotti swój list wysłał 17 X 1624 r. z Warszawy – zob. N. 324. Paweł Piasecki (*1579 †1649), od 1624 opat mogiński, bp kamieniecki w latach 1627-1640, chełmski 1640-1644, przemyski 1644-1649; od 1611 roku sekretarz królewski. W 1623 roku, kiedy król zamianował swego małoletniego syna Jana Alberta biskupem warmińskim, Piaseckiemu i Jakubowi Doruchowskiemu zlecił nadzór nad administracją dóbr biskupich, zob. N. 34 oraz T. F i t y c h, *Pierwszy proces informacyjny sporządzony w nuncjaturze Giovanniego Battisty Lancellottiego (02-11 V 1623 Warszawa, Andrzej Lipski wskazany na diecezję kujawską*, (złożono do druku).

1627¹³¹, oraz takich przedstawicieli hierarchii kościelnej, jak prymas Polski arcybiskup gnieźnieński Wawrzyniec Gembicki¹³² czy Józef Velamin Rutski, katolicki metropolita Kijowa w latach 1613-1637¹³³. Stan zakonny reprezentuje tu włoski komisarz do spraw reformy i wprowadzania reformatów do Polski, Alessandro Patavino. W gronie rodzin magnackich i szlacheckich odnajdujemy Jana Stanisława Sapiechę¹³⁴ (zob. fot. 4e), Tomasza Zamoyskiego¹³⁵, syna wielkiego kanclerza Rzeczypospolitej, oraz Mikołaja Spytka Ligęzę (†1637), kasztelana sandomierskiego¹³⁶. Korespondencję z dyspensami małżeńskimi trzykrotnie przysyłał nuncjusz chrześcijanom mieszkającym na Warmii w okolicach Braniewa. Byli to między innymi nupturienci diecezji warmińskiej: Jan German z Schöensehe i Anna Lidig z Hogendorff w powiecie Pieniężno¹³⁷, Marcin Preschof z Schöensehe¹³⁸ oraz Jan Split ze wsi Pasłęka koło Braniewa i wdowa Regina Spleit¹³⁹.

III. RÓŻNORODNOŚĆ KORESPONDENCJI NUNCJUSZA

1. RAPORTY DYPLMATYCZNE

Korespondencja pomiędzy nuncjuszem a Sekretariatem Stanu i wieloma rzymskimi instytucjami stanowi dalszy komplementarny zbiór, tzw. korespondencję dy-

¹³¹ Stanisław Łubieński, jeszcze gdy był tylko opatem komendatoryjnym i wicekanclerzem Rzeczypospolitej, w jednym tylko roku 1624 przesłał G. B. Lancellottiemu aż cztery listy z datami: 14 I, 30 III, 10 IV i 9 V – zob. N. 157, 207, 208 i 213. Łubieński był także tym Polakiem, który korespondował z Lancellottim po jego powrocie do diecezji Nola.

¹³² Mowa tu o dwóch listach nuncjusza wysłanych w pierwszych dniach i pierwszych miesiącach jego pobytu w Warszawie. Zob. N. 46 (z 6 V 1623) i N. 154 (z 6 I 1624).

¹³³ W dniach 1 X 1624; s. d. XII 1624; 2, 3 i 9 IX 1625 – zob. N. 316, 361, 511, 512 i 515.

¹³⁴ Mowa tu o liście Lancellottiego wysłanym z Warszawy 2 III 1624 – zob. N. 191. Jan Stanisław Sapiecha (*1585 †1635), najstarszy syn Lwa i Doroty Firlejówny, urodzony w Mołodeczynie. W latach 1599-1600 studiował u jezuitów w Akademii Wileńskiej, w okresie 1603-1605 – w Braniewie, w latach 1606-1607 – Würzburgu, a w 1607-1608 – w Paryżu, Lowanium i Norymberdze; zaprzyjaźniony z królewiczem Władysławem IV; starosta Stonimski, Markowski, Madziolski, Błudniewski i dziedzic jednej z największych fortun magnackich Rzeczypospolitej pierwszej połowy XVII w.; podstoli litewski, marszałek nadworny, w 1612 i 1621 marszałek w trybunale litewskim, w 1619 r. marszałek Wielkiego Księstwa Litewskiego; poseł na sejm w r. 1611, 1613, 1623, 1614, 1625, 1632, 1632 i 1635. W 1620 r. poślubił Annę Scholastykę Chodkiewiczównę, z którą miał syna Karola (†1625). Po jej śmierci poślubił w r. 1631 Gryzeldę (†1633), córkę Jana Chodyńskiego.

¹³⁵ Zob. N. 455 (z 20 V 1625). Tomasz Zamoyski (*1594 †1638), syn w. kanclerza Rzeczypospolitej Jana Zamoyskiego (†1605), wojewoda kijowski, od r. 1628 wicekanclerz, a w r. 1635 kanclerz w. koronny; walczył przeciwko Turcji, Szwecji i Kozakom na Ukrainie.

¹³⁶ Mikołaj Spytak Ligęza (†1637), kasztelan sandomierski, od r. 1590 senator, od czasu rokoszu Zebrzydowskiego (1606-1609) pozostał wierny Zygmuntowi III Wazie. Jego list do nuncjusza z 30 VII 1624 – zob. 286.

¹³⁷ Zob. N. 247 (z 20 V 1624).

¹³⁸ Zob. N. 258 (z 10 VI 1624).

¹³⁹ Zob. N. 259 (z 10 VI 1624).

plomatyyczną. Listy i pisma nuncjusza oraz przedstawicieli jego kancelarii redagowane były głównie po włosku, a znacznie rzadziej po łacinie. Jeśli chodzi o formalną stronę korespondencji Lancellottiego¹⁴⁰, to zgodnie z praktyką watykańską cotygodniowe relacje dyplomatyczne, wysyłane przez nuncjusza do Kurii Rzymskiej, składały się z kilku monotematycznych listów połączonych w jedno *dispaccio*, które umieszczone w kopercie tworzyły tzw. *plico*. Z kolei w załączonym do nich liście wiodącym sekretarz nuncjusza potwierdzał odbiór rzymskiego pliku listów bądź też pytał o motywy ich braku oraz zamieszczał opis zawartości własnego pliku korespondencji, wysyłanej najbliższą pocztą królewską przez Kraków i Wiedeń do Wenecji.

Odnosnie sposobu przygotowywania i formy korespondencji, to zgodnie z postulatami monsignora Agucchia, zakomunikowanego nuncjuszom w maju 1622 r., sekretarz nuncjusza winien był pisać listy bez pośpiechu, czytelnie oddzielając słowa i – co więcej – każdemu problemowi poświęcać osobny list; awiza natomiast miał umieszczać (bez komentarza) albo w osobnym liście, albo na końcu wysyłanej depeszy¹⁴¹ (zob. *tabela nr 4, 5 i 6*). Lancellotti zastosował się do uwag udzielonych mu w dniu 17 czerwca 1623 roku i awiza wysyłał w formie odrębnych listów, pisanych przez sekretarza, które on jedynie podpisywał. Ponadto dla prowadzenia korespondencji dyplomatycznej zalecano używanie papieru o niezbyt dużym formacie, a przy tym wytrzymałego na zginanie¹⁴². Karta miała początkowo wymiary 34 × 23 cm, później – 34 × 21 cm, a wreszcie – 30 × 19 cm. Jeśli idzie o stronę formalną listu, to po intyulacji następowała zasadnicza treść raportu dyplomatycznego, którą zwieńczała salutacja i data listu oraz – zaproponowana w roku 1621 – forma podpisu nuncjusza: *Humiliss.mo et oblig.mo servitore* z pełnym nazwiskiem: Giovanni Bat-

¹⁴⁰ Najbardziej dojrzałą charakterystykę akt nuncjatury w czasie pontyfikatu Grzegorza XV i Urbana VIII przygotowali m.in.: A. K r a u s, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. 1623-1644*, (29. Supplement der Römischen Quartalschrift, Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats, Bd. 1), [Rom-Freiburg-Wien 1964], s. 9-20, 74-76; W. R e i n h a r d, NBD, Bd. 6/1.1, s. XLII-LII; J. S e m m l e r, *Das päpstliche Staatssekretariat in den Pontifikaten Pauls V und Gregors XV 1605-1623*, (Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats, Bd. 2), [Rom-Freiburg 1969], s. 38-46.

¹⁴¹ Zob. K. R e p p e n, *Zur Diplomatik der Nuntiaturreporte. Dienstvorschrift für das Abfassen von Avvisi aus dem Jahre 1639*, RQAKG 49(1954) s. 123-126.

¹⁴² Wskazania powyższe otrzymał nuncjusz Montoro w liście z 7 V 1622. Zob. Or.: AV, Patrizi A 266f s. f. Podobne uwagi otrzymał także Lancellotti, chociaż nie tak bardzo szczegółowe odnośnie papieru i jego formatu. Zawierały natomiast zalecenie, by awiza systematyzował według krajów pochodzenia i wysyłał w odrębnych listach: *Similmente degli avvisi del Regno potrà Vostra Signoria scriverse lettere a parte, non mescolando le nuove co'negotii: e seben sappiamo, che costesa Corte, come separata dal rimanente dell'Europa, sterile di avvisi; tuttavia ne sogliono per ordinario porgere alcun'argomento le cose de Turchi, Moscoviti, Tartari, e Svezzi; del Vallacco, Transilvano, e Tedeschi, che stanno d'intorno à costeso Reame, oltre à quello, che di dentro v'è seguendo alla giornata; di modo che non si è mai senza qualche novità da scrivere; e Nostro Signore ha caro di sapere ogni cosa, per poter meglio invigilare sopra il servizio publico; si raccomanda però spetialmente questo fatto alla diligenza di Vostra Signoria. Roma, a 17 Giugno 1623. Zob. N. 61 – Reg.: BV, Barb.Lat. 6621 f. 85v.*

tista Lancellotti Vescovo di Nola (*zob. fot. 2, 3, 5a i 5b*). Ponadto na poszczególnych listach przeznaczonych dla Kongregacji Propagandy Wiary w lewym dolnym rogu strony, na której widniał podpis nuncjusza, umieszczano także jako adresata nazwisko kardynała prefekta Kongregacji, co świadczyłoby, że i ta poczta przechodziła przez Sekretariat Stanu. Ponadto każdy list miał swoją obwolutę, na której – obok lakowej czy też opłatkowej pieczęci nuncjusza (*zob. fot. 3 i 7b*) – umieszczano pełny adres związany z Sekretariatem Stanu, Kongregacją Propagandy Wiary albo innymi instytucjami rzymskimi. Po dotarciu korespondencji do Rzymu abrewiator odnotowywał datę przyjęcia listu (*Ric.ta...*), a następnie zapisywał jego regest (*zob. fot. n. 3*). Na dalszym etapie sekretarz Stanu albo jeden z jego współpracowników nanosił adnotację dotyczącą daty odpowiedzi (*Ris.ta...*) i minutę jej regestu.

Korespondencję nuncjatury wysyłaną do Kurii Rzymskiej przygotowywał w zasadzie sekretarz Lancellottiego, Domenico Roncalli, a tylko niewielką jej część stanowiły autografy samego nuncjusza (*zob. fot. 5a*). Całość odebranej i wytworzonej korespondencji była udokumentowana. Jeśli idzie o wysłane listy biskupa Noli, to ich register (czyli kopiariusz) był zbiorem minut, które niekiedy różniły się także datami (*zob. fot. 4b*), a jego kodeks zachowany został w archiwum rodziny Lancellottich na zamku w Lauro. Jest on wykonany nie zidentyfikowaną dotąd ręką; być może owym anonimowym kopistą był któryś z abrewiatorów lub też nepotów, którzy wspomagali w Warszawie świętę nuncjusza.

W korespondencji nuncjusza niewielką część stanowiły listy szyfrowane¹⁴³. Należy tu zauważyć, że każdy poseł papieski miał do dyspozycji kilka poziomów sekretności. Jednym z nich były dwa odmienne szyfry chroniące przed osobami postronnymi treść listów wysyłanych przez nuncjusza w ramach jego kontaktów z Sekretariatem Stanu oraz z innymi nuncjuszami. Drugą formą służącą temu celowi były listy *di proprio pugno*, a więc przygotowane i napisane przez samego papieskiego dyplomata, które winny były dotrzeć w Rzymie *in propria mano* do kardynała sekretarza Stanu (*zob. fot. 5a*). Nuncjusz Lancellotti swoje pierwsze szyfrowane listy wysłał dopiero 15 czerwca 1624 r., a więc półtora roku po swej nominacji¹⁴⁴ (*por. fot. n. 4fa*). Fakt ten można tłumaczyć tym, że nuncjusz nie musiał wcześniej przekazywać wiadomości dotyczących *wielkiej polityki* bądź też

¹⁴³ Na terenie polskim z praktyką szyfru stosowaną za Batorego spotykamy się dopiero w 1588 r. – chodzi tu o naiwny szyfr w listach Reszki do Zamoyskiego. Stosował go również Zygmunt III w swych negocjacjach z Ernestem. *Zob. Polska służba dyplomatyczna XVI-XVIII w.*, studia pod red. Z. Wójcika, Warszawa 1966, s. 165. Natomiast Adam Przyboś i Roman Żelewski twierdzą, że znajomość szyfru w korespondencji posłów polskich datuje się od końca XV w.: *Szyfr ten był cyfrowy lub znakowy – poszczególne litery zastępowano uprzednio ustalonymi liczbami względnie znakami*, *zob. Dyplomaci w dawnych czasach*, s. 44. Z kolei w opinii Henryka Wisnera szyfr używany w korespondencji poselskiej jeszcze w końcu XVI w. był zjawiskiem raczej rzadkim. *Zob. tenże, Dyplomacja polska w latach 1572-1648*, s. 150.

¹⁴⁴ *Zob. N. 251.*

późno został wyposażony w niezbędny klucz szyfrowy¹⁴⁵. Używany przez Lancelottiego klucz szyfrowy nie zachował się¹⁴⁶, ale odnaleziona została jego zaszyfrowana i rozszyfrowana forma kilku listów (*por. fot. n. 4fc*). Ponadto w korespondencji nuncjusza napotykamy jednak polecenie kardynała sekretarza Stanu, by zmienić oba odmienne szyfry stosowane dotąd tak dla korespondencji z sekretarzem Stanu jak i w relacji z nuncjuszami europejskimi.

2. PROCESY INFORMACYJNE

Pomimo iż Stolica Apostolska już od czasów średniowiecza usiłowała kontrolować nominacje biskupów, to jednak po Soborze Trydenckim, dążącym do zreformowania Kościoła Katolickiego (*in capite*) od jego głowy, odpowiednie dykasteria Kurii Rzymskiej zaczęły się uważnie przyglądać kandydatom na stolice biskupie, wyznaczonym przez osoby mające prawo prezenty¹⁴⁷. Od tej doby nuncjusz był obciążony obowiązkiem przeprowadzania na terenie swej nuncjatury wstępnego dochodzenia w kwestii życia, moralności i prawowierności katolickiej kandydatów do sakry biskupiej (*proces informativus in partibus*)¹⁴⁸. Zgromadzone materiały przysyłał do Rzymu w celu przeprowadzenia procesu definitywnego. W efekcie w kompetentnej komisji watykańskiej jeden z kardynałów (zazwyczaj protektor lub wiceprotektor Polski), po zapoznaniu się z zebraną dokumentacją, przygotowywał tzw. *propositio*. Z kolei na podstawie tego dokumentu wszyscy członkowie kompetentnego dykasterium rozpatrywali wysuniętą kandydaturę i podejmowali decyzję na swym wspólnym posiedzeniu¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Fakt taki miał miejsce podczas realizacji misji dyplomatycznej nuncjusza Pier Luigiiego Carafy. Klucz szyfrowy otrzymał on dopiero w połowie lutego 1625, czyli po roku pracy w kolońskiej nuncjaturze. Zob. NBD, Bd. 7/1, s. LXII.

¹⁴⁶ Klucz szyfrowy używany przez nuncjusza kolońskiego Pietro Francesco Montoro opublikował Klaus Jaitner. Zob. NBD, Bd. 6/1, s. LIX-LX. W Sekretariacie Stanu dostęp do klucza szyfrowego miał tylko sekretarz zwany później referendarzem *della cifra*. Natomiast do najbardziej znanych teoretyków szyfru papieskiego zaliczany był m.in. Maffeo Argenti, sekretarz *della cifra* w latach 1591-1605 oraz autor *Tractatus de ratione arcanis notis scribendi*. Zob. A. Meister, *Die Geheimschrift im Dienste der päpstlichen Kurie von ihren Anfängen bis zum Ende des 16. Jhdts*, [Paderborn 1906]; A. Kraus, *Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. 1623-1644*, s. 150-159, 201-208.

¹⁴⁷ Zob. *Administration pontificale*, w: DHP, 47-49 oraz *Carrière*, tamże, 288, a ponadto *Nomination des évêques*, w: DHP, 1178-1183; H. Fokciński, *Conferimento dei benefici ecclesiastici maggiori nella Curia Romana fino alla fondazione della Congregazione Consistoriale*, RSCI 35(1981), s. 149-150; H. Jedlin, *Die Reform des bischöflichen Informativprozesses auf dem Konzil von Trient*, w: tenże, *Kirche des Glaubens – Kirche der Geschichte*, Bd. 2, Freiburg im Br. 1966, s. 449-450 i 458.

¹⁴⁸ Zob. H. D. Wojtyńska, ANP t. 1, s. 28-29.

¹⁴⁹ Zob. *Propozycje konsystorialne w XVII wieku. Omówienie. Teksty polskie*, wyd. H. Fokciński SI i in., Rzym 1994, 228, XVIII s.

Proces informacyjny przeprowadzany przez nuncjusza trwał od kilku dni do dwóch i nawet trzech miesięcy. Polegał on na osobistym przesłuchaniu świadków w obecności kanclerza i audytora (czy też sekretarza, który zapisywał zeznania). Każdy ze świadków odpowiadał na pytania dotyczące zarówno osoby kandydata jak i diecezji, w której miał on posługiwać. Wytworzone przez nuncjusza Lancellottiego akta przygotowywane były w całości w języku łacińskim, a przechowywano je w archiwum Kongregacji Konsystorialnej. Zbiór akt każdego procesu informacyjnego *in partibus* stanowiły, obok praktycznie *klasycznego* układu (zestaw 18-20 pytań na temat nominata i 14 na temat jego diecezji przeznaczenia, odpowiedzi czterech lub sześciu świadków, oryginał wyznania wiary i przysięgi wierności, potwierdzenia ze strony notariusza i świadków dodatkowych, niekiedy blisko związanych z personelem nuncjatury), różnego typu załączniki, m.in. potwierdzenie cenzusu naukowego, prośba proboszcza czy też rekomendacja samego nuncjusza. Procesy informacyjne, przygotowane przez Lancellottiego w pierwszych dwóch latach pełnienia jego misji nuncjusza, nie posiadały dokumentacji załącznikowej. Były jednak sygnowane pieczęcią i podpisem zarówno nuncjusza jak i jego notariusza. Natomiast fakt odbycia procesu konsystorialnego poświadczają podpisy kardynała rełatora i protektora Polski oraz trzech kardynałów Kongregacji Konsystorialnej.

Przygotowaniem procesu informacyjnego rozpoczął Giovanni Battista Lancellotti swą misję dyplomatyczną w Warszawie, gdyż wymagała tego nominacja biskupa łuckiego, Andrzeja Lipskiego¹⁵⁰, na biskupstwo wrocławskie. Ten pierwszy swój proces informacyjny, podjęty 2 maja 1623 r. przesłuchaniem sześciu świadków¹⁵¹, nuncjusz Lancellotti zakończył w ciągu 10 dni. W trakcie misji w Polsce Lancellotti zrealizował dalszych jedenaście procesów, z których cztery w pierwszym roku swej pracy (*zob. tabela n. 10 i 10a*). Najkrócej, bo tylko trzy dni, przygotowywał nuncjusz proces Jakuba Zadzika (19 VIII – 22 VIII 1624)¹⁵²; w przeciągu jednego tygodnia zrealizował także proces Michała Działyńskiego na diecezję warmińską

¹⁵⁰ Andrzej Lipski (†1631), konwertyta z protestantyzmu, wybitny prawnik, w 1605 kustosz gnieźnieński i płocki, w 1612 kanonik krakowski, a od 1616 scholastyk tamże, bp Łucki w latach 1617-1624, w 1618 podkanclerzy koronny, a od 1620, po śmierci Stefana Żółkiewskiego, kanclerz koronny, bp kujawski w latach 1623-1630 i krakowski w okresie od 1630-1631. *Zob. W. C z a p l i Ń s k i, Andrzej Lipski*, PSB, t. 17, s. 415-417.

¹⁵¹ Byli to: Hieronim Cielecki referendarz koronny (*protegowany ze strony bpa P. Tylickiego*), dziekan krakowski, prepozyt poznański i płocki; Andrzej Górski kasztelan kamieniecki, podskarbi nadworny koronny, starosta owrucki; Jan Lipski (*protegowany przez Feliksa Kryskiego i Jakuba Zadzika*) kantor wrocławski i sekretarz wielki; Jakub Zadzik, sekretarz wielki i prepozyt krakowski; Samuel Ciołek, dworzanin królewski; Piotr Gembicki, dziekan wrocławski, sekretarz królewski i kustosz gnieźnieński. *Zob. AV, AC, Proc.Consist. ms. 19 f. 173r-188v – N. C. 8.*

¹⁵² W wyniku zamknięcia w dniach 19 VIII – 22 VIII 1624 r. procesu informacyjnego Jakub Zadzik został mianowany biskupem diecezji chełmińskiej (1624-1635). *Zob. AV, AC, Proc. Consist. 18 f. 471-490.*

(26 XI – 2 XII 1623)¹⁵³ oraz Stanisława Łubieńskiego na diecezję płocką (12 V – 20 V 1627)¹⁵⁴. Były jednak i takie procesy, na które potrzebował po kilkanaście tygodni, np. proces Stanisława Łubieńskiego – 74 dni (23 IX – 5 XII 1623)¹⁵⁵ i proces Henryka Firleja – 83 dni (27 II – 20 V 1624)¹⁵⁶.

3. AKTA WIZYTACYJNE

Z chwilą przyjęcia przez Sobór Trydencki 11 listopada 1563 roku dekretu reformacyjnego *Tametsi* zainicjowany został nie tylko proces reformy Kościoła *in capite*, ale również reforma wewnętrzna całego organizmu Kościoła poprzez wcielenie w praktykę kościelną ówczesnej świadomości eklezjologicznej, czego wyrazem był nakaz przeprowadzania co trzy lata synodów prowincjalnych, a corocznie – synodów diecezjalnych. W związku z powyższym biskupi – na mocy bulli Sykstusa V z roku 1585 – zostali również zobowiązani do wizytowania swych diecezji i sporządzania protokołów wizytacyjnych według kryteriów wypracowanych w okresie późniejszym¹⁵⁷. Powstałe w ten sposób akta wizytacyjne stanowią do dzisiaj bardzo cenną kategorię źródeł dla opisanego stanu diecezji w XVI i XVII wieku.

Do obowiązków nuncjusza, wskazanych mu w instrukcji, należało dopilnowanie realizacji postanowień Soboru Trydenckiego, a więc nie tylko regularnego przeprowadzania obu typów synodów i wysyłki dekretów synodalnych, ale także sporządzania przez biskupów relacji o stanie diecezji¹⁵⁸. Co więcej, poseł papieski winien był także czuwać nad całą istniejącą siecią szkolnictwa kościelnego reprezentowaną przez kolegia i seminaria. W związku z powyższym nowo powstała (1622) Kongregacja Propagandy Wiary już 21 marca 1623 przesłała Lancellottiemu list z poleceniem zwizytowania kolegiów papieskich na terenie jego nuncjatury¹⁵⁹. W ówczesnej Rzeczypospolitej funkcjonowały dwa seminaria papieskie: pierwsze powstało już w roku 1579 w Braniewie, drugie w roku 1584 w Wilnie¹⁶⁰, gdzie już wcześniej – w roku 1579 – powołano do istnienia Akademię Wileńską, a w roku 1581 – seminarium diecezjalne. W efekcie nuncjusz Lancellotti w niespełna pięć miesięcy

¹⁵³ Zob. N. C. 17.

¹⁵⁴ Zob. AV, AC, Proc. Consist. 24 f. 601-613.

¹⁵⁵ Zob. N. C. 14.

¹⁵⁶ Zob. N. C. 30.

¹⁵⁷ Zob. H. J e d i n (wyd.), *Handbuch der Kirchengeschichte*, Bd. 4 : *Reformation, Katholische Reform und Gegenreformation*, s. 517.

¹⁵⁸ Zob. N. 12 i 13.

¹⁵⁹ Zob. N. 63 z datą 8 VI 1623 oraz B. N a t o ń s k i, *Szkolnictwo jezuickie w Polsce w dobie kontrreformacji*, w: *Wiek XVII. Kontrreformacja. Barok : prace z historii kultury*, pod red. J. P e l c a, Wrocław 1970, s. 309-337.

¹⁶⁰ Zob. B. N a t o ń s k i, dz. cyt., s. 317.

później, bowiem już 16 sierpnia 1623 roku, za pośrednictwem prałata warmińskiego Jana Vastoviusa († 1642) przeprowadził wizytację kolegium papieskiego w Braniewie, a w dniach 22-23 lutego 1624 r. – wizytację w Wilnie, do której oddelegował Melchiora Heliaszewicza Geysza († 1633), wikariusza generalnego i archidiacona wileńskiego. W obu przypadkach akta wizytacyjne zawierają kilkupunktowe summarium w języku włoskim, a następnie 13- oraz 17-punktową relację wizytacyjną sporządzoną w języku łacińskim. Ma ona charakter odpowiedzi na bliżej nieokreślony zestaw pytań. Obie relacje wizytacyjne są firmowane pieczęcią lakową i podpisem upoważnionego wizytatora, a w przypadku relacji wileńskiej również notariusza.

4. DYSPENSY, BENEFICJA I PRZYWILEJE

W efekcie wykonywania uprawnień jurysdykcyjnych nuncjusza powstawały dwa typy akt: *acta contentiosa* (sądowe) i *acta gratiosa* (nadania beneficjów i dyspens)¹⁶¹. Pierwsze z nich dokumentowały czynności trybunału nuncjatury. Praktykowano opisy i wpisy akt sądowych do ksiąg nuncjatury albo je streszczano w księgach do tego celu przeznaczonych. Odnotowywano wyroki, pozwy, tryb dowodzenia racji oraz godność osoby audytora, a w sprawach wyjątkowej wagi – samego nuncjusza, który w tych przypadkach zasiadał w trybunale. W publikowanym zbiorze akt, nie dysponując w sensie ścisłym aktami sądowymi, możemy jedynie wskazać na korespondencję, która sygnalizuje materię sporu toczącego się pomiędzy Stanisławem Łubieńskim, elektą kapituły łuckiej, a biskupem Andrzejem Lipskim w kwestii podziału dochodów z biskupstwa łuckiego w tzw. *annus gratie* oraz kolejnego sporu o prawo patronatu do kościoła parafialnego św. Marcina w Gromniku (koło Tuchowa), toczącego się w roku 1624 pomiędzy Stanisławem Łubieńskim a stolnikiem krakowskim Stanisławem Wielopolskim.

Wielkie znaczenie dla historii kultury mają *acta gratiosa*. Dokumenty te były poświadczeniem łask udzielanych przez nuncjusza w obrębie posiadanych przezeń uprawnień. Przed ich wysyłką do odbiorców kanclerz nuncjatury wpisywał je do ksiąg zwanych *expeditionum gratiarum*, w zależności od znaczenia – in extenso lub w streszczeniu. W sytuacji, gdy prośby wykraczały poza kompetencję określoną uprawnieniami nuncjusza, praktykowano list wiodący adresowany do Kurii Rzymskiej, który zawierał podpisaną listę poszukiwanych dyspens. Tego rodzaju prośbę należało przysyłać w dwu egzemplarzach, aby jedna kopia mogła pozostać w archiwum, a druga mogła być wysłaną wraz z udzieloną dyspensą.

Odnalezione w efekcie kwerendy akta nuncjatury Lancellottiego nie zawierają wyżej wspomnianych ksiąg. Zawierają natomiast liczne dokumenty dotyczące przede wszystkim – najczęściej udzielanych – dyspens małżeńskich (także *in for-*

¹⁶¹ Zob. H. D. Wojtyńska, ANP t. 1, s. 26-27.

ma pauperum), dyspensy od wieku święceń dla królewicza Karola Ferdynanda Wazy¹⁶², z kolei dyspensy od przeszkody nieumyślnego zabójstwa dla Andrzeja Puska z racji wstąpienia do zakonu i zamiaru przyjęcia święceń kapłańskich¹⁶³, jak też dyspensy od wstrzemięźliwości od pokarmów mięsnych w okresie postu, udzielonej w roku 1624 Janowi Stanisławowi Sapieszce¹⁶⁴ (zob. fot. n. 4e), czy wreszcie szczególnych odpustów z racji roku jubileuszowego¹⁶⁵.

Druga liczna grupa dyspens dotyczyła kumulacji beneficjów, zakazanej przez Sobór Trydencki¹⁶⁶. Podobnie jak nuncjusz Malaspina w roku 1592, tak i jego następcy, w tym również i Lancellotti, otrzymywali na początku swej misji niezbędne w tym względzie uprawnienia. Stąd to biskup Noli, zgodnie z duchem otrzymanej instrukcji, nie powinien był pozwalać na łączenie w jednym ręku dwóch parafii, chyba że obie były wyjątkowo biedne i znajdowały się obok siebie. Liczba łączonych kanonikatów nie mogła przekraczać trzech, i to tylko za dyspensą *ad tempus*, której otrzymanie nuncjusz winien był utrudniać¹⁶⁷. W praktyce polskiej możliwość dyspensowania na rzecz posiadania beneficjów inkompatybilnych była udzielana posłom papieskim w pojedynczych przypadkach, a sami nuncjusze byli tu jedynie wiernymi wykonawcami decyzji papieża czy też Stolicy Apostolskiej. Akta nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego są tego dobitnym potwierdzeniem. Znajdujemy tam dyspensy na posiadanie dwóch beneficjów udzielone muzykowi królewskiemu Albertowi Skorossowskiemu¹⁶⁸ oraz referendarzowi królewskiemu Hie-

¹⁶² Zob. N. 176 (z datą 17 II 1624).

¹⁶³ Zob. N. 126 (z datą 17 XI 1623) oraz N. 151 i 164.

¹⁶⁴ Zob. N. 185A (z datą 2 III 1624).

¹⁶⁵ Zob. N. 152A (z dnia 11 I 1624), N. 311 (z dnia 28 IX 1624), N. 317 (z dnia 1 II 1625) i N. 399 (z dnia 8 III 1625).

¹⁶⁶ Zakaz ten został sformułowany już przez Sobór Laterański III z r. 1179, a następnie był zmodyfikowany na Soborze Laterańskim IV w latach 1512-1517 (zob. C. Lateranense IV c. 29) i ujęty w Dekretach Grzegorza X. W efekcie zreformowana dyscyplina beneficjalna umożliwiała to, iż jedna osoba za dyspensę papieską mogła otrzymać cztery beneficja inkompatybilne. Zob. H. E. F e i n e, *Kirchliche Rechtsgeschichte der Katolische Kirche*, Köln 1964⁴, s. 333, 396.

Z kolei Sobór Trydencki na swoich posiedzeniach (zob. C. Tridentinum, sess. 7,4 i 24,17 de ref.) przeanalizował na nowo pojęcie niekompatybilności i niewystarczalności beneficjów, ale mając na celu poprawę pracy duszpasterskiej jak też i dyscypliny duchowieństwa, umocnił zakaz kumulacji beneficjów, nie wyłączając jednak praktyki dyspensowania. Zagadnienie kumulacji beneficjów po Soborze Trydenckim szeroko analizuje Krzysztof N i t k i e w i c z w swej dysertacji doktorskiej – *La pratica della Sacra Congregazione del Concilio*.

¹⁶⁷ Ponadto każdy biskup na mocy postanowień Soboru Trydenckiego (zob. C. Tridentinum, sess. 7 de ref.) miał prawo weryfikacji dyspens apostolskich dotyczących beneficjów inkompatybilnych. Natomiast duchowny odmawiający poddania się tego typu kontroli ipso iure tracił prawo do posiadanych uposażeń.

¹⁶⁸ Z polecenia papieża nuncjusz Lancellotti miał udzielić niezbędnych uprawnień muzykowi królewskiemu Albertowi Skorossowskiemu, który otrzymał dyspensę na posiadanie przez kolejny okres 3 lat dwóch wymienionych beneficjów parafialnych, a następnie zakomunikował ten fakt królowi. Zob. N. 70 (z datą 1 VII 1623).

ronimowi Cieleckiemu¹⁶⁹, dyspensę na cztery beneficja dla sekretarza królewskiego Pawła Piaseckiego¹⁷⁰ oraz krewnych arcybiskupa gnieźnieńskiego¹⁷¹ i biskupa krakowskiego Andrzeja Szyszkowskiego¹⁷², dyspensę na kilka beneficjów udzieloną kanonikowi kieleckiemu Krzysztofowi Hosarzewskiemu¹⁷³ i prepozytowi warszawskiemu Gabrielowi Władysławskiemu¹⁷⁴, a ponadto nakaz wstrzymania tego rodzaju bulli papieskiej w przypadku Piotra Usińskiego¹⁷⁵. Odmiernym zagadnieniem jest prośba o beneficjum kościelne dla ośmioletniego Montelupiego¹⁷⁶.

Natomiast przedłożona w roku 1623 prośba nuncjusza o dyspensę od ekskomuniki dla Aleksandra Koniecpolskiego (†ok. 1630), podkomorzego sieradzkiego i brata stryjecznego hetmana Stanisława Koniecpolskiego, dotyczyła wyjątkowej sprawy, która została odnotowana w literaturze historycznej. Otóż za uprowadzenie w roku 1612 żony Zofii z Dembińskich z klasztoru sióstr bernardynek św. Agnieszki

¹⁶⁹ Kard. Ludovico Ludovisi polecił nuncjuszowi udzielił dyspensy Hieronimowi Cieleckiemu, referendarzowi królewskiemu, na posiadanie trzech beneficjów: dekanatu krakowskiego, prepozytury poznańskiej i płockiej – zob. N. 33 (z dnia 25 III 1623).

¹⁷⁰ Papież poleca dyspensować sekretarza królewskiego Pawła Piaseckiego na rzecz kanonikatu sandomierskiego jako czwartego beneficjum incompatible, obok posiadanych już za zgodę Grzegorza XV archidiaconatów warszawskiego i lubelskiego oraz prepozytury kaliskiej – zob. N. 43 (z dnia 25 III 1623) i N. 108 (z datą 21 X 1623).

¹⁷¹ Pomimo zakazu donacji z dóbr kościelnych, na prośbę arcybiskupa Gniezna papież polecił nuncjuszowi, aby na mocy autorytetu Stolicy Apostolskiej udzielił dyspensy na rzecz darowizny kościelnej, jaką miał otrzymać nepot prymasa Polski (pod warunkiem, aby diecezja gnieźnieńskiej nie pozbawił prawa do tych dóbr) – zob. N. 55 (z dnia 27 V 1623) i N. 45A (z datą 6 V 1623).

¹⁷² Sekretarz Stanu zakomunikował o poleceniu papieża, aby nuncjusz Lancellotti udzielił dyspensy Andrzejowi Szyszkowskiemu umożliwiającej objęcie prepozytury w Ilży i scholasterii krakowskiej, pod warunkiem, że ostateczna ich liczba nie przekroczy 5 – zob. N. 9 (z dnia 10 XII 1622).

¹⁷³ Sekretarz Stanu relacjonował nuncjuszowi sprawę nominacji kanonika kieleckiego Krzysztofa Hosarzewskiego (†1628), prezentowanego na koadiutora kanonika Adama Szipowskiego w kanonikacie krakowskim, przy czym był on już kantorem kolegiaty Wiślickiej i proboszczem sandomierskim. Hosarzewski był wielce ceniony przez królów i biskupa krakowskiego M. Szyszkowskiego. Zob. N. 181 (z dnia 24 II 1624).

¹⁷⁴ Na prośbę prepozyta warszawskiego Gabriela Władysławskiego (zob. N. 114 z 3 XI 1623) papież wyraził zgodę zarówno na akt sprzedaży dóbr teże prepozytury, jak też na kumulację beneficjum związanego z kaplicą mariacką w katedrze chełmskiej, ale bez możliwości delegowania do posługi duszpasterskiej – zob. N. 154 (z datą 20 I 1624) i N. 162 (z 3 II 1624). Dyspensa ta została zapewne udzielona przez Datarię Apostolską w formie *commissoria* lub też innej, po czym nuncjusz miał tylko przekazać brewe i pobrał opłaty. Stąd to Lancellotti jeszcze kilkakrotnie będzie awizował o oczekiwaniu na niezbędne brewe papieskie – zob. N. 194 (z 21 III 1624), N. 228 (z dnia 11 V 1624).

¹⁷⁵ Po protestach króla i bpa Łuckiego Andrzeja Lipskiego (†1631), sekretarz Stanu z polecenia papieża nakazał nuncjuszowi wstrzymanie realizacji bulli Pawła V przyznającej Piotrowi Usińskiemu koadiutorię dziekanii katedralnej w diecezji Łuckiej – zob. N. 14 (z dnia 7 XII 1622).

¹⁷⁶ Sekretarz Stanu komunikował nuncjuszowi, iż papież aprobował udzielenie dyspensy umożliwiającej 8-letniemu Jakubowi Montelupi (synowi Dominika, bankiera i poczmistrza królewskiego z Krakowa) przyjęcie beneficjów kościelnych i tonsury – zob. N. 10 (z dnia 10 XII 1622).

w Krakowie (gdzie schroniła się po niedopełnionym małżeństwie), biskup krakowski Piotr Tylicki ukarał go ekskomuniką, a sejm w roku 1613 – infamią i banicją. W efekcie długotrwałych starań hetmana Koniecpolskiego podczas obrad sejmu 1625 roku kara ta została cofnięta¹⁷⁷.

Z kolei wśród udzielanych przywilejów wymienić należy: zgodę na celebrowanie mszy św. w pokojach rodziny królewskiej w przypadku choroby, zgodę udzieloną Aleksandrowi Patawinowi na celebrowanie mszy św. w nowo zbudowanej kaplicy zakonnej reformatów, zezwolenie na korzystanie z ołtarzy i kaplic przenośnych w czasie podróży, zezwolenie na używanie mitry i pastorału przez opata Andrzeja Chlewskiego (†1633).

5. BREWIA I BULLE

Wśród pism i dokumentów papieskich wchodzących w skład korespondencji nuncjusza Lancellottiego wymienić należy omówione powyżej brewia nominacyjne, kompetencyjne i rekomendacyjne, przy czym najliczniejszą kategorię stanowiły pisma papieskie poświęcone umacnianiu unii, jak też ukaraniu winnych śmierci biskupa Jozafata Kuncewicza (których adresatami byli król i osobistości Polski Obojga Narodów)¹⁷⁸ oraz niezwykle ważne tzw. brewia sejmowe. Zwyczaj wysyłania znacznej ilości brewiów w związku z przygotowywanym sejmem wytworzył się już po Soborze Trydenckim. Na podstawie analiz załącznika z roku 1612 sporządzonego w Wilnie przez internuncjusza Cesarego Baroffiego, a zawierającego listę trzydziestu sześciu najbardziej wówczas wpływowych senatorów, możemy twierdzić, że byli oni uznawani za znaczących sojuszników nuncjusza w czasie posiedzeń sejmu i głosowań senatu. Przy nazwiskach aż dwudziestu jeden osób widniała nota o przesłaniu im szczególnie sugestywnej treści brewiów (*con maggior efficaccia*).

Wśród adresatów owych brewiów znajdujemy jedenastu biskupów, kasztelana krakowskiego, trzynastu wojewodów, czterech kasztelanów większych oraz siedem osób piastujących ważne urzędy Rzeczypospolitej¹⁷⁹. Ponieważ frekwencja senatorów duchownych była wyraźnie wyższa (przy ogólnej ówczesnej frekwencji ok. 30%), stąd to adresatów brewiów szukano przede wszystkim w środowisku świeckich i wpływowych osób wyznania katolickiego, które rokowały nadzieję na uwzględnianie interesów papieskich podczas posiedzeń senatu.

¹⁷⁷ Zob. N. 66 z datą 23 VI 1623 oraz Z. Libisowska, *Aleksander Koniecpolski*, PSB, t. 13, s. 512-513.

¹⁷⁸ Znaczną ich część opublikował m.in. A. G. Welkyj, *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia*, t. 1, Romae 1953, s. 440-446.

¹⁷⁹ Zob. W. Tygielski, *Z Rzymu do Rzeczypospolitej*, s. 259-261 i 280.

IV. ORGANIZACJA POCZTY, RYTM I SZYBKOŚĆ PRACY KURIERÓW

Avvisi jak i cała korespondencja nuncjusów, były wysyłane z Warszawy i Krakowa do Rzymu na ogół pocztą zwyczajną kursującą przez Wiedeń i Wenecję. Ponadto na adres nuncjusza wiedeńskiego przesyłano kopertę z listami i wiadomościami dla nuncjusów w innych krajach. Od czasu gdy Zygmunt August, z myślą o polskiej placówce w Neapolu¹⁸⁰, w roku 1558 polecił kupcowi krakowskiemu Prosperowi Prowanie (bratu szlachcica z Piemontu Trojana, który pełnił funkcję sekretarza królowej Bony) zorganizowanie pierwszej polskiej obsługi pocztowej na trasie Kraków – Wenecja, jej trasa zmieniała się wraz ze zmianą generalnego poczmistrza. A byli nimi: Krzysztof Taksis – od 1562 r.¹⁸¹, Włoch Piotr Maffon – od 1564 r., Sebastian Montelupi (†1600) – od 1583 r., a następnie kolejni przedstawiciele spolszczonej rodziny Wilczogórskich, wywodzącej się z Toskanii – Walery, Sebastian i Karol¹⁸². Montelupi zobowiązany był do przewożenia poczty królewskiej i dyplomatycznej. Wyprawiał więc co tydzień posłańców konnych, którzy trasę Kraków – Wenecja przebywali w 15 dni¹⁸³. Po nadejściu poczty z Wiednia (co nie zawsze odbywało się regularnie) jeszcze tego samego dnia specjalny kurier zabierał ją do Warszawy¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Zob. S. Kot, *Z dziejów propagandy polskiej w wieku XVI. Dyplomaci polscy w Neapolu*, Odb. z *Prac polonistycznych ofiarowanych prof. Janowi Łosiowi*, Kraków 1928, s. 19.

¹⁸¹ Do tego czasu szlak poczty polskiej prowadził z Wenecji przez Karyntię [Mulghera, Mestre, Treviso Canegliano, Sacil, Spilnberg, San Daniel, Venzona, Resiuta, Ponteba, Campo Rosso (Saunitz), Villach, Spittal, Feldkirchen, Salzburg, Linz, Ips, St. Pölten do Wiednia, a następnie przez Gaunersdorf, Mikulov (Nikolsburg), Sławków, Wyszaków (Wischau), Weiskirchen, Austronie (Ostrawa), Pszczyńę, Zator, Bielice do Krakowa. Zob. A. Śnieżko, *Trakt pocztowy z Krakowa do Wenecji*, „Filatelista” 5(1958) n. 15, s. 295. Z chwilą mianowania generałem poczty Krzysztofa Taksisa 15 lipca 1562 r. *Instytucja miała urzędową nazwę «Poczta Polska» i dzieliła się na dwie części: pocztę włoską i pocztę litewską. Centralnym jej punktem i główną siedzibą miał być Kraków, skąd szły dwa kursy: do Wenecji i do Wilna. Z Krakowa poczta miała odchodzić w stronę Wenecji w każdą niedzielę rano, najpóźniej w środę rano przybył do Wiednia, w czwartek zaś ruszał dalej, tak aby w Wenecji stanąć we wtorek. I na odwrót: z Wenecji poczta miała wychodzić również w niedzielę rano, w piątek przybył do Wiednia, wyruszył stąd w sobotę i zdążył do Krakowa na wtorek. A więc przetrześć z Krakowa do Wenecji lub na odwrót przebywał kurier w dziesięć dni. Ta część poczty zwała się włoską. Ponieważ król przebywał często na Litwie, przeto kierownik poczty podjął się zorganizować kurs i w tę stronę. Poczta miała wychodzić z Krakowa w środę każdego tygodnia i w siódmym dniu, tj. we wtorek następnego tygodnia przybyć do Wilna. Ta część poczty zwała się litewską.* Zob. *400 lat poczty polskiej. Przewodnik po wystawie*, Warszawa 1958, s. 18-20. Zob. też: *Czterysta lat Poczty Polskiej* (prace napisali: Franciszek Jakubowski i in.), Warszawa 1958.

¹⁸² D. Quirini-Popławska, *Działalność Sebastiana Montelupiego w Krakowie w drugiej połowie XVI wieku*, w: *Uniwersytet Jagielloński – Rozprawy Habilitacyjne nr 41*, [Kraków 1980], s. 141-144; J. Ptaśnik, *Z dziejów kultury włoskiego Krakowa*, Kraków 1906, s. 24-25.

¹⁸³ P. Dąbkowski, *Rys urzędzeń pocztowych w dawnej Polsce*, Kraków 1903; J. Ptaśnik, *Z dziejów kultury włoskiego Krakowa*, „Rocznik Krakowski”, t. 9, 1907, s. 40-70.

¹⁸⁴ Funkcje gońców pełnili kurierzy zawodowi, którzy pracowali w następującym rytmie – 20 dni na trasie i 6 dni odpoczynku. Zob. J. Ptaśnik, dz. cyt., s. 25.

Z końcem XVI wieku poczta Montelupiego działała sprawnie¹⁸⁵, ale na początku kolejnego stulecia znane są skargi na nieterminowość, gubienie przesyłek itp.¹⁸⁶ Trasa poczty Montelupiego prowadziła z Krakowa przez Lipowiec i Oświęcim ku granicy Śląskiej, a następnie przez Pszczynę, Ostrawę, Sławków do Wiednia. Już za czasów Zygmunta Augusta poczta polska szła do Wenecji krótszą trasą (przez Graz, Marburg, Lublanę, Gorycję i Treviso) 5 dni, a niekiedy dłuższym i wolniejszym szlakiem poczty austriackiej – przez Innsbruck – 9 dni¹⁸⁷. Z kolei z chwilą objęcia tronu Zygmunt III, w trosce o wygodę swych powinowatych – arcyksiążąt Habsburgów w Grazu, wyznaczył szlak pocztowy przez Graz, Ehrenhausen, Margburg, Cyleję, Lublanę, Gorycję, Canagliano i Treviso do Wenecji¹⁸⁸ (zob. *mapa n. 6 i 10*).

W Wiedniu i Wenecji nadzór nad pocztą polską sprawowali dwaj kupcy weneccy – bracia Angeli. W zakres ich obowiązków wchodziło odbieranie od poczty rzymskiej listów oraz depesz przeznaczonych dla króla i wysyłanie ich pocztą królewską na północ. Z kolei korespondencję króla w miarę potrzeby kierowali oni bądź na południe do Wenecji, Rzymu i Neapolu, bądź też z Wiednia do Pragi. Trakt poczty królewskiej – Kraków via Wiedeń i Graz do Wenecji – przyczynił się bardzo do rozwoju wymiany handlowej i kulturalnej¹⁸⁹. W drugiej połowie XVI w. poczta zwyczajna z Krakowa do Rzymu podróżowała ok. 25 dni, a w wieku XVII z Warszawy do Rzymu ok. 30 dni¹⁹⁰. Natomiast w wieku XVIII można mówić o swego rodzaju postępie, bowiem jak świadczy notatka autorstwa nuncjusza Giuseppe Garrampiego, poczta zwyczajna z Warszawy przez Wiedeń do Rzymu była wysyłana w każdą środę i sobotę i docierała na miejsce już po trzech tygodniach¹⁹¹.

W XVII i XVIII wieku najważniejszymi centrami polityki były takie miasta jak Praga, Paryż, Madryt i Rzym; nic więc dziwnego, że tam zostały usytuowane główne stacje pocztowe¹⁹². Szczególną pozycję zajmowała Praga¹⁹³, gdzie ze względu

¹⁸⁵ Przykładowo w roku 1584 list wysłany 15 lutego z Knyszyna był w Rzymie 4 kwietnia (czyli po 47 dniach), a listy datowane: z Grodna 18 lutego i Wilna 3 marca, doszły do Rzymu 3 maja (po 74 i 62 dniach). Zob. *Polska służba dyplomatyczna*, s. 167.

¹⁸⁶ Zob. J. P t a ś n i k, *Z dziejów kultury włoskiego Krakowa*, Kraków 1906, s. 64.

¹⁸⁷ Zob. *Polska służba dyplomatyczna*, s. 168.

¹⁸⁸ Zob. A. Ś n i e ż k o, *Historiografia poczty polskiej*, Warszawa 1959.

¹⁸⁹ A. Ś n i e ż k o, *Trakt pocztowy*, dz. cyt., s. 295.

¹⁹⁰ Dane te podaje Wojtyńska w oparciu o sondaże porównawcze dokonane w oparciu o korespondencję Wincentego Lauro z 1574 r. i Opicjusza Pallaviciniego z 1680-1681 r. – zob. T e n ż e, *Avvisi*, s. 55-56.

¹⁹¹ Zob. W o j t y Ń s k a, ANP t. 1, s. 426.

¹⁹² Oprócz nich znaczące były takie miasta jak: Wenecja, Mediolan, Neapol, Bruksela, Augsburg i Lyon. Zob. J. P t a ś n i k, dz. cyt., s. 61.

¹⁹³ Poświadczają to wzmianki korespondencji opublikowanej m.in. w tomach ANP – zob. ANP t. 24/1, s. 222. Wyjątkowo omijano Wenecję w związku z wojną mającą miejsce za Pawła V, w tym czasie nuncjusz Simonetta otrzymał w roku 1605 polecenie wysyłania korespondencji via Praga, Innsbruck i Mantua – zob. ANP, t. 18 vol.1, s. 30.

na siedzibę cesarską krzyżowały się różne linie. Stąd szła poczta do Rzymu trasą: Regensburg, Augsburg, Innsbruck, Trydent, Mantua, Modena, Bolonia, Florencja, Siena, Viterbo. Trzeba to podkreślić, gdyż wszystkie przesyłki ślone z Polski na zachód lub z zachodu przychodzące do kraju, jak też nadchodzące z południa via Innsbruck, musiały przechodzić przez stolicę Czech. Przy czym korespondencja powracała z Pragi na południe do Wiednia, skąd co tydzień pocztylioni wieźli ją do Krakowa. Jedynie listy wysyłane z Wenecji przez Wiedeń zmierzały bezpośrednio do Polski i na odwrót. Zwyczajna poczta była wyprawiana z Rzymu w każdą sobotę i docierała do Wenecji w sobotę (latem) lub w czwartek (zimą). Również w sobotę ruszała poczta z Wenecji via Graz (tu docierała w czwartek lub piątek) do Wiednia, gdzie winna przybywać w sobotę lub niedzielę. Z powodu wypłacania procentów od spadku po królowej Bonie, tzw. sum neapolitańskich, znacznie łatwiej było wysłać korespondencję z Neapolu niż z Rzymu, gdyż bankierzy krakowscy Soderini i Montelupi poprzez własnych agentów utrzymywali bliski kontakt z bankierami w Neapolu, którzy z dużą częstotliwością przesyłali im sumy pieniężne¹⁹⁴.

W odniesieniu do pracy nuncjatury polskiej w Warszawie rytm wymiany korespondencji w pierwszej połowie XVII wieku przedstawiał się następująco: zasadniczo w środę (rano w okresie zimy, a po obiedzie latem) szlakiem wiodącym przez Kraków docierały listy z południa Polski, Niemiec i Włoch, natomiast do środy wieczorem była możliwość wyekspediowania korespondencji w tych kierunkach. Także w środę lub w czwartek nadchodziła poczta z Gdańska, Prus Królewskich, Holandii, Hiszpanii i Francji, natomiast wysyłka korespondencji w tych kierunkach była możliwa w piątek. Z kolei listy z Litwy dostarczane były w niedzielę, a wysyłano je w czwartek (*zob. tabela n. 5*).

Z powodu faktu zaginięcia wielu listów wysyłanych pocztą zwyczajną, nuncjusze polscy w każdym swym liście informowali kiedy i z jakich dni depesze otrzymali w ostatniej poczcie, a wysyłając swe listy do Watykanu, wkładali je do koperty adresowanej do nuncjusza wiedeńskiego. W przypadku listów adresowanych do któregośkolwiek z innych nuncjuszków apostolskich korzystali również z pośrednictwa nuncjusza wiedeńskiego i postępowali podobnie – to znaczy umieszczali je w zaadresowanej do niego kopercie¹⁹⁵.

W XVII wieku, w efekcie obniżania się wartości pieniądza, opłaty pocztowe były wyższe w porównaniu z taryfami z roku 1562. Opłata za list z Krakowa do Włoch o wadze jednego łuta wynosiła 20 groszy. Była to równowartość korca pszenicy lub 160 jaj¹⁹⁶. W przypadku osoby nuncjusza i personelu jego dworu korespondencja wysyłana i otrzymywana na terenie Polski była przewożona bez opłat. Natomiast za listy otrzymywane bądź ekspediowane do Wiednia nuncjusz płacił 24 gro-

¹⁹⁴ Zob. J. Ptaśnik, dz. cyt., s. 63.

¹⁹⁵ Zob. G. Marescotti, *Vademecum pro nuntiis*, s. 79-80.

¹⁹⁶ Zob. J. Ptaśnik, dz. cyt., s. 25.

sze za uncję, a za korespondencję adresowaną do Wenecji i dalej na południe Włoch – 30 groszy za uncję. Istniała też możliwość szybkiej ekspedycji poczty trwającej ok. 14 dni, a możliwej do zrealizowania w postaci sztafety kurierów – w tym przypadku taryfa wynosiła już 67 skudów (w warunkach letnich, czyli 247 złotych i 28 groszy polskich, a więc 1/3 pensji nuncjusza) – a nawet przez kuriera *pilnego*, który umożliwiał skrócenie przejazdu o kolejne 2-3 dni, ale za podwójną cenę 200 dukatów węgierskich (ok. 466 złotych)¹⁹⁷. Z kolei kurier ekspresowy potrafił pokonać tę trasę w czasie trzykrotnie krótszym – czyli w ciągu 10-11 dni.

ZAKOŃCZENIE

Wiek XVII był *złotym okresem* również dla rozwoju polskiej dyplomacji, pomimo iż Rzeczpospolita nie posiadała jeszcze swych stałych przedstawicielstw. Z drugiej strony kontakt Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską był najsilniejszą i najdłuższą trwającą relacją dyplomatyczną, kontynuowaną bez przerwy od doby jagiellońskiej do drugiej wojny światowej (jedyne wyłom spowodowany został przez trzeci rozbiór Polski). A mimo tego prace historyczne prowadzone na tym polu, nie wyszły jeszcze poza etap początkowy.

Korespondencja nuncjuszków od dawna uznawana jest przez historyków za jedno z najważniejszych źródeł w badaniach nad przeszłością¹⁹⁸. Stąd już od dawna znana jest w wielu krajach inicjatywa wydawnicza zmierzająca do opublikowania akt nuncjatur w całości lub w wyborze. Edycje tego typu źródeł powstają w Niemczech i w Austrii, we Francji i w Hiszpanii, a ponadto w Portugalii, Belgii, Włoszech i Czechach. Polska nuncjatura, pomimo że nie należała do nuncjatur pierwszej rangi, to jednak na gruncie polskim była przedstawicielstwem dyplomatycznym o tak wielkiej ciągłości i systematyczności, że nie znajduje żadnego innego odpowiednika. Stąd to powyższy przyczynek pragnie chociażby po części wzbogacić istniejący stan badań prowadzonych nad nuncjaturą polską w trzech podstawowych wymiarach już od ponad 200 lat.

Traktując tę tematykę w sposób znacznie uproszczony możemy jednak mówić o trzech zasadniczych kierunkach badań: 1) studia nad instytucją nuncjatury, jej genezą i ewolucją, organizacją, zasadami działania i składem osobowym personelu

¹⁹⁷ Zob. G. Marescotti, dz. cyt., s. 79-80.

¹⁹⁸ Zob. m.in. H. Jedin, *Nuntiaturreportage und Durchführung des Konzils von Trient*, in: QFIAB 53/1973, s. 180-213; G. Müller, *Die Bedeutung der Nuntiaturreportage für die Kirchengeschichte*, in: QFIAB 53/1973, s. 168-179; G. Müller, *Nuntiaturreportage aus Mittel- und Osteuropa*, in: QFIAB 57/1977, s. 163-198; G. Lutz, *Die Bedeutung der Nuntiaturreportage für europäische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung*, in: QFIAB 53/1973, s. 152-167, tenże, *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturreportagen*, tamże s. 227-275.

z legatami, nuncjuszami i internuncjuszami na czele; 2) poszukiwania źródeł (których powstanie związane było z nuncjaturą) dotyczących historii Polski, a przechowywanych w archiwach i bibliotekach rzymskich, włoskich bądź też europejskich; 3) i wreszcie krytyczne edycje zgromadzonych źródeł, które pozwalają na pierwsze naukowe analizy i rzucają nowe światło zarówno na wiele ciemnych plam historii Polski, jak też na istniejące hipotezy i stereotypy.

Giovanni Battista Lancellotti, to przedstawiciel jednej z największych i bardziej zasłużonych rodzin rzymskich, który swoją karierę kościelną (która wiodła do kardynatu dwiema zasadniczymi drogami – bądź przez środowiska finansieri i wreszcie Kamery Apostolskiej, czy też przy rekomendacji członków rodziny papieskiej) rozpoczął w klasyczny sposób tzn. od pracy w dykasteriach Kurii Rzymskiej (krocząc *szlakiem* wytyczonym kardynałów wywodzących się z rodziny Lancellottich, a następnie dzięki poparciu ze strony ówczesnego papieża, przez 10 lat kontynuował ją w Państwie Kościelnym i przez bez mała 5 lat w nuncjaturze apostolskiej w Warszawie, a wreszcie duszpasterzował jeszcze przez 35 lat w prestiżowej diecezji Nola w metropolii neapolitańskiej.

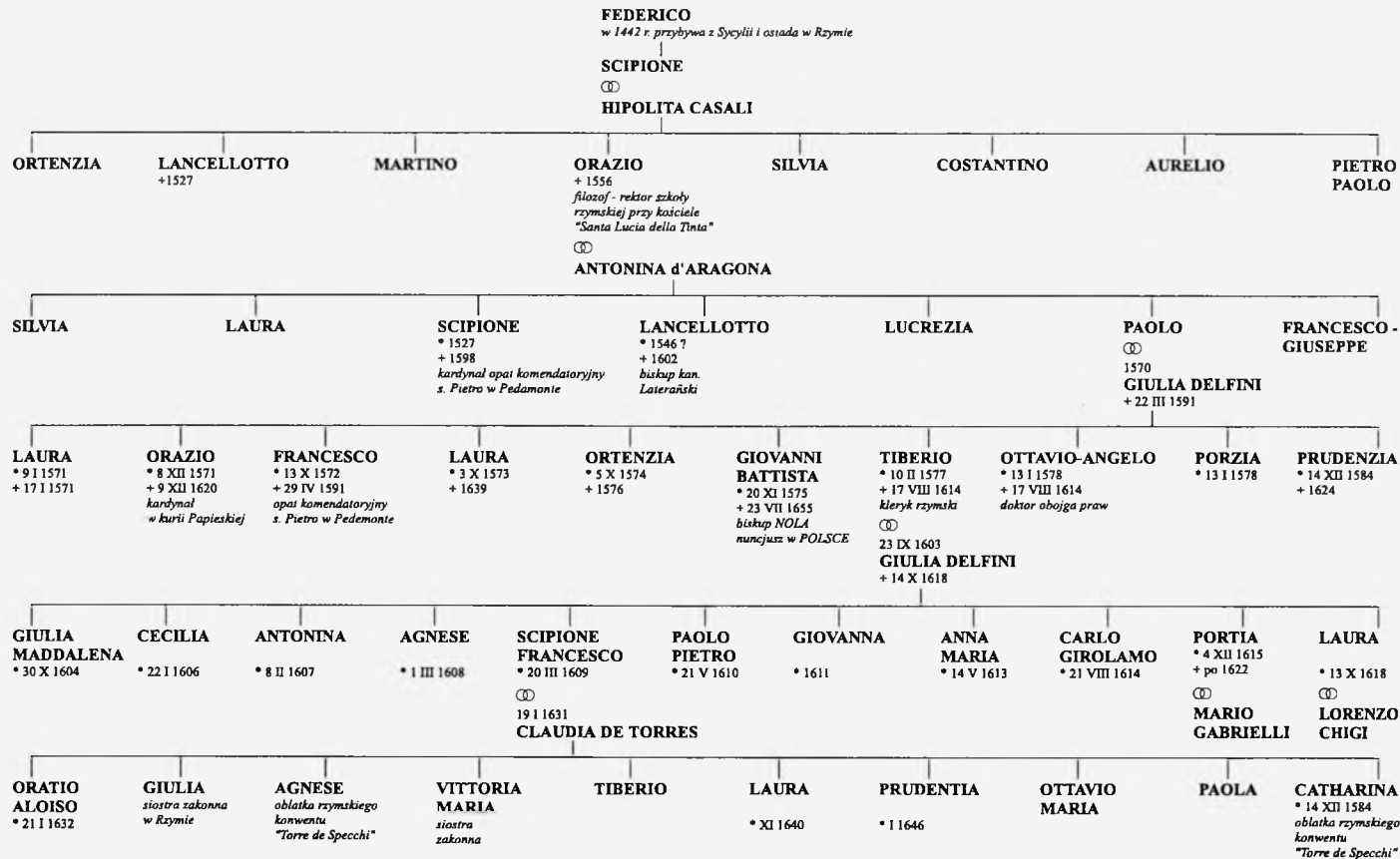
Nuncjatura biskupa Noli to ponad tysiąc różnego typu listów i dokumentów. Niestety na skutek zawirowań dziejowych liczne dokumenty oraz korespondencja uległy zarówno częściowemu zniszczeniu, jak też znacznemu rozproszeniu. Aktualnie przechowywane są one w licznych archiwach i bibliotekach na obszarze bez mała całej Europy.

Powyzsza syntetyczna próba prezentacji Lancellottiego jako nuncjusza w wymiarze korespondenta przybliżyła obok całościowego ustalenia zarówno zachowanej jak i nieodnalezionej korespondencji oraz dynamiki jej wymiany, także szereg innych zagadnień. Uwzględniła takie problemy jak: nadawcy i odbiorcy pielęgnowanej wymiany korespondencji, różnorodność wytwarzanej korespondencji i akt, nie pomijając nawet zasad organizacji i sprawności funkcjonowania ówczesnej poczty.

Ponadto zamierzeniem autora niniejszego artykułu było nie tylko w miarę wszechstronne zaprezentowanie tematu, lecz także syntetyczne zestawienie najnowszych informacji jak też efektów zrealizowanych już własnych badań i usytuowanie ich w europejskiej historiografii.

Rzymska gałąź rodziny LANCELLOTTI w XVI i XVII wieku

Tabela nr 1

TABELLE

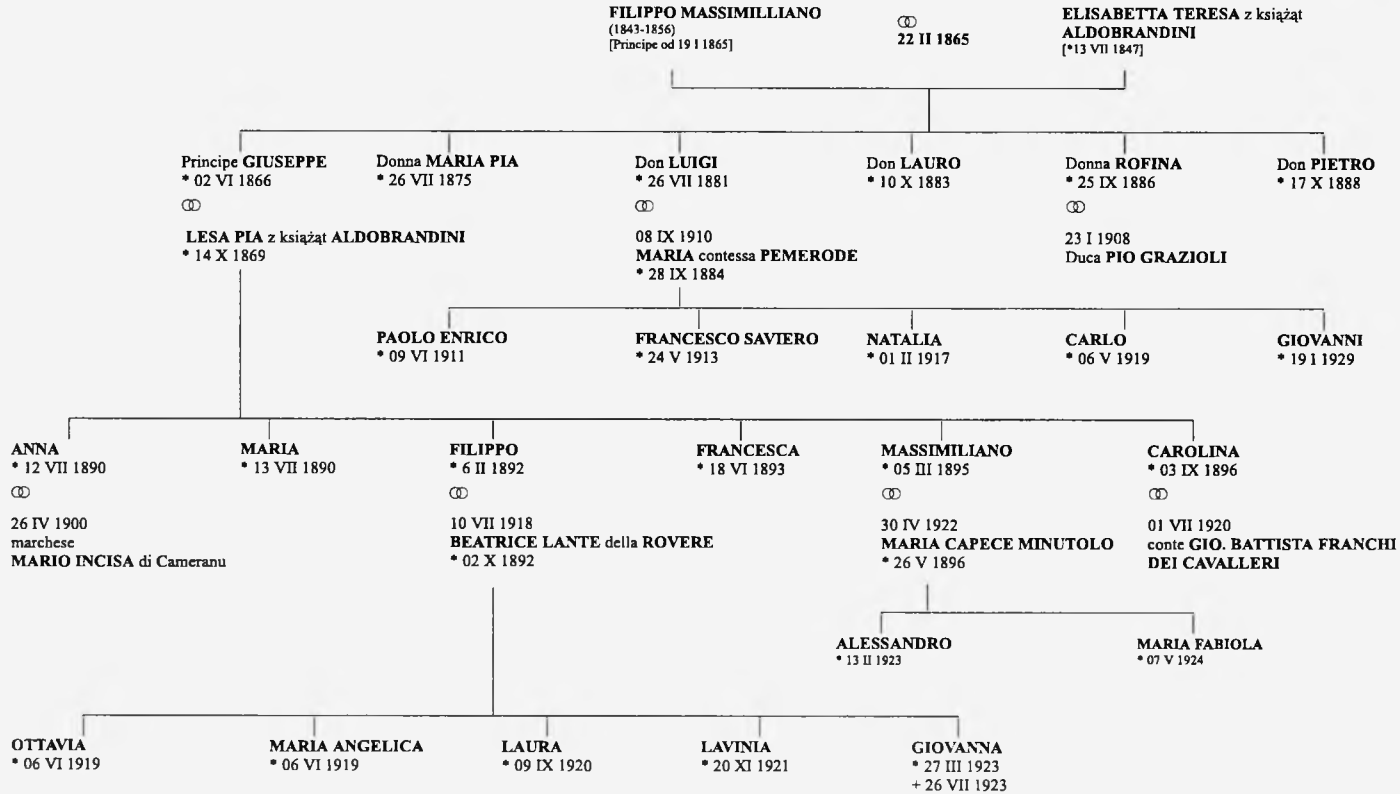
289

Rzymska gałąź rodziny LANCELOTTI na przełomie XVIII i XIX wieku

Tabela nr 2

290

TADEUSZ FITYCH

[Wykonał: T. Fitych, na podstawie Enciclopedia Storico-Nobiliare italiana, red. V. Spredi, vol. IV, Milano 1931, s. 32-33]

Organizacja nuncjatury w I połowie XVII wieku
(II kategorii – 15 do 25 osób personelu)

	N	U	N	C	J	U	S	Z
SĄD – TRYBUNAŁ SYGNATURA	KANCELARIA							Utrzymanie dworu nuncjusza
	ABREWIATURA							
	ARCHIWUM							
AUDYTOR	KANCLERZ							kamerdyner (<i>maestro di camera</i>)
	WICEKANCLERZ							kapelan – ceremoniarz
	SEKRETARZ							spowiednik
NOTARIUSZ								teolog
	PISARZ							ekonom (<i>maestro di casa</i>)
	KOPISTA							służący
								kucharz
								stangret, kurier
								stajenny
								sprzątac

Źródło: U. Fink, *Die Luzerner Nuntiatur 1586-1873. Zur Behördengeschichte und Quellenkunde der päpstlichen Diplomatie in der Schweiz*, w: *Collectanea Archivi Vaticani* t. 40, *Luzerner Historische veröffentlichungen*. Bd. 32, Luzern 1997; G. Marescotti, *Vademecum pro Nuntiis*, s. 10-15; H. D. Wojtyńska, *Nuntiorum Series Chronologica*, w: ANP t. 1, s. 269-331.

[Oprac.: T. Fitych]

INTENSYWNOŚĆ I SZYBKOŚĆ WYSYŁKI KORESPONDENCJI przez Kurię Rzymską i G. B. Lancellottiego

	1623				1624				1625				1626				1627		
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
S. Stanu	8	12	2	25	28	22	22	21	22	25	21	17	15	20	18	18	21	18	335
Kongr. PW	3	4	1	–	2	3	5	6	4	6	9	3	3	12	13	6	6	4	90
G.B. Lanc	9	21	23	28	21	31	25	19	39	22	17	21	34	19	23	21	16	17	406
Poczta*	38	36	44	50	66	42	41	46	49	46	–	53	46	37	–	–	–	–	46
Poczta**	24/78	23/44	29/84	21/81	21/120	24/89	34/48	29/60	44/50	30/94	–	37/67	42/51	30/43	–	–	–	–	21/120
Pobył Lanc.																			

Poczta* – średni czas dostarczania poczty na trasie Rzym–Warszawa

Poczta** – najkrótszy i najdłuższy czas dostarczania poczty w danym okresie
średni czas dostarczania poczty w okresie zimowym (I i IV kwartał) – 50 dni
letnim (II i III kwartał) – 41 dni

pobył w Krakowie, 50 dni (23.II do 13.IV.1623)

pobył w Bodzentynie, ok. 125 dni (po 25.VI do 28.XI.1625)

podróż do Gdańska i Torunia, ok. 78 dni (po 1.X do 18.XII.1626)

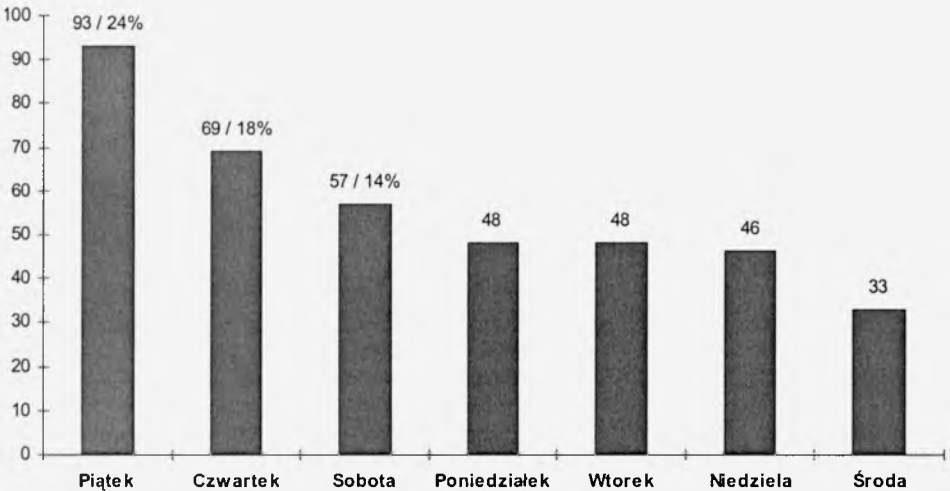
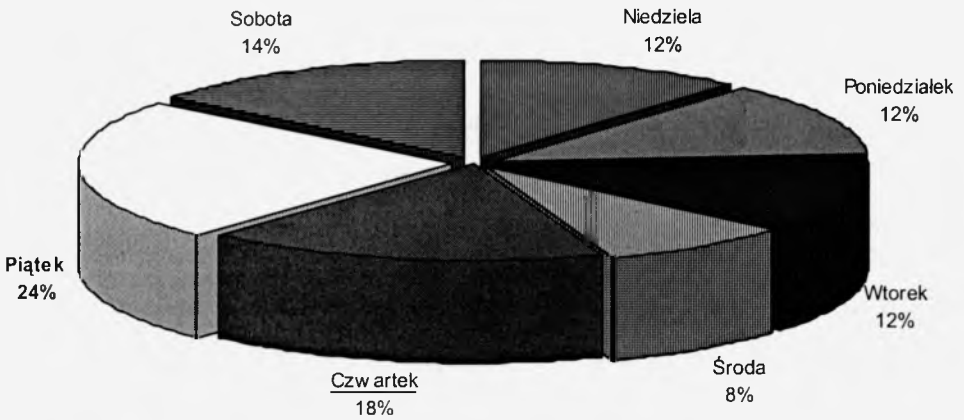
okres misji dyplomatycznej G. B. Lancellottiego w Warszawie

Tabela nr 5

DNI EKSPEDYCJI KORESPONDENCJI nuncjusza G. B. Lancellotiego

Niedziela	Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek	Sobota	Suma
46	48	48	33	69	93	57	394

ZESTAWIENIE NIEODNALEZIONEJ KORESPONDENCJI nuncjatury G. B. Lancellottiego 1622-1627

Lp.	Data wysłania	Nadawca	Odbiorca	Źródło
1	26 XI 1622	Grzegorza XV indulty	Lanc	<i>Lauro, AL, Inv. 1728 f. 3v</i>
2	(?) XII 1622	Lanc	C. Carafa – Wiedeń	–
3	28 II 1623	kard. G. G. Milino	Lanc	–
4	4-10 II 1623	Lanc – Wiedeń	kard. Dietrichstein	<i>N.21; (Or.: BV, Barb.Lat 6583 f. 2r; na f.7v „Risposta a 4 Marzo 1623”)</i>
5	4 III 1623	SStanu	Lanc	<i>N.21; (Or.: BV, Barb.Lat 6583 f. 2r; na f.7v „Risposta a 4 Marzo 1623”)</i>
6	p. 16 III 1623	Lanc – Kraków	Zygmunt III	<i>N.27; (Or.: BV, Barb. Lat 6583 f. 4r-5r)</i>
7	p. 16 III 1623	Zygmunt III	Lanc – Kraków	<i>N.27; (Or.: BV, Barb. Lat 6583 f. 4r-5r)</i>
8	18 III 1623	KPF	Lanc – Kraków	–
9	22 III 1623	Lanc	Rutskyj	<i>N.29; (Or.: APF, SOCG 337 f. 415r, 426v)</i>
10-11	22 III 1623	Lanc – Kraków	KPF	<i>N.44; Reg.: APF, Lett.Volg 2 f. 75v)</i>
12	21-23 III 1623	Lanc – Kraków	Episkopat	<i>N.31; (Reg.: Lauro, AL, Reg.lett.princ. f. 5v)</i>
13	23 III 1623	KPF	Lanc – Kraków	<i>N.63; (Or.: APF, SOCG 337 f. 269r, 276v)</i>
14	7 IV 1623	Lanc – Kraków	KPF	<i>N.55; (Or.: BV, Barb.Lat 6621 f. 83v)</i>
15	8 IV 1623	SStanu	Lanc	<i>N.49; (Reg.: Lauro, AL, Reg.lett.princ., 8v)</i>
16-17	12 IV 1623	Lanc – Kraków	SStanu	<i>N.52; (Reg.: BV, Barb.Lat. 6621 f. 83r)</i>
18	13 IV 1623	Lanc – Kraków	SStanu	<i>N.55; (Or.: BV, Barb.Lat 6621 f. 83v)</i>
19	15 IV 1623	SStanu	Lanc	<i>N.54; (Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 16r)</i>
20	5 V 1623	Lanc – Warszawa	SStanu	<i>N.66; (Reg.: BV, Barb.Lat. 6621 f. 86r)</i>
21	13 V 1623	SStanu	Lanc	–
22	6 VI 1623	Rutskyj	Lanc	<i>N.81; (Reg.:Lauro, AL, Reg.lett.princ. f. 18rv)</i>
23	7 VI 1623	C. Carafa	Lanc	<i>N.72; (Reg: Lauro, AL, Reg.lett.princ. f. 13rv)</i>
24	10 VI 1623	SStanu	Lanc	<i>N.76; (Reg: Lauro, AL, Reg.lett.princ. f. 15r-16r)</i>
25	17 VI 1623	Rutskyj	Lanc	<i>N.81; (Reg.:Lauro, AL, Reg.lett.princ. f. 18rv)</i>
26	23 VI 1623	kard. G. G. Millino	Lanc	–
27	7 VII 1623	Rutskyj	Lanc	–
28	18 VII 1623	SStanu	Lanc	–

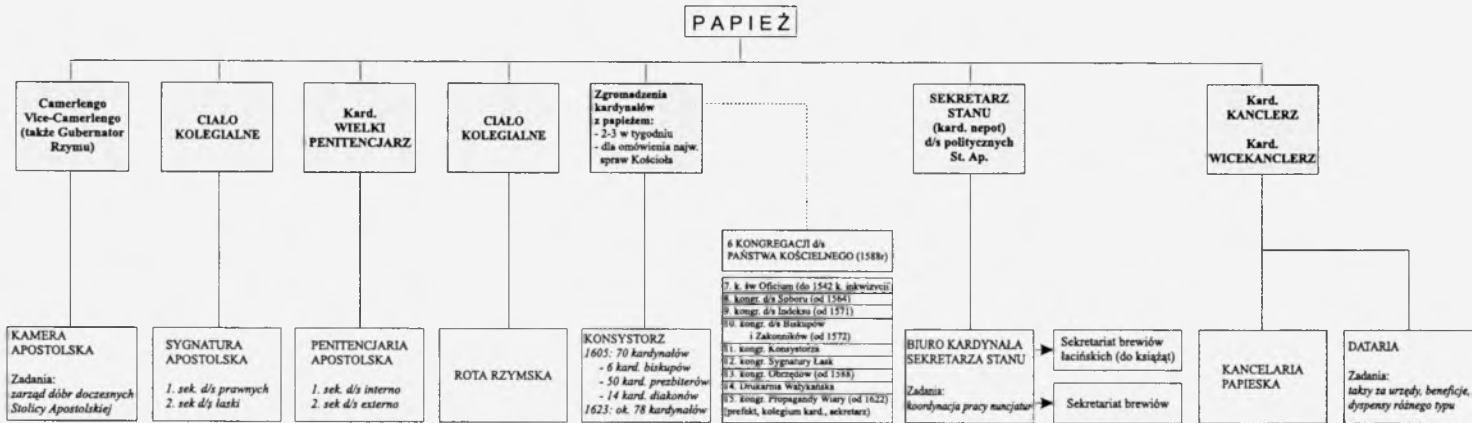
29	p. 28 VII 1623	A. Scappi	Lanc	<i>N.84; (Reg.:Lauro, AL, Reg.lett.princ. f. 19v)</i>
30	p. 6 VIII 1623	SStanu	Lanc	–
31	2 IX 1623	SStanu	Lanc	<i>N.101; (Or.:BV, Barb.Lat. 6583 f. 56r, 67v)</i>
32	3 IX 1623	Lanc	SStanu	–
33	8 IX 1623	Lanc	SStanu	<i>N.107; (Or.:BV, Barb.Lat. 6583 f. 62rv, 63v)</i>
34	9 IX 1623	KPF	Lanc	<i>N.104; (Or.:APF, SOCG 337 f. 315r, 320v)</i>
35	3 X 1623	Lanc	SStanu	–
36	7 X 1623	SStanu	Lanc	<i>N.123; (Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 86r, 89v)</i>
37	20 X 1623	Lanc	SStanu	–
38	p. 30 X 1623	KPF	Lanc	<i>N.115; (Or.:BV, Barb.Lat. 6583 f. 72rv, 75v)</i>
39	3 XI 1623	Lanc	SStanu	<i>N.146; (Reg.: AV, Nunz.Pol. 174A f. 9rv)</i>
40	10 XI 1623	Lanc	KPF	–
41	25 XI 1623	Rutskyj	Lanc	<i>N.139; (Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 113rv, 118v, 118a)</i>
42	29 XI 1623	Lanc	SStanu	<i>N.188; (Reg.: Lauro, AL, Reg. Lett. Princ. f. 44rv)</i>
43-44	17 XII 1623	Lanc	SStanu	–
45-46	10 II 1624	KPF	Lanc	–
47	10 II 1624	SStanu	Lanc	–
48	18 IV 1624	szyfr Lanc	SStanu	<i>N.252; (Reg.:AV, Nunz. Pol. 174A, f. 23r-v)</i>
49	20 IV 1624	SStanu	Lanc	–
50	24 IV 1624	SStanu	Lanc	–
51	21 V 1624	KPF	Lanc	–
52	26 X 1624	SStanu	Lanc	<i>N.336; (Reg.: AV, Nunz.Pol. 174A, k. 32r)</i>
53	22 III 1625	SStanu	Lanc	<i>N.418; (Reg.: AV, Nunz.Pol. 174A, k.42r)</i>
54-55	28 III 1625	SStanu	Lanc	<i>N.432; (Reg.: AV, Nunz.Pol. 174A, k. 45v)</i>
56	8 I 1626	SStanu	Lanc	<i>N.590; (Or.: AV, Nunz.Pol. 39, k. 25r-27r; 34r-v)</i>
57	19 I 1626	SStanu	Lanc	<i>N.596; (Or.: AV, Nunz.Pol. 39, k. 36r)</i>
58	1 II 1626	SStanu	Lanc	<i>N.610; (Reg.: APF, Lett.volg. 5 f. 103r)</i>

Legenda:

A. Scappi	= Alessandro Scappi – nuncjusz szwajcarski
C. Carafa	= Carlo Crafa – nuncjusz wiedeński
kard. Dietrichstein	= Kard.Franciszek Dietrichstein – biskup Ołomuńca
KPF	= Kongregacja Propagandy Wiary
Lanc	= Giovanni Battista Lancellotti – nuncjusz warszawski
kard. G. G. Millino	= kard. Giovanni Garzia Millino – audytor roty rzymskiej
Rutskyj	= Josef Velamin Rutskyj
SStanu	= Kardynał Sekretarz Stanu
Zygmunt III	= Zygmunt III Waza król Polski
p.	= przed

Tabela nr 7

KURIA RZYMSKA

[Oprac.: T. Fitych]

**PRZEŁOŻENI URZĘDÓW KURIALNYCH
I KONGREGACJI RZYMSKICH
w latach 1622-1630**

PAPIEŻ:

Grzegorz XV (9 II 1621 – 8 VII 1623)
Alessandro Ludovisi, Bolonia, 1616 kardynał

Urban VIII (6 VIII 1623 – 29 VII 1644)
Maffeo Vincenzo Barberini, Florencja, 1606 kardynał

KAMERA APOSTOLSKA

a) il Camerlengo:	Ludovico Ludovisi Ippolito Aldobrandini	(17 III 1621 – 7 VI 1623) (7 VI 1623 – 19 VII 1638)
b) Vice-Camerlengo: Governatore di Roma:	B. Gessi	1623-1625
c) l'Uditore generale:	G. D. Spinola	(V 1623 – I 1626)
d) il Tesoriere generale:	Constantino Patrizi G. Vidoni	1616 – 1621? 1625-1627
e) il Vice-Uditore:		
f) i Chierici di Camera:	I. Sarcinelli (notariusz) (1610- ?); Domenico Amodeo (notariusz) (ok. 1624); Raynaldo Buratto (notariusz) (ok. 1624); w roku 1629: A.Matteo Dec; O. Corsini; O Ragio; I. Benino; P.D. Caesio; F. Husimbaro; M. A. Franciotto; A. Serra; T. Triuultio; I. Gabriellio; I.B. Lomellino i Hi. Bonuisio.	

SYGNATURA APOSTOLSKA ds. prawnych – (Sig.ra Iustitiac)

a) prefekt:	kard. A. Barberini
b) prałaci „suffragia dantes”	Trottus, Bili, Mangioni, Alifer, Pinelli, Choterau, Lanuvi, Sauli, Grati, Malaspina, N. Monaldensi, De Angeli.
c) prałaci „proponentes”	wszyscy referedariusze Sygnatury Apostolskiej
d) prałaci „assistentes”	

SYGNATURA APOSTOLSKA ds. łaski – (Sig.ra Gratiae)

- a) prefekt: kard. Borghese, A. Barberini
 b) prałaci „suffragia dantes” Iustiniani, Pinelli, Vecchiarelli, Lanuvi, S. Vicecomes, P. D. Cesi, Benini, Grati, Bartoli, Vitelli, Mangioni i N. Monaldenti.
 c) prałaci „proponentes” *wszyscy referedariusze Sygnatury*
 d) prałaci „assistentes”
 e) kard. członkowie: Torres, Crescenti, S. Onofrio, Ubaldini, De Sabaudia, Ludovisi, Medici, Valotta, Aldobrandini, F. Barberini.

PENITENCJARIA APOSTOLSKA

- a) w. penitencjarz: kard. Borghese
 b) prałaci: Coccini, Pirovani, Merlini, P. FagnaniStefano de Bubalo SI, Alteri.
 c) prokuratorzy: Daniel, Virietti i Leo.

ROTA RZYMSKA

- Dziekan: I. B. Coccinio (1629)
 autytorzy: B. Ubaldo, I. B. Pamphilio, A. Dunozzetti, Pf. Pirovani, F. M. Gisilerio, C. Merlino, H. Verospio, P. Durano, C. H. Motmanno, L. A. Virilio, G. Quepio.

KONGREGACJA „DE'CONFINI”

- a) prefekt: Ginetti (1627-)
 b) Sekretarz: F. Contilori (1627-1644)
 I. B. Confalonieri ok. 1629
 c) pisarz:
 d) kard. członkowie: Barberini; C. A. Benino; F. Vitelli; A. Cerr Fisci

KONGREGACJA „IMMUNITATIS ECCLES.”

- a) prefekt: Pamfilio
 Sacchetti
 b) prałaci i sekretarze: Ulpi, D. Daesi, C. Merlini, Anselmo i F. Paloucci – sekr. (1625-1644)
 c) pisarz:
 d) kard. członkowie: Bandini, Verospio, Millini, F. Barberini, Ludovisi, Ginetti, Magalotti, Biscia, Gypti, A. Barberini i Sacchetti.

KONGREGACJA KONSULTY

- a) prefekt: F. Barberini
 b) prałaci i sekretarze: Agucchia (1623)
 Ginetti (1623-1628)
 c) kard. członkowie: w r. 1629: Bandini, Sacchetti, Pio, S. Clementi, Lante, Verospio, Capponi, Boncompagni, Crescentio, Aldobrandini, S. Marcelli, Roma, S. Gergio, Spada i Ginetti.
 F. Vitelli, G. Bolognetti, P. Cafarelli, I. B. Spada, F. Falconeri, D. Varsci, F. Vicecomes.
 b) pisarz:

KONGREGACJA DE BONO REGIMINE (BUON GOVERNO)

- a) prałaci i sekretarze: G.B. Spada (1624-1629)
V. S.Vechiarelli, Matteo, Saulio, P. D. Caesio, G. Matteo, M.
A. Franciotti, V. S. Benigni.
- b) pisarz:
- c) kard. członkowie: Bandini, De Sabaudia, Gymnasio, Aldobrandini, Lante, F. Barberini, Cap-
poni, S. Georgio, Roma, Vidoni, Torres, Biscia, Spada i Cesarini.

KONGREGACJA PALATYNATU

- a) prefekt:
- b) prałaci i sekretarze: P. Fagnano (1626-1630)
Ulpi, E. Orsini de Vivari, F. Pauluci.
- c) kard. członkowie: G. Garzia Millini, S. Sixti, Muti, Biscia, Klesili.

KONGREGACJA ŚW. OFICJUM

- a) kard. prefekt: G. Garzia Millino (161-1629)
- b) ascorzy: Filonardi: (1623-1624)
- c) konsultorzy: A. Amatei, Iustiniani, Ulpi, Monti, M. Lanci, I. B. Coccini, A. Oregi,
Aless. Vitrici, L. Corbuti, Alcs. Buccabclla, P. Silvestri.
- d) skr. kongr. indeksu:
- e) pisarz:
- f) kard. członkowie: Bandini, De Cremona, Madruti, S. Onofrio, S. Sixti, Borgia, F. Barberini i Bentivo-
gli.

KONGREGACJA SOBORU

- a) prefekt: R. Ubaldini (1621-1623)
C. de Torres (1623-1626)
B. Bevilacqua (1626-1627)
F. Verospi (1627-1639)
- b) sekretarze: P. Fagnani (1613-1626)
F. Paolucci de'Calboli (1626-1657)
- c) pisarz:
- d) kard. członkowie: G. Garzia Millino, a w r. 1626: Pio, Auria, Muti, Trescio, Torres, Bon-
compagno, S. Onofrio, Sachetti, Verospio, Trescio, Biscia, Bentivolo,
Ginetti, Roma, A, Barberini, Ludovisi, Colonna i Gypti.

KONGREGACJA BISKUPÓW I ZAKONNIKÓW

- a) prefekt: O. Bandini (-1629)
Zacchia
- b) sekretarze: L. Campeggi (1622-1623)
Diaz (1623-1625)
P. B. Fagnani (1626-1634)
- c) pisarz:
- d) kard. członkowie: Sauli, Ginnasio, Maruti, Borromeo, Zapata, Millino, Lantes, De Arace-
li, Borgia, De Asculo, Ubaldino, Muto, Trescio, Campreo, Ludovisi,
Torres Rivarola, Valerio, Cremona, Bentiviglio, Cactano, S. Sixto, Gypti,
Cornelio, Sabadudia, Mediceo, Zollern, Rodolfi i Vidoni.

KONGREGACJA KONSYSTORZA

- a) prefekt: Ginnasio (-1631)
 b) prałaci i sekretarze: Boschi (1624)
 Lauri (XII 1624 – XI 1629)
 Ulpi, E. Orsini de Vivario, Maraldo
 c) substytut:
 d) kard. członkowie: w r. 1629: Ubaladino, Pio, S. Sixti, Millini, Aldobrandini, Borgia i Biscia.

KONGREGACJA OBRZĘDÓW

- a) prefekt: F. M. Bourbon de Monte (1611-1626)
 G. B. Detti (1626-1630)
 b) przew. posiedzeń: De Gioiosa, Galli, Peretti (1611-1626)
 Peretti, Pio, Capponi, Muti (1626-1630)
 c) konsultorzy: C. de Rovere (1629)
 d) notariusze:
 e) sekretarze: G. B. Rinuccini (1622- X 1625)
 F. G. Benigni (XI 1625- 1627)
 F. Fulvi (1627-1629)
 f) pisarz:
 g) mistrz ceremonii: P. Alalcona, P. Ciamericono, C. A. Vaccario, G. Scrvanzio.
 h) kard. członkowie: Madruti, Crescenzo, Muti, Sabello, Mediceo, Valerio, Torres, Cactano, S. Clemenzio, De Sabaudia, Bpmcompagno, San Giorgio, Cesarini, A. Baberino i Colonna.

KONGREGACJA DO SPRAW INDEKSU

- a) prefekt:
 b) konsultorzy i sekretarze: N. Rodulfi, G. Battista Marini, N. Riccardi, F. Tontoli i Luca Vadingi.
 c) pisarz:
 d) kard. członkowie: Pio, Trecsi, Borromeo, De Cremona, Millini, Cactani, Capponi, Spada, De Aracchi, Medici, De Asculo, Boncompagni, Ubaldini, F. Barberini, Muti i S. Georgi.

KONGREGACJA PROPAGANDY WIARY

- a) prefekci: Anton Maria Sauli (14 I 1622 – 21 XI 1623)
 Ludovico Ludovisi (12 XI 1622 – 18 XI 1632)
 protektor Polski Octavio Bandino (1622- 1629?)
 b) sekretarz: Francesco Ingoli (6 I 1622 -24 IV 1649)
 prałaci: L. Corsio, Vives, Agucchi, A Torn.
 c) pisarz:
 d) kard. członkowie: Sauli, O. Farnese (1623-1626), Bandini, Sourdi, Barberini, Millinio, Borgia, Ubaldino, Zollerano, Sanctae Susannae, Valerio, Ludovisi, Sacrati, Capponio, Klesilio, Bentivoglio. s. Onofrio, Magalotti, Spada, Cornelio, S. Sixto.

BIURO SEKRETARZA STANU

- a) sekretarz stanu: G. Battista Agucchia (10 II 1621 – 8 VII 1623)
 Ludovico Ludovisi (do 8 VII 1623)
 Francesco Barberini (od 6 VIII 1623-)

PROCESY INFORMACYJNE
przeprowadzone w latach 1623-1627
przez nuncjusza G. B. Lancellottiego

Lp.	Czas trwania	Nominat	Diecezja przeznaczenia	Sygnatura akt i mikrofilmu
1	[2 V - 11 V 1623]	Andrzej LIPSKI	włocławska (1623-1630)	Proc. Consist. 19 f. 173-88; ABMK /713-714/s130/131
2	[23 IX - 5 XII 1623]	Stanisław ŁUBIEŃSKI	płocka (1627-1640)	Proc. Consist. 17 f. 446-458; ABMK /475/s129
3	[26 XI - 2 XII 1623]	Michał DZIAŁYŃSKI	warmińska (1624-1646)	Proc. Consist. 17 f. 460-467; ABMK /648/s130
4	[14 II - 2 III 1624]	Jan WĘŻYK	poznańska (1624-1627)	Proc. Consist. 18 f. 274-284; ABMK /543/s130
5	[27 II - 20 V 1624]	Henryk FIRLEJ	gnieźnieńska (1624-1626)	Proc. Consist. 18 f. 285-301; ABMK /335-336/s130/131
6	[22 III - 26 III 1624]	Achacjusz GROCHOWSKI	łucka (1627-1633)	Proc. Consist. 19 f. 284-301; ABMK /575-576/s130/131
7	[19 VIII - 22 VIII 1624]	Jakub ZADZIK	chełmińska (1624-1635)	Proc. Consist. 18 f. 471-490; ABMK /306/s130
8	[12 III - 25 XII 1626]	Jerzy TYSZKIEWICZ	wileńska (1627-1633)	Proc. Consist. 24 f. 812-820; ABMK /672/s130
9	[20 XI - 2 XII 1626]	Maciej ŁUBIEŃSKI	poznańska (1627-1631)	Proc. Consist. 23 f. 850-863; ABMK /544/s131
10	[1 - 20 III 1627]	Remigiusz KONIECPOLSKI	chełmska (1627-1640)	Proc. Consist. 23 f. 325-337v ABMK /279-280/s130/131
11	[12 V - 20 V 1627]	Stanisław ŁUBIEŃSKI	płocka (1627-1640)	Proc. Consist. 24 f. 601-613; ABMK /513/s129
12	[20 XI - 2 XII 1626]	Jan WĘŻYK	gnieźnieńska (1627-1638)	Proc. Consist. 23 f. 367-383; ABMK /338-339/s130/131

[Oprac.: T. Fitych]

PROCESY INFORMACYJNE
 przeprowadzone w latach 1623-1627 przez nuncjusza G. B. Lancellottiego
 (wg czasu trwania)

Lp.	Czas trwania	Dni	Nominat	Diecezja przeznaczenia
1	[19 VIII - 22 VIII 1624]	4	Jakub ZADZIK	chełmińska (1624-1635)
2	[22 III - 26 III 1624]	5	Achacjusz GROCHOWSKI	łucka (1627-1633)
3	[26 XI - 2 XII 1623]	7	Michał DZIAŁYŃSKI	warmińska (1624-1646)
4	[12 V - 20 V 1627]	9	Stanisław ŁUBIEŃSKI	płocka (1627-1640)
5	[2 V - 11 V 1623]	10	Andrzej LIPSKI	włocławska (1623-1630)
6	[23 IX - 5 XII 1623]	13	Stanisław ŁUBIEŃSKI	płocka (1627-1640)
7	[20 XI - 2 XII 1626]	13	Maciej ŁUBIEŃSKI	poznańska (1627-1631)
8	[20 XI - 2 XII 1626]	13	Jan WĘŻYK	gnieźnieńska (1627-1638)
9	[14 II - 2 III 1624]	17	Jan WĘŻYK	poznańska (1624-1627)
10	[1 - 20 III 1627]	20	Remigiusz KONIECPOLSKI	chełmska (1627-1640)
11	[27 II - 20 V 1624]	83	Henryk FIRLEJ	gnieźnieńska (1624-1626)
12	[12 III - 25 XII 1626]	289	Jerzy TYSZKIEWICZ	wileńska (1627-1633)

[Oprac.: T. Fitych]

Tabela nr 12

**CZAS TRWANIA MISJI NUNCJUSZA W POLSCE
w latach 1598-1652**

Lp.	Czas	Nuncjusz	Data		%
			Nominacji	Odjazdu	
1	3178	M. Filonardi	20 I 1635	2 X 1643	100
2	3049	C. Rangoni	20 X 1598	6 II 1607	95,94
3	2808	I. de Torres	27 I 1645	4 X 1652	88,55
4	2721	F. Diotallevi	26 IV 1614	6 X 1621	85,61
5	2232	H. Visconti	26 IV 1630	4 VI 1636	70,23
6	2054	F. Simonetta	3 VI 1606	19 I 1612	64,63
7	1674	I. Lancellotti	25 XI 1622	25 VI 1627	52,85
8	1150	A. Santacroce	23 II 1627	17 IV 1630	36,18
9	946	L. Ruini	2 V 1612	3 XII 1614	29,76
10	537	C. de Torres	21 V 1621	19 XI 1622	16,89

[Oprac.: T. Fitych]

10-letnia kariera dyplomatyczna G. B. LANCELLOTTIEGO w Państwie Kościelnym 1605-1615

A = gubernator Rimini (15.VI.1605 - 14.VIII.1606)
B = gubernator Faenzy (12.VIII.1606 - 07.IX.1606 ?)
C = wicelegat Romanii (po 14.VIII.1606 - 29.VIII.1609)
D = wicegubernator Beneventu (09.X.1609 - 23.X.1610)
E = gubernator Ancony (XI.1610 - 14.XII.1613)
F = gubernator Kampanii (14.XII.1613 - 1.XII.1614)
G = biskup Nola (26.I.1615 - 23.VII.1655)

WYMIANA NUNCJUSZA APOSTOLSKIEGO w WARSZAWIE w okresie XI.1622 - 27.IV.1623

- trasa podróży G. B. Lancelottiego z Rzymu do Warszawy
- trasa podróży card. Cosmy de Torresa z Warszawy do Rzymu
- główne etapy podróży
- terminy postoju G. B. Lancelottiego
- terminy postoju card. Cosimo de Torresa
- miejsca prawdopodobnego spotkania obu nuncjuszy
- szlak lądowy
- szlak wodny (na Wiśle)

ODLEGŁOŚCI:

Rzym - Florencja	= ok. 350 km
Rzym - Wenecja	= ok. 700 km
Rzym - Wiedeń	= ok. 1250 km
Rzym - Warszawa	= ok. 2000 km

SZLAK PODRÓŻY NUNCJUSZÓW W 2 POŁ. XVII W.¹ z RZYMU do WARSZAWY

PRAKTYKOWANA trasa podróży z Rzymu do WARSZAWY:

RZYM:

[*via Terni, Foligno Loreto, Ancona, Fano, Rimini, Faenza, Imola, Bologna, Modena, Mantova, Verona,*]

Trydent

[*via Bronzuolo, Bressanone, Ispruch, Rotemberg, Wasseburg, Praunen, Passau, Linz, Aspach*]

Wiedeń

[*via Wolcherstorf, zamek Wilferstorf, Mikulow (Nihilburg), Ausfuitz, Kraslitz, Ołomuniec (Olmütz), Ghiba, Cruizendorf, Oświęcim, Lischa*]

Kraków

- a) [*IV-X rz. Wisła: Psimenkow, Slupitz Maggiore, Viesch, Sandomierz, Zawichost, Kazimierz, Stenzice*]
- b) [*zimą: Michałowice, Wodzisław, Jedrzejów Radoszyce, Drzewica, Nowe Miasto, Mogielnica, Tarczyn, Raszyn*]
- c) [*zimą i latem: Skala, Jangrod, Włodowice, Żarki, CZESTOCHOWA. Krużyna, Radomsko, Kamieniński, Piotrków Tryb., Wolbórz, Lubochnia, Rawa Maz., Przewodowice, Mszczonów, Nadarzyn, Falenty, Raszyn, Radzymin*]

W A R S Z A W A

¹ Zob. *Vademecum pro Nuntiis apostolicis in Polonia a Galeazzo Marescotti*, wyd. Aleksander K a k o w s k i, Petropoli 1912, s. 95-104.

Trasa podróży nuncjusza G. B. Lancellottiego
z RZYMU do WARSZAWY
(pocz. XII 1622 – 27 IV 1623)

- 1622** ok. XI z Nola k/Neapolu podróżuje do Rzymu
[*via: Caserta, Cassino, Frossinone*]¹
- przed 25 XI 1622² mianowany nuncjuszem apostolskim
- po 14 grudnia 1622 z **Rzymu** *via* Wenecja, Wiedeń, Mikulov, Ołomuniec do
Warszawy [*via: Viterbo, Orvieto, Perugia, Arezzo*]³
- 1623** 30 XII- 1 I 1623⁴ Florencja >
[*via Bologna, Modena, Mantova, Werona, Padova i WENECJA*]⁵
- 17 I 1623⁶ **(1.) – Wenecja**
(*tutaj mógł spotkać się z Kard. C. de Torrese w czasie
jego 20 dniowego postoju*)
- [*szlakiem poczty polskiej: Treviso, Canagliano, Goryzja,
Lublana, Maribor, Graz, Bruck n. rz. Mur, Müzzuschlag,
Wiedeń-Nowe Miasto, WIEDEN*]⁷

¹ Szlak hipotetyczny.

² Or.: AV, Arm.45, ms. 20 f.151r.

³ Szlak hipotetyczny.

⁴ Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 1r-v. Listy rekomendacyjne świadczą o planowanym dotarciu nuncjusza do: Florencji w dniu 25 XI 1622 – (zob. Reg.: AV, Arm. XLV, 20 f. 151v-154v); a 26 XI 1622 do Modeny i Mantui – (zob. Reg.: AV, Arm. XLV, 20 f. 156v-157v).

⁵ Na trasę podróży wiodącą przez te księstwa wskazuje zbiór listów rekomendacyjnych wystawionych na Watykanie z datą 26 XI-10 XII 1622, a stanowiących jego wyposażenie dyplomatyczne. Zob. Reg.: AV, Arm. XLV, 20 f.2.

⁶ Zob. NB.40. – Or. BV, Barb.Lat. 6582 f. 82r – wyjechał z Wenecji. Podróż do Wenecji wydłużyła się z powodu szerzącej się zarazy, która przez 20 dni blokowała także podróż kard. C. de Torresa (zob. Reg.: BV, Barb.Lat 6582 f. 3r).

⁷ Hipotetyczna trasa podróży nuncjusza zrekonstruowana w oparciu o źródła n.t. podróży m.in. nuncjusza Cosimo de Torresa z jego podróży do Warszawy w r. 1630 oraz szlak poczty polskiej z I poł. XVII w. Zob. A. Śnieżko, *Trakt pocztowy z Krakowa do Wenecji w XVI i XVII w.*, „Filatelista” 5(1958) n. 15, s. 295.

04-15 II 1623⁸**(2.) – Wiedeń**

[via Wolchersdorf, zamek Wilfersdorf]

16 II 1623⁹

Mikulow (Nikolsburg) na Płd. Moraw
 [via Pohořelice, Kyjov, Slawków k/Brna, Wyszków,
 Prostějov, Olomuniec (rezvd. abpa Morawy), Lipník
 n. Bečvou, Hranice, Přibor Ostrava, Pszczyna, Oświęcim,
 Zator, Lipowiec (pałac biskupa krak.), Tyniec –
 (opactwo OSB), KRAKÓW]¹⁰

23 II 1623¹¹Tyniec k/Krakowa26 II 1623¹² -12 IV 1623¹³**(3.) – Kraków**

[po 15 IV rz. Wisłą: Niepołomice (zamek Lubomirskich),
 Świniary, Opatowiec, Słupiec, Zaduszniaki, Baranów Sando-
 mierski, Sandomierz (dom jezuitów), Zawichost (w pobliżu
 pałac Czartoryskich), Nowe i Słupia Nadbrzeżna, Kołczyn,
 Kępa Gostecka, Janowiec miasto i pałac Lubomirskich,
 (w pobliżu Oblasy zamek Firlejów), Kazimierz, Puławy, Stę-
 życa (klasztor OFMConv), Piotrkowice, Tarnow k/Laskarze-
 wa, Mniszew, WARSZAWA]¹⁴

1623-25 27 IV 1623¹⁵**(4.) – WARSZAWA**ODLEGŁOŚCI:

Rzym – Florencja	= ok. 350 km
Rzym – Wenecja	= ok. 700 km
Rzym – Wiedeń	= ok. 1250 km
Rzym – Warszawa	= ok. 2000 km

⁸ Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 2r; Reg.: Lauro, AL., Registro f.4r; Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 9r.

⁹ Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 3r; Reg.: Lauro, AL., Registro f.4rv.

¹⁰ Hipotetyczna trasa podróży nuncjusza zrekonstruowana w oparciu o źródła i szlak poczty polskiej z 1 poł. XVII w. Zob. A. Śnięko, *Trakt pocztowy z Krakowa do Wenecji w XVI i XVII w.*, „Filatelista” 5(1958) n. 15, s. 295.

¹¹ Or.: Lauro AL, Arm. B 3a, fasc. R, 2, f. 3r-4r.

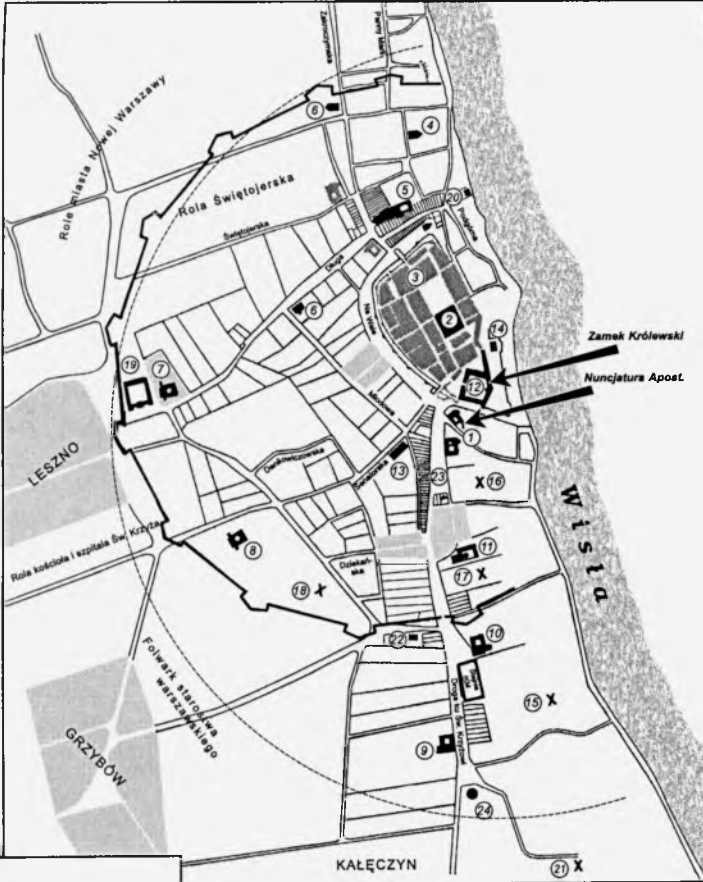
¹² Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 9r; Reg.: Lauro, AL., Registro f.4v.

¹³ Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 21r.

¹⁴ Postoje i noclegi proponowane nuncjuszom podróżującym drogą wodną do Warszawy. Zob. G. Marescotti, *Vademecum pro Nuntiis*, s. 100-101.

¹⁵ Or.: BV, Barb.Lat. 6583 f. 22r; Barb.Lat. 6582 f. 105r (przybył w czwartek rano).

LOKALIZACJA WARSZAWSKIEJ NUNCJATURY Giovanniego Battisty Lancellottiego

Wał bastionowy wzniesiony
w latach 1621-1624

Zasięg wału bastionowego
wg T. Zarębskiej na podstawie
planu I. Hoppo z 1641 r.

Stara Warszawa

Jurydyki: Leszno, Grzybów

Ważniejsze budowle

Na podstawie: Warszawa 1655 r., oprac. W. Szaniewska,
Praca zbiorowa: Warszawa w latach 1526-1785,
PWN Warszawa

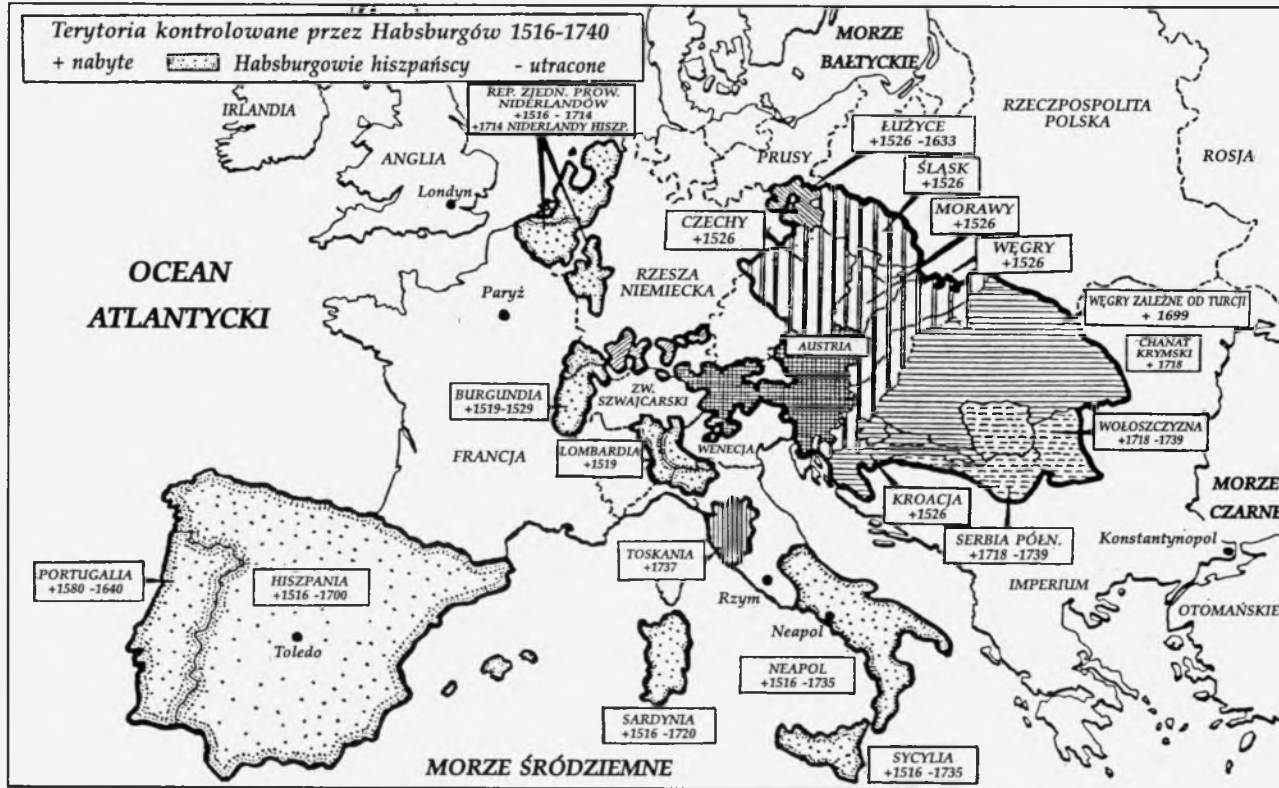
1. Kościół i klasztor Bernardynów Nuncjatura Apostolska

2. Kościół Jezuitów
3. Kościół i klasztor Augustynianów
4. Kościół św. Benona
5. Kościół i klasztor Dominikanów
6. Kościół i klasztor Pijarów
7. Kościół i klasztor Brygidek
8. Kościół i klasztor Reformatów
9. Kościół Św. Krzyża i klasztor misjonarzy
10. Kościół i klasztor Wizytek
11. Kościół i klasztor Karmelitów

12. Zamek Królewski

13. Pałac arcybiskupa gnieźnieńskiego
14. Pałacyk królewicza Karola Ferdynanda
15. Pałac Królewski - Villa Regia
16. Pałac A. Kazanowskiego
17. Pałac S. Koniecpolskiego
18. Pałac J. Ossolińskiego
19. Arsenal
20. Baszta Mostowa, Prochownia
21. Zamek Ostrogskich
22. Żupa solna
23. Rynek Przedmiejski
24. Mauzoleum Szujskich

KRAJE WE WŁADANIU HABSBUROW w latach 1516-1740

Źródło: G. Droysens, Allgemeiner historisches Handatlas, Bielefeld 1886,

s. 40; A. Wanduszka, The House of Habsburg, Six Hundred Years of a European Dynasty, New York 1964, s. 89

[Oprac.: T. Fitych]

Fotografia 1.

Biskup Lancellotti otrzymuje nominacje na nuncjusza apostolskiego w Warszawie
(Jest to jedyny zachowany fresk jego postaci, wykonany został przez malarza Domenico Forti w latach 1873-1884 w willi Lancellottich we Frascati)

meo meo
 Henrici ac obij. servus
 Jo: Bapt: Ep: Helanus

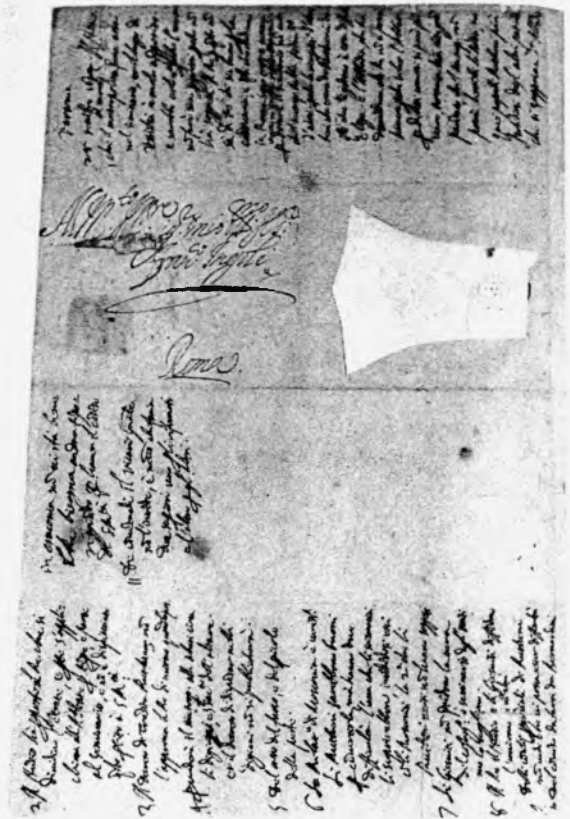
Jo: Bapt: Ep: Helanus
 Notandum ex hinc: Notandum quod ad hunc actum
 uincitur.
 Haec ego Jo: Bapt: Lancelotti Ep: Helanus
 feci in curia refero in prima tali synodo
 conuocata omnia Apatonam.
 Die 16 Julii 1619

Nota Kal. April. millesimo, sexcesimo
 Jo: Bapt: Ep: Helanus

gulis, probo sequitur exempla. Nota Kal. Martij
 Jo: B. Lancelotti Ep: Helanus

exhibent facultatem. Nota XVIII. Kal. Iulij 16
 Jo: B. Lancelotti Ep: Helanus

Fotografia 2. Kolekcja podpisów biskupa Giovanniego Battisty Lancellottiego z lat 1615-1652.
 (AV, S. Congr. Concilii Relat. 584A Nolan. f. 205v, 264r, 12v, 978r, 477v.)

Fotografia 3. Autograf nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego z treścią listu pisaną ręką sekretarza Domenico Roncalliego. Koperta adresowa z pieczęcią i notą kancelaryjną (Rzym, Or.: APF, SOCG 337, f. 342r.)

Fotografia 4a. Dokumenty G. B. Lancellottiego:

G. B. Lancellotti, biskup diecezji Nola, mianuje księdza Salomona Liverani wikariuszem generalnym i oficjałem

(Or.: Forli, BCom, Fondo Piancastelli, Carte Romagna, Busta 225, doc. 129).

REGISTRO

Di Lettere de Negotij più
 principali di Gio Battista Lā
 cellotti Vescouo di Nola, e Nū
 tio Aplico in Polonia concer=
 nente à detta Nuntiatura nell'
 anno 1623. ꝑ tutto l'año 1627.

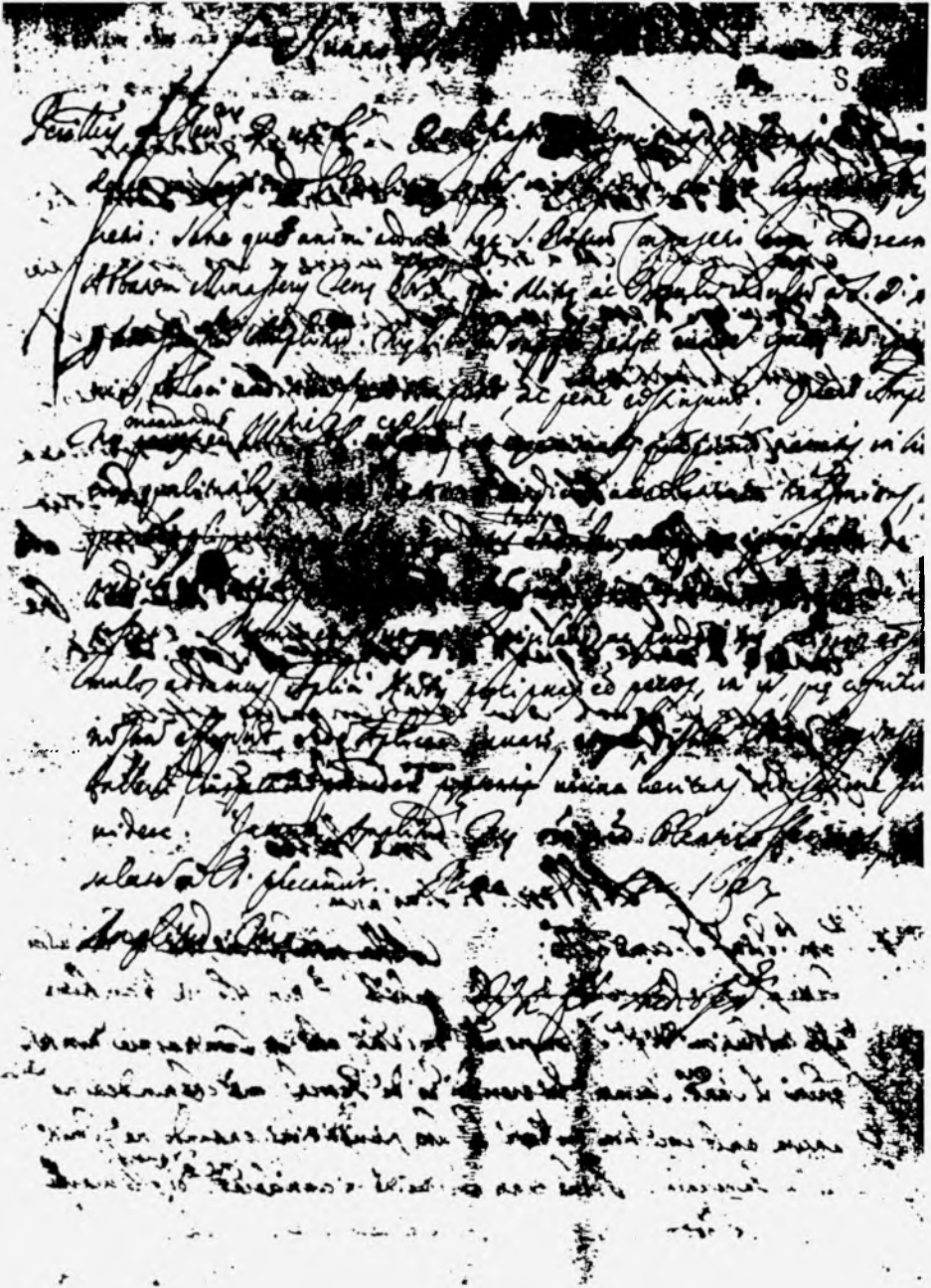
*Alli Signori Cardinali Lodouisio, e
 Barberini, all'hora nepoti di Gregorio
 xv. et Vrbanò viii.*

Lettere scritte a Mons. Sr. Carlo Lancellotti
 Sacro di Nola Nunzio di N. S. in
 Lettera del anno 1724
 Per l' Illmo. Sig.^o Card. Barberini

Ho giurato estremamente di sentire per le lettere di V. S.
 di Sr. Sr. di me con una humanità di me stato sic.
 da essere ill. Sr. Sr. e me sentire e l'offese della mia dicit.
 ed è la stessa. Caro mi sarà a cura; che con faccia spara:
 mia Sr. Sr. di contenti di replicare; alla Sr. Sr. bella Regina
 quanto Sr. Sr. potrà ella dire, ed a me non poteva neccer a
 miglior natura, talo in sentire, ed a Sr. Sr. di non si vedere
 dell' opera mia nell' occorrenze di chieder grazie a Sr. Sr.
 cercando di poterla tanto più fruttuosamente formare quanto
 esse con essa di prima di disposizione di Sr. Sr. nelto ogni
 stato della Sr. Sr. in tanto con singolarità Sr. Sr. nel
 annunzio cartese, ed gli è giacinto Sr. Sr. di Sr. Sr.

Fotografia 4c. Dokumenty G. B. Lancellottiego:
 fragment księgi rejestru listów wysłanych z sekretariatu stanu
 (AV, Nunz. Pol. 174, f. 11r).

Fotografia 4d. Dokumenty G. B. Lancellottiego:
 minuta listu kard. F. M. Bourbon de Monte, prefekta kongregacji obrzędów
 (Min.: ACR, n. 5939; z dnia 23 IX 1623).

Joannes Baptista Lancellottius presbiterus ecclesie in hoc amplissimo collegio legitime in facultate abbas legitime
 de sacro ministerio hujusmodi. Nos Joannes Stanislaus Sapieha Magister Sacrorum in Universitate Magna
 mariscalcus hujusmodi. Nos non desistimus in eorum ore salutem et sinceram in
 omni speciebus sumptibus et alia huiusmodi bonum generem non parum in ea. Et in his
 ad ferre detrimendum. scilicet in oportune providere de specialibus, in gratia volentes
 adhibere ut omnibus et singulis annis diebus et ab illis in omnibus et in gratia
 fini naletune, feriis festis et sabatis habere. Ancty tamen in exceptis in quibus omnia et
 laudabili habeant uterque. certis et sine dubio de utriusque in illis et in sensu
 enim conscientiam oramus. Carnibus et alijs prohibitis ab utroque et ueri libere et in ea
 sine aliquo conscientie scrupulo uti et ueri. Coniugium et ualere quantiam et facultatem
 concedimus et punitur. Non obstantibus. Et ordinamus. Et in his et in quibus
 Datum. Parsuimus ex tribus. Nos die. Secundo. Martij. 1801. Intra. J. B. Lancellottius
 Jo. Baptista Lancellottius Presbiterus. Jo. Stanislaus Sapieha Magister Sacrorum.

Amicus A. tenis Aud. J. B.

in unum et alii

Philippus Hartmannus Notarius

Di. Varnice G.
1625.

Handwritten header or title.

30(07731A7137153245(2212A210671A2572897587710A2115
73(20A715027:2A7537A071517715041266732210A170925
19(937706719A71A2116795714975A79072570A124157214
212A732020A7720A791519257A52917192A18057AA192A057
9A79320(277766720A7137722(220151722729707A77717
1506122632140933252679A719A77722114AA0A725671624
1210732020672297121A121676A121A25714226722115887
731972272612202579051725714167321058567377972727A
77731261971A7AA062116772222678A7072574119(20A2116
7314067927720A792519157722109AA2A21067720A71151220
267907256794773(067AA2602057979979721370672502
19774(27A0A72304714079070A71909(1797271A97321512
2109370519157AA1A1977730A7292A2A267720(257242521
7725720072929142925210A725702120A790792771167AA
0412202A77202796711577215123A2A7667973205(27206
7977267907857191926792725067200A7305190612
2679A76773206257717909222A2(057927721A790519
16127322119AA04212572570A2521390A7907201217092104
18472A257(20771191A1815887AA5722779A7129697
AA167221972A21067667280232517287173012019797
1206697912057671679672917971922191A02152A7
312A7204211671157667AA577179052225121979A78527
1677AA0A0979A7AA0977179067A19897270A737667
7215771219212415712A7302A72704211674572247

Fotografia 4fa. Dokumenty G. B. Lancellottiego:
zaszyfrowany list nuncjusza Lancellottiego z 9 III 1625
(Or.: BV, Barb.Lat. 6583, f. 226rv)

9072967 797157 978525 251902 21217 8818267 9872016 1215
 22017202 43397725 91525129 4407125 72777 227210220 14777
 01257147 8972687 917201719920 11220 15192299 28307617
 9275206252673001 7201521267 987697201412 569215976
 71826115210171217 1157222777 907997205712072901 21217
 21972518593722106972111 61225796729971112 9773173
 1922217 46711022109151231217 112771062179267 11247
 6874929121977267 687291777

<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>o</i>	<i>p</i>	<i>qu</i>	<i>r</i>	<i>s</i>	<i>t</i>	<i>u</i>	<i>z</i>
30	23	24	22	40	17	18	27	50	25	11	12	10	13	00	14	15	21	20	28
03				04				05				01							02
54	<i>et</i>			70	<i>chi</i>			80	<i>si</i>			104	<i>conte</i>						
55	<i>con</i>			71	<i>per</i>			81	<i>gli</i>			107	<i>cattolico</i>						
57	<i>non</i>			72	<i>del</i>			82	<i>il</i>			111	<i>Colonia</i>						
58	<i>che</i>			73	<i>dal</i>			85	<i>di</i>			113	<i>consiglio</i>						
				74	<i>nel</i>							120	<i>cifra</i>						
				75	<i>in</i>							122	<i>duca</i>						
				77	<i>ma</i>							133	<i>Duca di Baviera</i>						
				78	<i>se</i>							135	<i>collegati</i>						
												137	<i>elettore</i>						
												150	<i>N. S.</i>						
												151	<i>imperatore</i>						
												153	<i>Re di Spagna</i>						
												157	<i>re</i>						
												175	<i>Magonza</i>						
												181	<i>Austria</i>						
												185	<i>Baviera</i>						
												187	<i>Boemia</i>						
204	<i>Germania</i>							300	<i>signore</i>			c11	<i>ancora</i>						
207	<i>guerra</i>							303	<i>Spagnuoli</i>			c13	<i>bene</i>						
211	<i>imperio</i>							304	<i>segretario</i>			c14	<i>come</i>						
214	<i>Italia</i>							307	<i>S. M^{ta}</i>			c15	<i>essere</i>						
220	<i>Inglese</i>							308	<i>S. A.</i>			c18	<i>grande</i>						
222	<i>lettera</i>							314	<i>Turco</i>			c20	<i>havere</i>						
224	<i>Lega Cattolica</i>							318	<i>vescovo</i>			c23	<i>molto</i>						
237	<i>negotio</i>							325	<i>V. S.</i>			c24	<i>massimamente</i>						
245	<i>principe</i>											c27	<i>-mente</i>						
248	<i>protestanti</i>											c28	<i>nondimeno</i>						
250	<i>Palatino</i>											c31	<i>però</i>						
280	<i>religione</i>											c32	<i>perchè</i>						
287	<i>Sassonia</i>											c33	<i>poichè</i>						
												c34	<i>quale</i>						
												c37	<i>quello</i>						
												c38	<i>questo</i>						
												c40	<i>quando</i>						
												c41	<i>quanto</i>						
												c42	<i>tutto</i>						
												c43	<i>tanto</i>						

Fotografia 4fc. Dokumenty G. B. Lancellottiego:

klucz szyfrowy używany w korespondencji sekretariatu stanu z nuncjuszami około roku 1623.
(zob. NBD VI/1 k. LIX)

Datum Versamung Lea Libris Nris die sceteroad, Martij 2 dae. Innotius: jat ~~W. H. H.~~ ~~W. H. H.~~ ~~W. H. H.~~
p. Lancelotti Ep. Lancelotti Ep. Lancelotti Ep.

Emilio Altieri Aud. Vic.

Filippus Hurtinus Notus Aud.

Fotografia 5b. Style pisma personelu nuncjatury:
podpisy nuncjusza Lancellottiego, audytora Emilio Altieri i notariusza Filippo Hurtino
(Or.: BV, Barb.Lat 6659, f. 21r)

Fotografia 7a. Pieczęć lakowa biskupa G. B. Lancellottiego.

(Or.: Forlì, BCom, Fondo Piancastelli, Carte Romagna, Busta 255, doc. 129.

Dokument pergaminowy opatrzonej lakową pieczęcią biskupa w metalowej kustodii, połączonej z pergaminem ozdobnym sznurem koloru czerwonego).

Fotografia 7b. Pieczęcie papierowe biskupa Nola, Giovanniego Battisty Lancellottiego.
(Or.: AV, S.Congr.Concilio Relat. 584A Nolan. f. 12v, 477v, 978r; na dokum. z roku 1648, 1650,
1652).

Fotografia 10a.

NOLA – katedra Matki Bożej Wniebowziętej i Św. Męczenników Feliksa i Paulina przebudowana w poł. XVII w.